నక్షత్రమాల

1918 -1921

కృతజ్ఞత.

బాల్యంబుననె కావ్యవనవీథి విహరించి
కవికోకిలాలాప గతులు మెచ్చి;
సౌందర్యభావనాశబలిత చిత్తుఁడై
స్వర్గతుల్య మొనర్చి స్వభవనమును;
కలిమికి సహజమౌ గర్వంబువిడి మిత్ర
బృందహృత్ప్రీతిక నెక్కుఁ గలిగె;
అర్థికి గౌరవహాని దోఁపింపని
దానశిల్పములోని తత్త్వమెఱిఁగె;
మాటలకుఁ జేఁతలకు మాఱుపాటులేమి
వఱలె నీయందు రేబాలవంశచంద్ర
యనుచు నెల్లరుఁ బొగడంగ నలరినావు
రమ్యగుణమూర్తి శ్రీసుబ్బరామిరెడ్డి!

కృత్తికిఁ గావ్యకళా సం
పత్తికి మొగదారులైన మనతొంటి నృపుల్
ఇత్తఱి నరుదేయైనను
బొత్తిగ విడిపోవు మనలఁ బూర్వాభిరుచుల్.

కొండవీటి రాజ్యేందిర కుం్రింకిపోయె
నకట! దురదృష్టవశమున, నైననేమి?
నేఁడు సిరిగల ప్రతి రెడ్డివీడుకూడ
పండితులపాలిటికి "పిల్లకొండవీడు."

"జనకుని స్వార్థ్యము నే
ననుకొంటిని నీదుకృతుల నచ్చొత్తింపన్
అనుమానమేల? నీవో
ననవోయిని యన్నతీరు "తా" నని పించెన్.

నీ రసికత, నీమైత్రియు,
నీరమ్యకళానుభూతి నిరతము శిల్ప
ప్రేరకమై నవకవితో
ద్ధారకమై పెంపు చెందుతన్ బ్రియమిత్రా!
నేను నీవును సకలంబు నిశ్చయముగఁ
గాలవాహిని నొకనాఁడు గలయఁగలము;
కాని, రమ్యమైన యపూర్వ కావ్యసృష్టి
అమరతం గూర్చుఁ గర్తకు నాశ్రితునకు!
సిరికిందగిన వదాన్యత,
పరువము, లలితాభిరుచుల బలిసిన భావ
స్ఫురణము, భోగప్రీతియు
విరిసెను నీబ్రతుకుఁ దీవ విరులటు మిత్రా.

V

ధనముండుట పరిపాటియె;
ధనమే సర్వంబుగాదు; ధనముండియు స
ద్వినియోగ బుద్ధిగలిగిన
మనుజునిభాగ్యంబె లోకమాన్యతగాంచున్.

రమయు వాణియుఁ బక్షపాతమువహించి
కూర్చి రర్థంబు విద్యయుఁ గొదవలేక;
అట్టియొద్దిక యందఱ కబ్బదోయి,
జీవితార్థంబు నిరుకేలఁ జిక్కఁబట్టు!

———

విన్నపము.

1916 మొదలు 1933 వఱకు నేను రచించిన ఖండ కావ్యము లన్నియు ఈ సంపుటమున సమకూర్పఁబడినవి. వ్రాత ప్రతులను బట్టి, ఆయా ఖండకావ్యములను రచించిన తేదులను ఇందు పొందుపఱచితిని. 1921 లో 'నక్షత్రమాల' ప్రకటింపఁ బడినపుడు ఆసంపుటమునకు నేను రచించిన ఉపోద్ఘాతము ఈ ఖండకావ్య సంపుటమునకును ఉచితముగ నుండును గాన దాని నట్లే యుండనిచ్చితిని.

మోపూరు నివాసులును కళోపాసకులును కవితా రసజ్ఞులును నాకు మిత్రులును అగు

శ్రీయుత రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు

ఒకనాఁడు ప్రస్తావ వశమున నిట్లనిరి:

"నీగ్రంథములు చెల్లాచెదరుగ నున్నవి. మాసపత్రికలలో ప్రకటింపబడిన కొన్ని కావ్యములు గ్రంథరూపమున వెలువడనే లేదు. తుదకు నీపుస్తకములు ఎచ్చట దొరకునోయను సంగతికూడ చాలమందికి తెలియదు. నీకృతులన్నియు ఒకే సంపుటముగ నచ్చొత్తించిన బాగుగనుండును. నీ విష్టపడుదు వేని నేనందుకు వలసిన యేర్పాటు కావించెదను."

శ్రీయుతులు రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు.

కీ. శే. రేబాల సుబ్బారెడ్డిగారు,

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి కవితా ప్రియత్వము, ఔదార్యము నన్ను ముగ్ధుని గావించినవి. అర్థింపఁబడియు కవులకు సహాయము చేయు కవితాపోషకులు అరుదైన ఈకాలమున సుబ్బరామిరెడ్డిగారి ఈయయాచిత సాహాయ్యము ప్రశంసా పాత్రమని వేఱుగ చెప్పనక్కఱలేదు. నేను వారి కెంతయు కృతజ్ఞుఁడను.

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి జనకులు

శ్రీ. శే. రేబాల సుబ్బారెడ్డిగారి స్మృత్యర్థము

ఈ కవికోకిల గ్రంథావళి యచ్చొత్తింపఁబడినది.

నేను నెల్లూరికిలోనుండి అచ్చుప్రూఫులు స్వయముగ దిద్దికొన వీలులేకయున్నందున నామిత్రులును, మృదుమధుర కవితారచయితలునగు గోనుగుంట పున్నయ్యగారును, చిర కాలమిత్రులును "హాలిక" లాంఛన విఖ్యాతులును ప్రభాత ముద్రణాలయాధికారులును అగు మరుపూరు కోదండరామ రెడ్డిగారును ప్రూఫులుదిద్ది శ్రద్ధతో మిత్రకార్యము నెరవేర్చిరి-వారిసాహాయ్యమునకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నెల్లూరు,
2—12—1935

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

విషయసూచిక.

—: నక్షత్రమాల :—

—: నైవేద్యము :—

—: భగ్నహృదయము :—

—: పరిశిష్టము :—

—: ప్రథమకవిత్వము :—

శుద్ధిపత్రము.

ఉపోద్ఘాతము

పుట.	పద్యము.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
6		1	ఇంతవఱకు	ఇంతవఱకు ప్రకృతి

నక్షత్రమాల

పుట.	పద్యము.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
16	3	2	నిర్ఝరిణి	నిర్ఝరిణీ
18	3	2	బాహువు	బాహువుల్
34	4	1	ప్రోజ్జలంపు	ప్రోజ్జ్వలంపు
37	3	4	కడగివైచెద	కడిగివైచెద
38	2	3	లార్భకుండు	లార్భకుఁడు
42	4	2	వులగుత్తుల్,	వులగుత్తుల్
44	2	4	గడిపితినా	గడపితినా
46	2	4	వలయించి	నలయించి
47	2	1	వగచినట్లుఁడ	వగచినట్లుండ
47	2	2	తెగవలెనున్న	తెగవలెనన్న
49	2	4	భిక్షకులకు	భిక్షుకులకు
62	1	11	నెరయుచుండ	నెరియుచుండ
67	1	3	నిఁకమీఁద	ఇఁకమీఁద

నైవేద్యము

పేజిమాంకము		3వ పంక్తి		తప్పు	ఒప్పు
,,		4	,,	యిందత్రిజాలికుం	యైందత్రిజాలికుం
79	2	3		భిక్షుకుండేని	భిక్షుకుండేని
82		16		పాథోధి	పాథోధి
84	1	15		పుష్పకంపు	పుష్పకంబు
85		5		దగ్గఱఁజేటి	దగ్గఱఁజేరి
109		9		యనాన్వయ్య	యనాన్వయ
110		3		వెఁట	వెంట
111		8		నానాంద	నానంద
113		1		క్రొక్కాఱు	క్రొక్కారు
124		10		వదనబు	వదనంబు
135		4		విడచి	విడిచి
138		7		సమత్థిత	సముత్థిత
141		7		గానవే	గానవే
141		17		నాహృదయుం	నాదుహృదయుం
144		4		నన్నింటికిఁ	నన్నింటఁ
147		9		యర్చవేదిక	యర్చనవేదిక
168	2	1		యింద్రజాలి	యైంద్రజాలి
170	2	11		వడిసిలి	వడసిలి
186	2	1		కాలుమొయిళ్ళ	కాలుమొయిళ్ళ.
186	2	3		సూర్మరశ్మి	సూర్యరశ్మి

భగ్నహృదయము

206	2	3	గడుపంగనేల	గడపంగనేల

206	3	3	నీకు;	నీకుఁ
208	5	2	నిక్కముగానిఁ	నిక్కముగాని
209	1	2	కండిది	కడింది
210	4	2	దెకలించి	బెకలించి
218	1	4	సాఁగుతఱ	సాగుతఱ
235	2	6	పండిఁళ్ళ	పఁదిళ్ళ

ప్రథమకవిత్వము.

277	2	1	డెక్కముళ్లో	డెక్కములో
283	2	1	స్వాంతుడు	స్వాంతుఁడు
285	1	1	గితీక్షుయు	దితిక్షుయు
302	1	4	జిహ్మాలతలు	జిహ్వాలతలు
312	4	2	పనులెంతే	జనులెంతే
316	1	3	దెలవాఱె	దెల్లవాఱె
317	3	3	ననలవ్యాపార	ననలవ్యాపాద
319	2	1	సంతాఁబులం	సంతానంబులం
319	5	3	స్వచ్ఛాభ్రస్రు	స్వచ్ఛాభ్రస
320	2	1	గీస్	గ్రీస్

నక్షత్రమాల

1918 -1921

"Poetry has been to me its own exceeding great reward. It has soothed my afflictions; it has multiplied and refined my enjoyments; it has endeared solitude; and it has given me the habit of wishing to discover the good and beautiful in all that meets and surrounds me"

—COLERIDGE.

ఉపోద్ఘాతము.

మానవహృదయమును దైనిక కలకలమునుండి తొలఁగించి, విషయభార విముక్తముచేసి, ప్రాపంచిక సీమాంతముల కవ్వల భావసృష్టి కల్పితమైన నక్షత్రమండలమున సంచరింపఁజేయుటకు శిల్పము సహాయకారి. శిల్పములలోఁ బ్రతిక్షణ భావనవ్యతకు నాలవాలమైనది కావ్యశిల్పము. ఇతరశిల్పములకును గావ్యశిల్పమునకును జాల వ్యత్యాసముగలదు. ఒకచిత్ర పటమును దర్శింత మనుకొనుఁడు. ఆ పటమునందు ఒక్క భావము, ఒక్క స్థితి, ఒక్కవిధమైన రసానుభూతి యలవడును. కాని, కావ్యశిల్పమునం దిట్టినిశ్చలత యుండదు. అనుక్షణము భావములు పరిసరదృశ్యములు అనుభూతియు మెఱుఁగుతీఁగవలె మాఱుచుండును. కావ్యమును ఇప్పటి సినిమాకుఁ బోల్పవచ్చును.

కవులు సృష్టికర్తలు. వీరి ప్రధానకార్యము సృష్టి. ఇట్టిసృష్టివలనఁ బ్రయోజన మేమియని కొందఱు ముగ్ధహృదయులు, కొందఱు శుష్క రస హృదయులు ప్రశ్నింపవచ్చును. కావ్యసృష్టివలన నమూల్యమైన ప్రయోజనము గలదు. రామణీయకము పరిపూర్ణముగ వికసింపని యీప్రపంచమునుండి సర్వతోముఖ రమణీయమైన కల్పనా ప్రపంచమున, గంగాతరంగ శీతలవారి కణ పూరితమును, నందనవన సద్యోవికసిత కుసుమ సౌరభ్య పులకితమునగు మందమారుత స్వాప్నికడోలికల రసార్ద్రమైన మానవహృదయమును గావ్యము ఉయ్యెల లూఁపుచుండును.

శంపాలతాంగిని అచ్ఛాంశుముఖిని ఇంతవఱకు సృజింపలేదు. కాని శిల్పియుఁ గవియు సృజించిరి. ప్రకృతిలోపమును బూరించుటయే కళయొక్క ముఖ్యప్రయోజనము. వివిధవస్తు సంయోగము నందుఁ బ్రకృతికన్నను గవులు ముందంజ వేసియున్నారు. "చలువగల వెన్నెలల చెలువునకు సౌరభము కలిగినటు" "Melody of flowers" మున్నగుకల్పన లిందునకుఁ దార్కాణములు. కావ్యము ఆనందమయము. కావుననే యానంద దాయకము. కావ్య ప్రయోజనములలో "సద్యః పరనిర్వృతయే" అను లాక్షణిక నిర్వచనము ప్రధానమైనది.

నిజమైన కవిత్వము ఆకృతిబద్ధముగాదు. ఏయాకృతియుఁ గవితారస ప్రవాహమును బట్టియుంచలేదు. మూర్తీభవింపని కవిత్వమే అప్పటమైన కవిత్వము. ఈ కవిత్వము ఏకాంతమునందు రసార్ద్రమైన మానవహృదయముచే ననుభవింపఁ బడుచున్నది. ప్రశాంతమను అక్షరములతో వ్రాయఁబడిన యీ కవిత్వమందుఁ జెవికి వినఁబడని గానమున్నది. ఈ గానమనోహరత్వమును మార్దవమును గర్ణేంద్రియ సహాయములేక హృదయమే స్వయముగ ననుభవించుచున్నది. కావుననే నొగూచి యను జపానుదేశపుఁ బ్రఖ్యాతకవి "వ్రాయఁబడిన కవిత్వముకన్నను వ్రాయఁబడని కవిత్వమే మధురమైన" దని నుడివియున్నాఁడు. కీట్సు అను ఆంగ్లేయ కవియు, "Heard melodies are sweet, but those unheard are sweeter" అని వ్రాసియున్నాఁడు. కవి యనుభవించు ఆనందము అతని భావవీథిఁ బొడకట్టుదృశ్యము, స్థూలమైన భాషయందు గర్భీకరింపఁబడినపుడు ఆత్మసౌందర్యమును సగము కోలుపోవును. ఎందు వలన ననఁగా భావములు సున్నితములైనవి; భాష స్థూలమైనది. కావునఁ గవిత్వమునందు అంతర్భూతమైన భావకొంతయు బహిర్భూతమైన భాష కొంతయు సమ్మిళితమై యుండును. కవిత్వమును నిఘంటు మూలమునఁ దెలిసికొనఁ గోరు నతఁడు రసహీనమైన

శిల్పపంజరమును మాత్రము చూడఁగల్గును. కాని యందలి యానందమును సౌందర్యమును ననుభవింపలేఁడు. కవిత్వమందలి ప్రతిపదముచుట్టును నిఘంటువు నిర్ణయమున కతీతమైన భావరోచి యావరించియుండును.

పద్యములు భావప్రేరకములు. భావములు ప్రతిబింబించుటయు, విరివియగుటయుఁ, బాఠకుని హృదయసంస్కారము ననుసరించి పరిపరివిధములుగ నుండును. కావుననే పాఠకులుగూడ కవులవలెనే రసార్ద్రహృదయులుగా నుండవలయుననుట. తామరపాకుపైఁ జెరలాడు మంచుబొట్టు ప్రొద్దుపొడుపు మొదలు ప్రొద్దెక్కు కొలఁది కిరణవర్ణభేదముల ననుసరించి బహువర్ణములు దాల్చునట్లు పాఠకుల సంస్కారభేదముల ననుసరించి కవితయు వివిధాకృతులతోఁ బొడకట్టుచుండును. ఇందుకు క్రింది దృష్టాంతము గనుఁడు. సూర్యుఁడస్తమించెను. సంజకెంజాయలు జలదశకలములపై నలముకొని పశ్చిమదిశను నొకచిత్రప్రదర్శనశాలగ మార్చివైచెను. వరిచేలు పండి యొరగి చల్లగాలికి సముద్రతరంగములవలె నల్ల నల్లన నాడుచుండెను. ఇట్టి దృశ్యమును నొక చిత్రకారుఁడును మఱియొక పల్లెటూరి కాఁపును సందర్శించుచుండిరనుకొందము. చిత్రకారుని చిత్తము ఊహాతీతమైన యా వర్ణసమ్మేళనముయొక్క సౌందర్యమున నిమగ్నమయి పోయియుండును. కాఁపువాని హృదయము బంగారు టిసుకవలె పండి యొరగియున్న వరిచేనుగాంచి సంత ఉవ్విళ్ళూరుచుండును. ఆతని మనము నాకర్షించుటకుఁ బడమటిదెస యందేమియును వింత తోఁచలేదు. దృశ్య మొక్కటియే యైనను, వారి హృదయఫలకములందు భిన్నముగఁ బ్రతిఫలించెను.

పూర్వులలోఁ గొందఱు కవిత్వమును శాస్త్రముగఁ బరిగణించిరి. ఇది చాల గొప్ప పొరపాటు. శాస్త్రమున నానందములేదు; నగ్న సత్యము కలదు. శాస్త్రకారునికిని శిల్పికిని జాల వ్యత్యాసము గలదు. వారి మార్గములు ధ్రువములవలెఁ బరస్పర భిన్నములనిన సత్యబాహ్యముగాదు. కవియును

శాస్త్రకారుఁడును ఒకహృదయమును బరీక్షింపవలసిన యెడల కవి రసము, అనుభూతి, భావము మున్నగు వానికై వెదకుచుండును. శాస్త్రకారుఁడా హృదయమును గోసి అందెన్ని కోత్రివులున్నవి, ఎన్నియరలున్నవి, నెత్తురే మార్గమున సంచరించునను విషయములను బరీక్షించుచుండును.

తెలుఁగు కవులలోఁ, గవిత్వము శిల్పమని ప్రథమమునఁ గనిపెట్టిన తత్త్వవేత్త మహాకవి తిక్కన. కావుననే యాకవి బ్రహ్మ "కవిత్వ శిల్పమునం బారగుఁడఁ" అని చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

స్వాతంత్ర్యమునఁ గొంత సాహసముగలదు. సాహస మనునది మానవ ప్రకృతిని నవీన మార్గావలంబనమునకుఁ బురికొల్పును. మానవ సంఘము రాజకీయ సాంఘిక మత నైతిక దాస్యమునం బడి యాచారశృంఖలల మూలమున యాంత్రి చలితమగు నొక ప్రతిభాశూన్య విగ్రహమువలె నున్నపుడు అట్టి సంఘముయొక్క మనము నవీనకల్పనలకుఁ జొరఁ బాఱదు. ఆస్థితినిఁ గల్లోలించి భావదాస్య భారమున మొగ్గుచున్న హృదయమునకు విశాల ప్రపంచ దృశ్యము కనఁ బడునట్లు విప్లవము జరుగనిదే మానవప్రకృతి నిర్దిద్రముగాదు. కృష్ణదేవరాయల కాలమునందు నూత్న కావ్య సృష్టికింగూడ నీలాటి విప్లవమే కారణము.

ప్రపంచ చరిత్రమును బరిశోధించి చూచినయెడల, పూర్వులకు భవిష్యత్సంతతి వారిని దమతమ అభిప్రాయాచార మూలమున బంధించు చాపల్యము అమితముగ నుండినట్లు దోఁచుచున్నది. ఇట్టి యధికార చాపల్యము అన్ని మానవజాతులలోను నున్నది. ఇది యసంగతమేగాక హాస్యాస్పదమును. ఇట్టి యారోపితాధికారము మతసాంఘిక రాజకీయ విషయములందే కాక కవిత్వమునంగూడ నాటుకొనియుండినది. కావ్యలక్షణము ప్రథమమునఁ గవుల రచనలనుండియే యుద్భవించిన దయ్యుఁ బ్రత్యేక లాక్షణికుల

యధికారముద్రవలన అలక్షణమే కవులను నిగళబద్ధులను గావించినది.

కావ్యములలో నేదేవర్ణనము లుండ వలసినదియు నెట్టినాయికా నాయకు లుండవలసినదియు లాక్షణికులే తీర్మానించిరి. కాన కవిసృష్టికిఁ గొన్ని హద్దులేర్పడినవి. పూర్వకవులకు రాజులే యాశ్రయములు. రాజులు పండితులను సులోచనముల మూలమునఁ గావ్యపరీక్ష గావించుచుండిరి. ఇఁకఁ బండితులు రసార్ద్రచిత్తముతోఁ గాక శుష్కమైన లాక్షణిక మానదండము తోఁ గావ్యశిల్పమును గొలతవేయుచుండిరి. లాక్షణిక ప్రమాణమునకు వెంట్రుకవాసంత తగ్గినను ఆ కావ్యము గ్రాహ్యముగాదు. కావుననే యాంధ్రప్రబంధము లన్నియు నొకే యచ్చున గ్రుద్దినట్లు లోకేతీరున నున్నవి. ఒక కావ్యమును సాంతముగఁ జదివిన మఱియొక కావ్యమును జదువ నవసర ముండదు. అదేనాయిక; అదే నాయకుఁడు; అదే యుద్యానవనము; అదే మోహము; అదే విరహము; అదేశీతలోపచారము; అదే చెలికత్తె; అదేసూర్యోదయము, అస్తమయము!

కాని, యిప్పటి కాలస్వభావము, పరిస్థితులు మాఱినవి. ముద్రణ యంత్రములు కాగితములు ప్రబలినవి. కావున గ్రంథములు సర్వజనసామాన్యమునకు సులభము లగుచున్నవి. ఇప్పుడు కవులను బోషించు వారు ప్రజలు. ప్రజల యభిరుచియు మాఱినది. ఇందుకుఁ జాల చారిత్రక కారణములు గలవు. పాశ్చాత్య సారస్వత సంబంధము వలనను, తన్నాగరకతా సంపర్కము వలనను ప్రజల భావములు ఆదర్శకములు మాఱుఁజొచ్చినవి. సంఘమునందుఁ గొంత జీవచలనము ప్రారంభమయినది. ఈ నవీనపరిణామము కవుల హృదయములఁ బ్రతిఫలించి ఆంధ్రసారస్వతమునఁ జొచ్చినది. కావుననే నేఁడు హృదయమోహనమైన ఆధునిక సారస్వతము తఱితీపు తెలుఁగునందు బయలు దేఱినది.

ఈ కావ్యములను నేను విమర్శింపఁబూనుకొనలేను. కవియే తాను రచియించిన కావ్యములను, విమర్శకుఁడుగ నవతారమెత్తి పరిశీలించుట యసంభవము. స్వాభిమానము వలన ననవసర ప్రశంస గావించుకొనుటయో లేక వినయము వలన ఉచిత ప్రశంస చేయకుండుటయో సహజముగఁ దటస్థించును. కావున నీకావ్యములయొక్క గుణాగుణవిమర్శనము రసైక పక్షపాతులైన సహృదయులకు వదలుచున్నాను.

కవులయెడ సమకాలికులకు నిరాదరణము అన్నికాలములందును ఉండినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈర్ష్యయుఁ "దనపెరటిచెట్టు మందు గాద" నెడు సామాన్య జనుల మనస్తత్త్వమును, పరిచయమువలనఁ గలుగు నౌదాసీన్యమును ఇందుకుఁ గారణములుగ నుండవచ్చును. "సమకాలము వారలు మెచ్చరే గదా" యని చేమకూర వెంకన్న వ్రాసిన యీ చిన్ని వాక్యమునందు అతని హృదయ వేదన యంతయు నిమిడి యున్నది. సమకాలికులచే నిరాదరింపఁబడిన మహాకవి భవభూతియొక్క వేడినిట్టూర్పులు

యేనామ కేచిదిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
జానంతి తే కిమపి తాన్ప్రతి నైషయత్నః
ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమకోఽపి సమానధర్మా
కాలోహ్యయం నిరవధి, ర్విపులాచపృథ్వీ.

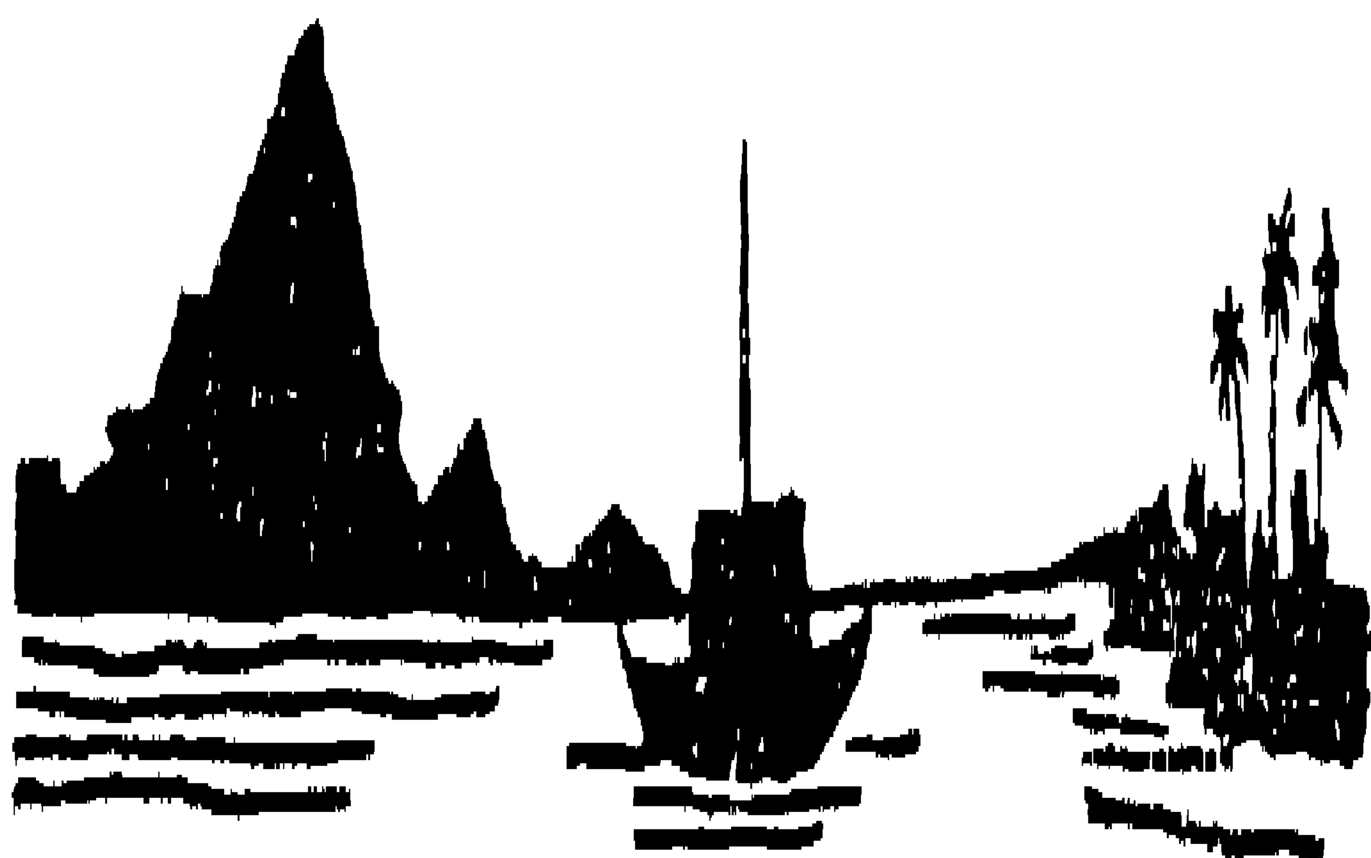
అను నీశ్లోకమునందు నేఁటికిని ఆవిళ్ళువాఱుచున్నవి. తాను రచియించిన "ఇస బెల్లా" యను కావ్యము పైదాడి వెడలిన యీర్ష్యాపూరిత విమర్శనము వలన భగ్నచిత్తుఁడై కీట్సు అను నాంగ్లేయకవి స్నేహితుఁడైన షెల్లీకి "నేను మరణించిన యనంతరము గొప్పకవి నయ్యెదను కాఁబోలు" అనివ్రాసిన లేఖను జదివిన కిరాతుని హృదయమునందైనఁ గరుణ మొలకును. ఇట్టి నిరుత్సాహకర సందర్భములందు " O! I sing for the mere

ఈకావ్యములను నేను విమర్శింపఁబూనుకొనలేను. కవియే తాను రచియించిన కావ్యములను, విమర్శకుఁడుగ నవతారమెత్తి పరిశీలించుట యసంభవము. స్వాభిమానము వలన ననవసర ప్రశంస గావించుకొనుటయో లేక వినయము వలన ఉచిత ప్రశంస చేయకుండుటయో సహజముగఁ ఘట స్లించును. కావున నీకావ్యములయొక్క గుణాగుణవిమర్శనము రసైక పక్ష పాతులైన సహృదయులకు వదలుచున్నాను.

కవులయెడ సమకాలికులకు నిరాదరణము అన్నికాలములందును ఉం డినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈర్ష్యయుఁ "దనపెరటిచెట్టు మందు గాద" నెడు సామాన్య జనుల మనస్తత్వమును, బరిచయమువలనఁ గలుగు నౌదాసీన్యమును ఇందుకుఁ గారణములుగ నుండవచ్చును. "సమకాలము వారలు మెచ్చరే గదా" యని చేమకూర వెంకన్న వ్రాసిన యీ చిన్ని వాక్యమునందు ఆతని హృదయ వేదన యంతయు నిమిడి యున్నది. సమకాలికులచే నిరాదరింపఁ బడిన మహాకవి భవభూతియొక్క వేడినిట్టూర్పులు

యేనామ కేచిదిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
జానంతి తే కిమపి తాన్ప్రతినైషయత్నః
ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమకోఽపి సమానధర్మా
కాలోహ్యయం నిరవధి, ర్విపులాచపృథ్వీ.

అను నీశ్లోకమునందు నేఁటికిని ఆవిర్భవించుచున్నవి. తాను రచియిం చిన "ఇస బెల్లా" యను కావ్యము పైదాడి వెడలిన యీర్ష్యాపూరిత విమర్శ నము వలన భగ్నచిత్తుఁడై కీట్సు అను నాంగ్లేయకవి స్నేహితుఁడైన షెల్లీకి "నేను మరణించిన యనంతరము గొప్పకవి నయ్యెదను కాఁబోలు" అనివ్రాసిన లేఖను జదివిన కిరాతుని హృదయమునందైనఁ గరుణ మొలకును. ఇట్టి నిరుత్సాహకర సందర్భములందు " O! I sing for the mere

నక్షత్రమాల.

కవిమనోరథము.

సాంధ్యకిమ్మీరవర్ణవస్త్రములు దాల్చి
గిరితటవిహారశృంగారకేళి సొలసి
రమణఁ జరించుజలధరార్భకుని గాఁగ
నేల సృజియింపఁడో నన్ను నీశ్వరుండు ?

పరిత్యుషఃశ్లేషమున విచ్చు పరిసవమునఁ
దరుణసూర్యాంశుమాలికా తరళకాంతి
మిళితమై రాలు తుహినాంబుకళిక గాఁగ
నేల సృజియింపఁడో నన్ను నీశ్వరుండు ?

శిలలఁ బ్రవహించి, శీకరంబులను జల్లి
ప్రకృతిహృద్గతభావంబు బయలుపఱచు
గానముం జేయు మలయూటకాల్వ గాఁగ
నేల సృజియింపఁడో నన్ను నీశ్వరుండు ?

శారదేందుమయూఖ సంస్పర్శనముల
దైనిక స్వప్నమాంద్యమ్ముఁ దలఁగఁ ద్రోసి
మొలకనవ్వులమేల్కను కలువ గాఁగ
నేల సృజియింపఁడో నన్ను నీశ్వరుండు ?

యామినీ వ్యోమమండల ప్రాంగణమున
సుకవియానంద రాజ్యంబుఁ జొచ్చు వేళ
శోభ వెదచల్లు మురిపెంపుఁ జుక్క గాఁగ
నేల సృజియింపఁడో నన్ను నీశ్వరుండు ?

ప్రణయాంజలి.

ఎవ్వతెయందు నామది లయించి తదన్యము చింత సేయదో
యెవ్వతె ప్రేమపుష్పము సహింపఁగరాని వియోగగంధమున్
నివ్వటిలంగఁ జేసెడినొ, నిద్దురలం దనుభావ్యయైన యా
జవ్వని మన్మనఃప్రణయసాక్షిగ మంగళ మొందుఁగావుతన్!

అల్లియఁబూలు పూవని లతావళు లట్టుల నాదుకోరికల్
గొల్లగ రేఁగియుం గుడుపుగూడకపోయె; మదీయపాపముల్
వెల్లువ లౌచు నిద్దఱను వేఱొనరింపఁగ, దైవదూషణం
బొల్లను; బూర్వకర్మఫలితోత్థితముల్ గదమోదఖేదముల్.

బయలం బ్రాఁకని ఆపకోఁతలకు నాభావంబు శుష్కించి లో
సయిఁపన్ రాని విషాదకర్మలతచే సంతోషలోకంబె యం
ధయుతంబై కళదప్పు, యౌవనపుటుత్సాహంబు జీర్ణింప, స్వ
ప్న యథార్థత్వముఁ లౌకికంబనెడి త్రోవం బోయి చింతించుదున్.

నిమిషమైన రహస్యంబు నిలుపలేని
యద్దపుంబెట్టెలే మనయాత్మ లైన
బట్టబయలుగ నిరువురిభావవృత్తు
లెఱుకపడునేమొ కన్నియా, యింపు గలుగ.

కామదగ్ధంబునై, శాంతి గాంచి యున్న
భావభూతిని నిర్మలప్రణయ లతిక
లల్లుకొని పూలు పూచె, నా యార్ద్రగంధ
మిరువుర మనుభవింపలేమే లతాంగి?

పాడిపండని కోరికపంటభూమిఁ
బారలి ప్రవహించు విరహానిర్ఘరిణి తటులఁ
బ్రణయబంధంబు విచ్చి, పరస్పరాను
చింతలకు జలాంజలి యీయ సిద్ధపడెదొ?

అట్లుగాక వెన్నెల గాయునట్టి రేల
వలపు మధువాని చిత్తంబు భ్రమయుచుండఁ
జుక్కపూవులపందిరి సొగయుఁ, జేతఁ
బట్టెదో వట్టివేళ్ళుల వ్యజన మబల!

తలిదండ్రులీ మనకోరికల్ సమయు యత్నంబింతగావించియుం
గలలం గల్గు మనోహరప్రణయసఖ్యంబుం ద్రొలంగించిరే?
చెలియా, యుద్ధరిప్రేమబంధనము విచ్ఛిన్నంబుగాకున్నఁ గాం
క్షలుమస్వాధ్యములయ్యెఁగొంతదనుకన్ సంతోషమేకూర్చెడిన్

ఇంక నీలోకమున మన కిద్దఱకును
హృదయరక్తికి నాలంబ మొదవకున్నఁ
బ్రణయమెల్ల ఫలించు స్వర్గమ్మునందు
ననుభవింత మానంద రసామృతంబు.

కనులం గాటుకచీఁకటుల్ నెఱయఁ గ్రిగంట న్వీలోకించి నా
మనముం మానఁగరానిగాయములనొంపన్ స్వప్నమల్లీల చ
క్కనిదానా, పొడగట్టె దీవు? నను నింకం జిమ్మచీఁకట్ల వీ
ణనువాయించి వియోగగీతి లయ మొందంబాడని మ్మొంటిగన్.

సంధ్య.

అరుణుఁడు పశ్చిమాద్రిశిఖరాంగణమున్ డిగఁబాఱ వారిదో
త్కరశకలంబులన్ రుధిరకాంతులు పెల్లలరన్ దిశాంతముల్
పరఁగెఁ బరస్పరంబు నిరువాగుల వారలు ఘోర, రక్త ని
ర్ఝరముల, నంగఖండములఁ గ్రాలు రణస్థలు లట్లుదోఁచెడిన్.

భారతవీరపుంగవులు భాస్కరతేజు లపూర్వ శౌర్యధు
ర్యాయులుధార్తరాష్ట్రులును పాండునృపాలతనూజు లుద్వ్యక్త
ఘోరరణంబు సల్ప నటఁ గూలిన సైనికభగ్నకాయముల్
పేరిన యుద్ధరంగములలీలఁ జెలంగును బశ్చిమాశయున్.

క్షాత్రయుగంబునన్ భరతశౌర్య రమామణి వారికేళికిన్
శత్రుల శీర్షముల్ జలజషండము గాఁగ విభిన్న బాహువు
చిత్రమృణాలవల్లులుగఁ జెల్వగు శోణితపూర్ణసంగర
క్షేత్రసరోవరంబు విలసిల్లెనొ నా నపరాశ శోభిలున్.

కాంచఁగనే జపారుచిరకాంతులు మెల్లన నెల్ల లీనమై
కాంచనదీధితుల్ దిశలఁ గ్రమ్మఁ బురాతనభారతోర్వియీ
సాఁచిన జాళువా గనిగ సంపదలం దులతూఁగుచుండెఁ బో
యంచుఁదలంప హేమమయమయ్యె నజాండము చూడనందమై

ఎరలకు నేఁగు పక్షికులమెల్లఁ గులాయములంటి యాతురం
బఱచుచు వచ్చుటం గనఁగ భారతదేశ సువర్ణసంపదం
బరధరణీజనుల్ గని యపారముదంబున దానిఁ దోచుకోఁ
బరుగిడి వచ్చిరో యనఁగ భావమునం బొడకట్టు వింతగన్.

అంతఁ గ్రమముగఁ గాంచనకాంతి దిశల
మఱుఁగ, నిబిడాంధకారంబు మల్లడించె
నతులభాగ్యంబు శౌర్యంబు నంతరింప
సొంపు దఱిగిన యార్యవసుంధర నటు.

ఎప్పుడు గాఢసంతమస మీవసుధ న్విడుఁ, బ్రాచ్యదేశ మిం
కెప్పుడు శోణితార్ద్రరుచి నింపులుచిల్కును, బాలభాస్కరుం
డెప్పుడు పూర్వమట్టుల రహించుఁ బ్రతాప సముజ్జ్వలంబుగా
నెప్పుడు మానునో జలజశృంఖలద్రాయిడి బంభరాళికిన్.

కవి.

వేగుజామున వికసించు విరులయందు
తేకు లెడలించు సంజ పూరెమ్మలందుఁ
గావ్యమునఁ బోలెఁ బఠియింతుఁ గౌతుకమునఁ
బ్రకృతిసామ్రాజ్య పాలనా పద్ధతులను.

చటుల కల్లోల రసనల సాగరంబు
పవలు రేయి నాలాపించు పాటలందు
వనితర గ్రాహ్యధర్మంబులై చెలంగు
విశ్వసృష్టి ప్రకారముల్ వినుచునుందు.

శ్యామలాకాశ ఫలకమునందుఁ దరళ
కాంతి వెదచల్లు తారకాక్షరము లోనర
విశ్వవైశాల్య బోధక విద్య నేర్తు
శర్వరీగర్భశాంతి యొజ్జగ విధింప.

గజురు తుంపరముత్యాలు కొన్కి లిడుచుఁ
దరలు సెలయేటిపాటలో దాఁగియున్న
రాగతత్త్వంబు నామనిరాత్రులందుఁ
గూయుకోయిలకడ నేర్చికొందు వనుల.

స్వీయచరిత రహస్యంబు వ్రాయఁబడిన
హృదయపుస్తకపుటముల ముదముతోడఁ
బ్రకృతి నా్ప్రేమాల విప్పఁ బ్రభాతరాగ
రంజితం బైన తూర్పుతీరంబు నందు.

కుసుమాశ్రువులు.

'కమలా, లెమ్ము కుటీరకుడ్యముల బంగారంపు లేఁ బూఁతలం
గొమరారన్ రచియించె సూర్యకిరణాంకూరంబు లిప్పట్టునన్;
సుమముల్ గోయఁగఁబొమ్ము, నాన్న జలముల్ జొబ్బిల్లునిర్ఝారివివ
స్త్రముతో స్నానముచేసి వచ్చెడిని పూజాసక్త చిత్తమ్మునన్.

అని జనయిత్రి పల్కఁ విని యాతఁ గుమారిక లేచి దంతధా
వన మొనరించి బృందకును భక్తిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి చ
ల్లని మలగాలిసోఁకి యొడలం బులకల్మొలకెత్తఁ బైటకొం
గును బిగియించి తోఁటకడకుం జనుదెంచె ననంటిడొప్పతోన్'.

లేఁత పచ్చికతలలఁ జలించుచున్న
మంచు తుంపరముత్యాలు మగువ నడచు
నపుడు నటునిటుఁ జిందఁగ నంఘ్రితలము
చలికి మొద్దువాఱెనో యన జలపరించు.

అరుణ మయూఖ రంజితములైన హిమాంబుకణాళి ముత్యపున్
సరములు ద్రెవ్విపో వరుసజాఱెడి పోలికఁ బూవు రేకులం
దొరఁగుటఁ గాంచి యేమియును దోఁపక యాకమనీయ దృశ్యబం
ధురత మనంబు మగ్నమయి తొయ్యలి యాయనుభూతినుండఁగన్

అమ్మ కమలా, బిరాన రావమ్మ యనుచుఁ
దల్లి పిలిచెనుగాని, నితాంత పార
వశ్యమున నున్న కమల యా పలుకులయిన
వినక తలపోయుచుండె నా విధములెల్ల.

ఎట్టులు చేతులాడునొకొ యీకుసుమంబులఁ గోయ? గాలువల్
గట్టెడు నశ్రుబిందులటు గాఱెడుఁ బువ్వులనుండి మంచు బొ
ట్లట్టిటు గాలికిం గదలినప్పుడు, పువ్వుల మధ్యనుండి సొం
పుట్టగ నవ్వెనాఁ బ్రకృతి, యుల్లము తాండవమాడు వేడుకన్.

కన్నుల విందుసేయు సుమకాండముఁ దుంచి విచిత్రశోభలన్
జెన్నొలికించు నీప్రకృతి చిత్తము నెత్తురులొల్కఁజేయ నే
నెన్నఁడుఁబూన; లేఁబొడుపు టెండలు సోఁకినఁ బుల్కరించు పూఁ
బిన్నల హత్యచేయఁ దలపెట్టుట క్రూరము నన్నుఁబోఁటికిన్.

ప్రకృతి రామణీయకమును బాడువెట్టి
దైవపూజకుఁ దొడఁగెను దండ్రియేమొ!
ఆత్మకుసుమ సమర్పణం బాచరించి
వేదవేద్యునిఁ బూజింప వేడికొందు.

రెడ్డికులప్రబోధము.

రెడ్లుగాఁబుట్టిన ఋణముఁదీర్చికొనంగ
వీక్షించితిరె కొండవీటికోటఁ ?
దలఁచిన యంతఁ జిత్తమున రోషము రేఁపు
కత్తుల రూపంబుఁ గాంచినారె?
రెడ్డివీరకుమార హృదయ రక్తంబులఁ
దోఁగిన రణభూమిఁ ద్రొక్కినారె?
యాంధ్రశౌర్యేందిర కకలంక భూషణం
బౌ రెడ్ల చరిత విన్నారె? యన్న
లార, యారక రెడ్డికులాన జన్మ
మెత్తితిమఁటన్న నాదాయ మేమిగలదు ?
తల్లిమొగము నెఱుంగని తనయు లవత
రించియును లేనివారలే యెంచిచూడ !

సచ్చిదానంద దర్శనుఁడు వేమనయోగి
మనకులంబునఁ బుట్టెననినఁ జాలు;
షట్చక్రవర్తి సచ్చారిత్ర నిర్మాత
మనవాఁడెయన్న యాఘనతచాలు ;

ఆంధ్ర వీరాంగన యైన నాయకురాలు
మన కులస్త్రీ యన్నమాటచాలు;
ఔదార్య ధుర్యాత్ముఁ డనవేమ భూపుఁడు
మావాఁడె యన్న సంబరముచాలు;
ఇంక నెందఱెందఱినో యహీనయశులఁ
గాంచి లోకైక విఖ్యాతి గన్నయట్టి
రెడ్డికులపుఁ జారిత్రంబు శ్రేష్ఠమనుట
కేమి లోపంబుగలదు? మీరెఱుఁగరయ్య.

ఘనసైన్యంబులఁగూర్చి, బాహుబల విక్రాంతి న్విశేషించి ప ద్మ నృపాలాళికి గుండెగాలముగ, విద్యానాథులై కొండవీ టను నద్దంకిని రాజమహేంద్రిపురిఁ గోటల్గట్టి శౌర్యంబునన్ మును బాలించిన రెడ్డిరాజుల యశంబుల్ నేఁటికిం గ్రాలవే?

మార్తుర రాజ్యరమామణుల్ చెఱఁబడి
గోడుగుడిచిన చోటు కొండవీడు;
ఆంధ్రదేశ మతల్లి యలికంబునం దాల్చు
మండన తిలకంబు కొండవీడు;
కవితారసాలోల కల్లోలినిం దోఁగు
పండితాఢ్యుల నాడు కొండవీడు;
ఖండితారాతిరాణ్మండన మండితా
ఖండలచాపంబు కొండవీడు;

అట్టిపేటను బెన్గోట గట్టి నట్టి
మేటిదిట్టలు మనతోంటి పోటరులేక !
నేఁటికిని రెడ్డి వీరుల నెత్తురచట
శౌర్యసౌరభ్యములు వెదజల్లుచుండు.

అరివీరకంఠనాళాస్ర ప్రవాహంబు
గవిసి త్రుప్పెత్తిన ఖడ్గధార;
భూగర్భమున రక్తపూరవిలీనమై
విశ్రమించిన బాహువీర్య మహిమ;
కావ్యసంపుటబద్ధ గాథాశ్రయంబున
గ్రుక్కిళ్ళువోవు నకుంఠకీర్తి;
బహుకాల విశ్లేషభరమున శోషిల్లి
రమణవాసినయట్టి రాజ్యలక్ష్మి;
యింక నెప్పుడు పూర్వశౌర్యాంక సరణి
రెడ్డికులవీర దోర్బల శ్రీసమాశ్ర
యంబుగాంచి వర్ధిల్లునో ? యట్టి యదను
గల్గునో ? మన కంత భాగ్యంబు గలదా ?

పోయిరివీరభద్రుఁ డనపోతమహీపతి వేమయోగియుం,
బోయెను మల్లరెడ్డికవి, పోయెను గాటయవేముఁడుం, రణా
జేయ కుమారవీరులును జెల్లిరి; రెడ్డికులంబు డొల్లయై
పోయెనటన్న లాఘవము పొందనికీర్తి యశంబునిల్పుఁడీ!

పోయి రేగాని వారల భూతినుండి
రేఁగుచున్నది వెండియు రెడ్డిశక్తి;
యింక నొకమాఱులోకంబు నెల్ల నాత్మ
దివ్యతేజంబున న్మించి తేల్పఁగలదు.

పచ్చినెత్తురుటలల్ పై రేఁగు రణభూమి
జయనావ నడిపించు శౌర్యలక్ష్మి;
మోహనసౌరభ్యము ల్విసాళింపంగఁ
గవితాలతాంగితోఁ గలయునేర్పు;
కీర్తివల్లికలు ప్రక్కలుజేసి దిక్కులకల్లఁ
గృతులందుకొన్న సాహిత్యరక్తి;
చేమొగ్గి యర్థులు జేపెట్ట సర్వస్వ
మైన నిచ్చెడు నుదారాశయంబు;
హోమధూమావృతం బగ్నిహోత్రమటుల
సన్నగిల్లియుఁ, జావదు-చావలేదు
ఇప్పటికి రెడ్డి కులమందు; నింకఁ జావఁ
బోదు మన నెత్రుకడపటి బొట్టువఱకు!

కొండవీటి దుర్గంబునఁ గ్రుంకినట్టి
రెడ్డిసూర్యుండు కాళరాత్రిని దరించి
యభినవాంశు ప్రసారంబు లలరుచుండఁ
దూర్పుదిక్కున నల్లదే దోఁచువాఁడు!

అనుమానంబొకయింతలేక గనుఁడీ, యావచ్చు బాలార్క బిం
బ నవాంశుల్ ఘనమాలఁ జీల్చికొని స్వైరప్రాణికాంతిచ్ఛటం
గనులంగట్టుఁ; బ్రబోధగీతము లుషఃకళ్యాణి తారస్వరం
బున నాలాపము సేయుచున్నయది పెంపుంబొందనుత్సాహముల్.

వీడిపోయిన తంత్రులు బిగియఁగట్టి
హృదయమందుఁ బ్రీతిధ్వని లెసఁగునటుల
వీణసారించుచున్నాఁడు ప్రియసుతుండు
లెమ్ము నిద్దుర, రెడ్డికులమ్మ, యింక.

అరుగో! యూర్ధ్వపథంబునం గనుఁడు, దివ్యాకారముల్ దాల్చికీ
ర్తి రమాకాంతులు, రెడ్డివీరులు రణోర్విన్ దేహముల్వీడి ని
ర్జరలోకంబున సౌఖ్యముల్ వొరయు స్వార్థత్యాగు, లానందని
ర్భరచిత్తంబులఁ బుత్రులం గనఁగఁ జేరన్వచ్చి, మందారపు
ష్ప రసౌఘాకుల బాభరారవ మిళద్భవ్యామలాశీ రవం బు
రహింపన్ వెదజల్లువారలు సుమంబుల్ మోద బాష్పార్ద్రముల్

నేఁడు పవిత్రవాసరము నిర్మల చిత్తముతోడ నందఱుం
గూడి కులాభివృద్ధికొఱకుం బనిసేయఁగ దీక్షఁబూని మీ
వాడలఁ బల్లెలన్ నగరవాటికలందుఁ బ్రబోధగీతముల్
పాడుఁడు, కంకణాలు మణిబంధములన్ ధరియింపుఁడర్థిమై.

ఘనదాన్యంబులుప్రాజ్యభోగములువిద్యాబుద్ధులుం గీర్తియు
న్ఘనశౌర్యంబు నుదారతాగరిమ చక్కంగల్గి తాంగేడుప్రా
చిన చందాన సతంబు నూత్నరుచులం జెన్నారుతన్ విశ్వమో
హానమై రెడ్డికులంబు సర్వజన నిత్యానందసంధాయిగన్ !

సోదరీస్మృతి.

చెల్లెలా, నీవుస్వర్గమ్ముఁ జేరి కొన్ని
వత్సరంబులు గడచియుఁ బ్రకృతియందు
నీదుచిహ్నంబు లెల్లెడ నింపినావె
యనుదినంబును నాకు దర్శన మొసంగ?

శారదాంబుదమాలిక సడలిపోవఁ
గళలుదేఱిన శశిరేఖఁ గాంచినంతఁ
బొత్తిగుడ్డలు దొలఁగింపఁ బొనరు నీదు
నాస్యబింబము తలఁపున నవతరించు.

ప్రత్యుషంబున మంచుతుంపరలతోడ,
విచ్చు పన్నీటిపువ్వు సేవించినంతఁ,
దల్లికౌఁగిట మురిపెంబు వెల్లిగొలుపు
నీదు ముద్దుమొగంబు వర్ణింపఁజేయు.

సందెవేళలఁ బలుచని జలదములను
బూతపూచెడి చెంగావి పూలసారు
నవ్వునెడ నీదు చెక్కుల నాట్యమాడు
కాంతిమంజిమ మఱు నాకుఁ గానిపించు.

భౌతికంపు సంబంధము వాసియును ని
రంతరాధ్యాత్మిక ప్రణయంబు మనలఁ
గడవరాని బాధంబులఁ గట్టివైచె,
స్వాప్నవీథికి వచ్చెదే ప్రతిదినంబు!

కోయిల.

పైరుకోఁతలఁ గష్టించి పల్లెచెలులు
కొంత విశ్రాంతిఁ గొన్నారు, కోయిలా, ర
సార్ద్రకంఠంబు నెత్తి గానామృతంబుఁ
జల్లుమా వారిమనములు చల్లపడఁగ.

చిత్తరంజక రాగనిశ్రేణి వైచి
దివ్యగానంబు భూమికి దింపరావె !
తంత్రు లెడలిన వల్లకీదండ మటులఁ
గూజిత విహీనమై తోఁచు గున్నమావి.

నీవు లేకున్న గగనవనీ నికుంజ
తలములును బాడుపడినవిధానఁ దోఁచు !
నేఁడ కేఁగితో కోయిల యెమ్మెలాఁడి ?
పాడరావమ్మ, యొకమాఱు ప్రణయగీతి.

తేనెలూరెడి నీపల్కు తియ్యఁదనముఁ
గోరి విరహులపోలికఁ గుందువారు
కవివతంసులు; వాసంతకాల లాంఛ
నంబవయి రావె కోయిలా, సంబరముగ.

స్వాతంత్ర్యరథము

అంబుదంబుల నమృతపూరంబు లొలుక
నింద్రచాపంపుఁ దోరణ మింపుఁగులుకఁ
గారుమెఱుఁగులు నెల్లెడఁ గడలుకొనఁగ
వెడలె స్వాతంత్ర్యరథము విన్వీథియందు.

జలధరమాలఁ జీల్చికొని, స్యందనకాంతి నభోంతరాళ ము
జ్జ్వలితముచేసి, యంధతమసంబులు వాఱిన మూలనైన శో
భల నలరెత్తఁజేయుచుఁ బ్రభాతవిభాకర బింబమట్లు సొం
పిలుచు నవీనజీవనము వింతగ నింపె సమస్తసృష్టిలోన్.

ఆరథమందు దీప్తిమయమై కనుపట్టె నిజప్రభావ దు
ర్వారపవిత్రమూర్తి కనుపండువు సేయుచు, ధర్మజీవనా
కారమొ! శాంతిబింబమొ! యకల్మష సత్యనికేతనంబొ! సం
సారఫలస్వరూపమొ! ప్రజాహృదయంబొ! యనఁగ వెలుంగుచున్

ఒకచేతఁ రుధిరంపుఁ బాత్రమును, వేఱొక్కచేతఁ బీయూష పాత్రికయుఁ గైకొని సభ్యతామిషమునఁ దేశంబులందెల్ల నింతకు ధర్మంబులు గాఁగ నెన్నఁబడు నన్యాయంబు లీనాఁటితో వికలంబై చనుఁగాక యాచుఁ గరుణావేశమ్ము దీపింపఁగఁ.

పచ్చినెత్తురు నమృతంపుఁ బాత్రఁబోసి
దివ్యదుగ్ధంబుగా మార్చె దేవిమహిమ,
హాలహాలగర్భమందైన నమృతరసము
సంభవించు నటం చిలఁ జాటనేమొ!

నిలువను స్వాదనంబు ధరణీపతిపాలన దండభీతిచే,
నిలువ ననాథబాష్పములు నిల్చిన పల్లపునేల, మోసగిం
పుల మఱపించు కీర్తించుదనపుం జతురాత్ముల కాఁగఁబో దన
ర్గళజవమొప్ప నేఁగెడిని గన్నులకుం గనరాని చోటికిఁ.

పూర్వసింహాసనంబులు, ప్రోజ్జ్వలంపు
మణిమయ కిరీటములు భోగమందిరములు
చక్రిసంఘర్షణంబునఁ జదిసిపోయి
యవి యివి యనంగరాక రూపఱెడు నేఁడు.

లేవు దివ్యతురంగముల్, లేవు కరులు,
ప్రజలె యా తేరుమోకులఁ బట్టువారు;
వాయుజవమునఁ దారకాధ్వమున నేఁగు
నంతరాయశతంబులనైన దాఁటి.

తేరుజాడల నెత్తురు పాఱిపాఱి
బాగరుంబంటఁ బండించె బక్క నేలఁ;
జక్రనేములు దాఁకిన స్థలములెల్ల
సస్యలక్ష్మికిఁ గళ్యాణశాల లయ్యె.

స్యందనాసీన యగుదేవి 'శాంతి శాంతి'
యనుచు మంజులగానమ్ము నలరఁజేసి,
నవ్యనక్షత్ర వీణాస్వనమ్ములందు
మేళవించెను జనులు విస్మితులు గాఁగ.

ప్రణయాహ్వానము.

చెలియా, వెన్నెలబైల మంచుతడిఁ బూచీపూవకున్నట్టి పువ్వులనెత్తావులు మోఁచిమోఁచి నిడియూర్పులోవ్వు నుద్యానకోమల మందానిలపోతముల్ మనల సమ్మానింప వాతాయనంబుల డాయంజని ముద్దుఁగౌఁగిలి సుఖంబుంగూర్చి సేవించెడిన్.

చదలుపందిట వెన్నెలజాజితీవఁ
జుక్కలను పూలుపూఁచి యో సుందరాంగి,
ప్రణయమోహనమైన యీ ప్రకృతి నెల్ల
సురభిళోచ్ఛ్వాస వీచుల సొగయనూఁచు.

పరిసరోద్యానమునఁ జూతవాటియందుఁ
గలరవంబులు సల్పి పికద్వయంబు
నిస్తరంగ సరస్సటు నెగడురాత్రి
గర్భ నిశ్శబ్దతకును భంగంబుఁగొల్పు.

చంద్రికాముగ్ధ శర్వరీఛాయలందు
జీవలోకంబు సుఖసుప్తిఁ జెందుచుండఁ,
గవిమనంబును బ్రకృతియుఁ గలయుచుండఁ,
బోదమా కాంత, సెలయేటి పొదలదరికి?

పులుఁగులు గూళులం జెదరిపోయిన టెక్కలనొత్తికొంచు గొం
తులను బరస్పరంబు బిగితోఁ బెనవై చెడివేళ, నెప్పుడుం
దెలుపని హృద్రహస్యములఁ దిన్నగవీనుల విందు సేయ నోఁ
జెలి, సెలయేటి సైకతముఁ జేరుదమా మన కేలియూఁతలన్?

జిలిబిలి కమ్మగానములు చేసెడి యా సెలయేటి యొడ్డునన్
బులకల విస్తరిల్లి నునుఁబోఁడిమిఁ జూపెడు నీదు బుగ్గలన్
దొలఁకెడి సిగ్గుడాలుఁ గడదోఁపని ముద్దులఁ గుమ్మరించి య
వ్వల మధురోక్తులం గడగివై చెదఁ గోమలి, రమ్ము మెల్లగన్.

కొండవీడు.

సాంధ్యరాగాంకితాంభోద శకలచయము
లనెడి కీలల నిర్మగ్నుఁ డయ్యె నినుఁడు;
శర్వరీకాంత కుంతలచ్ఛాయలందు
నెలవుకొనె విషాదపు రామణీయకంబు.

కొండవీటి దుర్గంబునకు సమీప
మున నొకానొక కేదారమునఁ గృషీవ
లార్భకుండు దున్నుచుండి సూర్యాస్తమయము
గాఁగఁ దలపోయుచుండె నాగలిని విప్ప.

ఇటుతలపోసి, పూనుకొను నెద్దుల నిల్పఁగ మేడి నూనినం
తట మొనకట్టు లోఁదవిలి ధారుణిఁ జీల్పఁగ నందు నెండిసం
పుట మటు పున్క పై కుబుక భూతమటంచును గేకవైచి య
చ్చటఁ బనిసేయుతండ్రిఁ దనచక్కికి రాఁబిలిచెన్ భయంబునన్.

తనయుని వెఱ్ఱికేకలకుఁ దందరలాడుచు వృద్ధుఁ 'డేమిరా?'
యని పరుగెత్తె సీరపథమందునఁ బున్కనుజూపి బాలకుం
డను: 'నిదియేమితండ్రి? తలయాకృతిగల్గిన రాయి దున్నుచుం
డిన వసుధార్ద్రగర్భము వడి న్వెడలెం గనుఁగొమ్ము' నావుడున్:

కృషికుఁ డంతటఁ బుక్కను గేలనెత్తి
యశ్రుధారాభిషేకంబు నాచరించి,
భయమునను సంభ్రమంబునఁ బెఱుకకున్న
తనయునిం గాంచి గద్గదధ్వని వచించె:

'మాతృదేశపరాయణ మానసులయి
సలిపి రిచ్చోట రెడ్డివీరులు రణంబు;
కత్తిగంట్ల నమూల్యరక్తంబు దొరఁగి
కీర్తివల్లిక పాదు క్రిక్కిఱిసి నిండ.

'శ్యామలాకాశవీథి నక్షత్రము లటు
కాలవాహినీతటములఁ గానిపించు
రెడ్డివీరకుమార చరిత్రపాద
చిహ్నములు, మృతశౌర్యంబు చివురువెట్ట.

'అరివీరుల్, పులిగర్జలన్ విని కురంగానీకముల్ కాననాం
తరముం జొచ్చెడుపోలికన్ రణమునన్ ధైర్యంబువోనాడి యే
డ్తెఱఁ బర్వన్, భుజవిక్రమంబు బలమున్ దీపింపఁ బోరాడి కీ
ర్తి రమం గాంచి ధరిత్రిగర్భమున శాంతింబొందువారల్ నృపుల్

'అట్టిశూరాగ్రగణ్యులయందు నొక్క
పురుషశిరముగఁ దోఁచు నీపుస్క తనయ,
దీని వీక్షించినంతనే స్తిమితమైన
నాదు రక్తంబు సైత ముష్ణముగఁ బాఱు.'

అనవిని బాలకుండు, 'జనకా, మనవారలెవారు? వారికిన్
మనకును బూర్వ మెన్నఁడయినం గలచుట్టఱికంబుఁ దెల్పుమా'
యనఁ, దలయూఁచివృద్ధుఁడు: 'డిగస్తములన్యులమయ్యెఁజేఁకటుల్
మనముగృహంబుసేరునెడ మార్గమునన్ వచియింతునంతయున్'

అని యెద్దులఁ బోఁదోలుచుఁ
దనయుండును దాను నింటిదారి నడచుచున్
మును గొండవీటి నేలిన
జనవంద్యుల రెడ్ల పూర్వచరితలు వినిచెన్.

'పూర్వవీరుల ధమనులఁ బొంగినట్టి
రక్తపూరంబె మనలోనఁ బ్రజ్వరిల్లుఁ
గాని, కాలభరంబునఁ గండలెల్ల
శాంతకర్షకవృత్తి దాస్యమునఁ దవిలె.

కత్తికి నష్టు లేక రిపు ఖండనలీలల నారితేరి భూ
పోత్తములన్ యశంబు గని యుర్విని బాలనచేసినట్టి రె
డ్డి తరిన్ సీరచోదకపు వృత్తిగ్రహించిరి; పోటుకత్తులున్
నెత్తుటఁ ద్రుప్పుపట్టి చెడనే చెడె శూరత యంతరించుటన్!

'పరవీరావళి హృత్స్ఫుటంబులను జీల్చన్ శక్తిమంతంబులై
దురమందున్ మెఱుపట్లు శోభిలిన కత్తుల్ నేడు భూపాంతర
స్ఫురణన్ సీరములందుఁ గఱ్ఱులుగ నేర్పున్ సొంపువోనాడి యీ
ధరణీగర్భముఁజీల్చుచున్నయవి శాంతప్రక్రియం గోరుచున్!

'ఒక్క క్షణంబునన్ గగన ముల్లసితంబుగఁ జేసి యుల్క వే
ఱొక్కక్షణంబులో మఱుఁగునోజగ రెడ్ల ప్రతాపవహ్ని న
ల్దిక్కులనిండి యాంధ్రమహాతేజము నిమ్మడిచేసి, మోసపుం
డక్కు లెఱుంగకుంట నకటా! యలకత్తుల బాపెఁ జెన్నఱన్.

ఇటులఁ జెప్పెడినంతలో నిల్లుసేరి
యెద్దులను దొడ్డిదోలిరి యిరువు రపుడు;
కొడుకు మనమున నిసియెల్లఁ గొండవీటి
స్వప్నమే తప్ప మఱియొండు స్మరణలేదు.

కవితాప్రణయిని.

'సరస కవిత్వశారద, నిశాముఖచుంబి సుధాంశుమండలీ
కిరణతతుల్ శరజ్జలద కీర్ణములై మెలమెల్ల దిక్కులన్
నెఱసెడి రాత్రివేళ రమణీయ సముజ్జ్వల తారకావళీ
భరిత నభంపుఛాయలఁ గృపామతిఁ జేరెదె నన్నుఁగూడఁగన్?

'కలయన్ స్వర్గమునందు నీదు రుచిరాకారంబు వీక్షించి చం
చలమై ద్రిమ్మరు నామనంబు నినుఁ గాంచం గ్రమ్మఱం గోమలీ,
కలకంఠంబులు గూసినం, గిసలయాగ్రంబుల్ పిసాళించినన్,
వలపుంజిల్కెడిపూవు పూచినను నీ నామంబె చింతించుదున్.

'పల్లవకోమలంబులగు పాదము లీవలమెట్టుచుండు నా
చల్లనిచప్పుడుల్ హృదయ సంచలనంబుల శబ్దమట్లు రం
జిల్లఁగఁ జేయునుల్లమును; సిగ్గు నా ప్రణయంబుఁ జెప్పికోఁ
బల్లవపాణి, నీకృపకుఁ బాత్రుఁడనంచుఁ దలంచి వేఁడెదన్.

'తళుకుల్ బంగరుటేటి సైకతములం దావుల్ గుబాళించు పూ
వులగుత్తుల్, వెదచల్లు పుప్పొడులసొంపుం జిల్కు నీపాదచి
హ్నల వీక్షించి ప్రమోదబాష్ప సలిలస్నాతంబులంజేసి ము
ద్దులు వర్షించితిఁ జంచలాక్షి,మదియందుం బ్రేమ చిప్పిల్లఁగన్.

'నీవు వసియించునీచకు నేనుగూడ
వచ్చెదనువేగఁ గొనిపొమ్ము వలపులాఁడి,
శీతలామృతవర్షంబుఁ జిందు నీదు
సరస వీక్షా ప్రసాద భిక్షంబు వెట్టి.'

అని యువకుండుపల్క విని,యాకవితాలలితాంగి ముద్దు మోమునఁ జిఱునవ్వుదొంతరలు పొంపిరివోవఁగఁ బాణిపల్లవంబున వలిపంపుఁబయ్యెదను బొల్పుగనొత్తుచుఁగాలియందె ఘల్లని రవళింప నేలపయి నల్లనఁ దా బొటవ్రేలు రాచుచున్:

వలపుల తేనెతుంపరలఁ బచ్చనిమోసులనెత్తు చిత్తపుం
గలఁతను దోఁపనీక కలకంఠమునా వచియించె: 'మోహనా,
పలికెదవోయి నీప్రణయబంధము; నెవ్వఁడవీవు? స్వర్గపుం
బొలముల సంచరించు మముబోఁటుల సంగతిఁ గోరివచ్చితే?

'నాదు బహిరాకృతిఁ గని యానందవార్ధి
నోలలాడిన వారెందరో గలారు
గాని, యెడలేని ప్రేమ శృంఖలలఁ జిక్కి
నామనముఁగొన్న ప్రియులు గానంగ నరుదు.

'అవనిపై సంచరించు నీవంటివారు
దివ్య నక్షత్రమండలిఁ దిరుగఁగలరె?
అందరానిఫలంబుల కాసయేల?
పొమ్ము, ననుఁబోలువారు మీభూమిఁ గలరు.'

అనవిని, యా యువకుఁడు 'కా
మిని, యిట్టులఁ ద్రోసిపుచ్చ మేలే? నీకై
యనురాగవశత నెట్టుల
దినములు గడిపితినొ దానిఁ దెలిపెద వినుమా.

'అప్పుడైన నీహృదయంబు నందుఁ గొంత
నెనరు గల్గి నన్నేలెదో చనవులాడి,
వినియు నీప్రేమకుం దగ ననుచు భ్రుకుటి
భంగమాత్ర ననమ్మతిఁ బయలుపఱతొ.

'కవితాకోమలి, నీమనం బిడక యాకారంబుఁ గాన్పించి కై
తవలీలల్ పచరించి నాప్రణయగంధమ్ముల్ వృథాపుచ్చెదే?
యువకుండ న్మధురార్ద్రచిత్తుఁడను స్నేహోల్లాసధుర్యుండఁ బ్రా
భవకాంక్షల్ ననుమోసగించి యరుగన్ భావించితే నిర్దయన్?

'ప్రత్యూషస్సుల నూత్నపత్రములు విచ్చి
విమల హిమబిందువులు రాల్చు సుమ వితతుల
తోడఁ బ్రమదాశ్రువులు వీడి పాడుచుండుఁ
గలికి, నీమనం బంటెడు గానములను.

'సంజెమబ్బుల చిఱువేరు చాయదీసి
పండువెన్నెల పసరునఁ బదనుచేసి
తరుణి, నీపట్టు ముసుఁగు నద్దకమువైవ
విఫల యత్నంబులం జల్పి వెట్టినైతి.

'పారిజాతపుష్పంబులు పవనహతిని
మృదులతృణముల రాలెడునెడల, నీదు
చరణవిన్యాస కోమల శబ్దమనుచు
నడుగుగుర్తులఁ బలుమాఱు నరయుచుందు.

'సాలెగూళ్ళల ముత్తెంపు సరములటుల
లేఁతగాలికి నల్లఁ జలించు మంచు
నీటిబొట్ల మాలనుగట్టి నీదుమెడను
వైవఁ దలపోసి యొగతాళిపడితి చెలియ.

'గాఢ నిశ్శబ్ద శర్వరీ గగనమందు
నీవు పలికించు వల్లకీ నినదములను
వినుచుఁ బ్రమదాశ్రుపూరంబు కనులఁదొరఁగఁ
గాంచుచుందు గభీర నక్షత్రవీథి.

'వలపులు పండుపండమికి వందురు చుండెదు చిత్తమందు నె
త్రు లొలుక నడ్డుమాటలనుతూపుల నొంచెదె యాత్మహత్యకుం
దలకొన దారిఁజూపెదవె? ధర్మమె నమ్మిననాని మోసగిం
పుల వలయించి చంప? నినుబోఁటికి నింతటిక్రూరచిత్తమే!

'గ్రామవాసిని, ఎఱుఁగను కైతవంబు,
ప్రకృతి తల్లి స్తన్యంబునఁ బ్రబలినాఁడ,
బొలముల విహరించుచుఁ బ్రొద్దుఁ బుచ్చుచుందు,
నట్టి నాముద్దువలపును నరయలేవె?'

అని యువకుండు పల్కఁగ రసార్ద్రమనంబున రేఁగుభావముల్
దొనికెను బాహ్యరూపములతో ననఁ బ్రార్థన కొప్పికోలుగాఁ
జనవు మెఱుఁగుమృణాలసదృశంబగు బాహువు లెత్తి ప్రేయసుం
దన కవుఁగింటనొత్తెఁ గవితా లలితాంగి విముగ్ధచిత్తయై.

ద్రౌపదీసందేశము.

సంజయా, యింకఁజాలు నీశాంతిమార్గ,
మడవిఁ బడరాని యిడుమలఁ బడితిమయ్యా;
బోధలొనరించి వాక్కులఁ బులిమిపుచ్చ
నిన్నుఁబంపెనె కురురాజు నేర్పుతోడ.?

వగచినట్లుండవలయును, వాని యాలి
త్రాడు తెగవలెనున్న విధాన నీవు
పూర్వకష్టంబులకు సానుభూతి చూపి
తేనెపూసిన కత్తిని దింపఁదలఁతె.

కపటమార్గంబులం బన్ని కనుల మూసి
రాజ్యభాగంబుకొన్న ధైర్యంబు కతన
నేఁడు సైతము మాటల నిద్రపుచ్చి
వనికి వెడలింపఁ గుట్రలు పన్నువారె?

మున్నటి దినాలు గావివి, మోసములకుఁ
దవిలి తలయూఁచునే నేఁడు ధర్మరాజు?
పరిభవానల కీలలు పాండుసుతుల
హృదయముల రగిలింపవే రేపుమాపు?

నను సభలోని కీడిచి, కన న్వినరాని పరాభవంబుచే
సినఁ గనులారఁ గాంచియు నిసీ! పతులేవురు ధర్మబద్ధులై
మును పగఁదీర్పకుంటఁ గురుభూపతి మన్నులఁ జుల్కనాడెనం
ట! నిరతమొక్కరీతిఁ జనునా మనకాలము సంజయా, యెటుల్?

అంతంబొందెనె పాండుపుత్ర దృఢబాహాశక్తి రోషంబు? దు
ర్దాంత ప్రక్రియ వైరివీరమథన ప్రారంభ కౌతూహల
స్వాంతుల్భ్రాంతులుగారు, కాలమెపుడో వచ్చుంగదా యంచు న
త్యంతాసక్తిఁ బ్రతీక్ష చేసెదరు శౌర్యాలంబులౌ మత్పతుల్.

రాయబారంబులేల యీరచ్చలేల?
పాలుఁగొనక శాంతింతురే పాండుసుతులు?
ఊరకిమ్మన్న నిచ్చునా యుర్వి నృపుఁడు?
పిల్లిశాపంబులకు నుట్లు ప్రిదిలి పడునె?

తెలుపుము సంజయా, విరటుధేనువులం బరిమట్టువేళ ను
జ్జ్వలభుజవిక్రముల్ కురునృపాలవరుల్ చవిగొన్న పార్థుతూ
పుల దొనలింక రిత్తవడిపోవవు; గాండివి చిత్తమట్లు వై
రుల రుధిరంబుఁజూఱగొన రోషముఁ గ్రొక్కుశరంబు లేనియున్.

రాజ్య మేనాఁటికిని వీరభోజ్యమనుచు
జనులు పల్కెడిమాట నిశ్చయము సుమ్ము,
పరమసుఖములఁ దులదూఁగు నరవరుండు
పిలిచి రాజ్యంబులిచ్చునే భిక్షుకులకు?

బొల్లిమొగాలపైఁ జెమటబొట్టులు గ్రమ్మ నురక్షతంబులన్
బెల్లుగ నెత్తురోడికలు పేర్చఁగ మిమ్ము పృథాసుతుండు వి
ద్యుల్లతికాభబాణములఁ దూల నదల్చి వధించుదాఁక మీ
యుల్లము రాజ్యభాగమున కొప్పునొయొప్పదొ సూతనందనా.

వైగి విభీషణాకృతిని వాయుసుతుండు గదన్ ధరించి దు
ర్వార మదేభ మబ్జవనిపైఁ బడురీతిఁ గురూర్వనాథులం
బేరు దలంపరానియటు పీనుఁగుపెంటలు సేయునప్పుడై
నా రవయేని నెంతురె మనంబునఁ బాండుతనూజశౌర్యమున్?

కవలనఁ బిల్లవారలటుగాఁ దలపోయుదు రేమొ! మీ పఁయిం
గవిసిన యప్డె వారి భుజగర్వము శౌర్యముగానవచ్చు; మ
బ్బు విడిచివచ్చుసూర్యుని సముజ్జ్వల తేజమునాఁగఁ జూడఁగా
నెవరును జాలరయ్య రణమేడ్తెఱ నల్పొడి బాలవీరులన్.

ఉత్తమాటలనేమి ప్రయోజనంబు?
అవని యొసఁగుటో, లేకున్న నని సలుపుటో
చెప్పిపంపుఁడు; నామేన జీవమున్న
దనుక సంధియత్నంబులు దలఁగుఁడయ్య.

దుర్యోధనుఁడు.

రాజరాజ దుర్యోధనా, రాజ్యలక్ష్మి
నట్టనడియేటియందు నీపుట్టిముంచె
నయ్య, విధి తిరస్కారంపు టవధిపోలె.
నీవు నంత్యపతన మింత నీచమగునె!

ఏలితి వీ ధరావలయ మెంతటివీరుల కేని గుండెలో
గాలముగాఁగ, వైరిబలగంబులకున్ యమదర్శనంబుగన్;
పాలకుఁ బోరువెట్టు పసిపాపలు 'వచ్చెను రాజరాజ' నన్
డోలిక నిద్రవోదురు కడున్వెఱపెత్తఁగఁ బేరువిన్కలిన్.

ఎఱుఁగవె భీతియన్న 'నదిమెట్టుల నుండు' నటంచుఁ బల్కు నీ
వెఱవమి,విక్రమక్రమము, వీర్యము నెక్కడపోయెనోయి? యా
సరసున డాఁగినాఁడవు? విచారము లేదె? యశంబుకన్న న
శ్వరమగు ప్రాణముల్ మధురసంబులె? భారతకీర్తి నెంచవే?

హృదయముఁ గోసియిమ్మనినఁ బ్రీతిగ నిచ్చెదు ప్రాణమిత్రుఁడే
యదవద లేక నీకయి రణావనిఁ గూలిన కర్ణ యోధ నీ
మదిఁ బాడకట్టఁడే? యిటుల మాన్యతపోవిడి తుచ్ఛజీవముం
బదిలము సేయనేల నరపాలక, వంశయశంబు నెంచుమా.

ఎంతకాలంబు బ్రతికిన నెవ్వడైన
మరణమొందక మానఁడు మానవుండు;
క్షత్రియుఁడు వ్యాధిబాధలఁ జచ్చుకన్నఁ
గత్తిపోటుల మడయుటే కరము ప్రియము.

సాటిలేని విరోధులఁ జదిపినట్టి
పరభయంకర గద చేతఁ బట్టినావు;
లెమ్ము లెమ్ము, దుర్యోధనా, లెమ్ము లెమ్ము
క్షత్రియత్వము రూపింప శక్తిలేదె?

ప్రవహింపదే నీదు రక్తనాళంబులఁ
బూర్వుల శోణితపూర మిపుడు?
ప్రజ్వలింపదె నీదు భావకుండంబున
నవమానరోష హోమానలంబు?

తీఱెనే నేఁటితో దిక్కులవిలసిల్లు
భారత క్షత్రియ వంశకీర్తి?
గొడ్డుపోయెనె నేఁడు కురురాజ్ఞి గాంధారి
కదనవీరశతంబుఁ గన్నతల్లి?
లెమ్మ, దుర్యోధనా, యింక లెమ్మ లెమ్మ,
సరసితటమున నున్నారు సమరకాంక్షు
లైన పాండవేయులును మురాంతకుండు;
ప్రాణములపైన మోహంబు వదలుమయ్య.

ప్రాణమిత్త్రుండు కర్ణుండు స్వర్గమేఁగె;
నంపశయ్యను గాంగేయుఁ డస్తమించెఁ;
గొడుకులును దమ్ములునుగూడఁ గూలినారు;
అంత యభిమానమే దేహమందు రాజ?

గెలిచితివా యకల్మషపుఁగీర్తియు రాజ్యమునబ్బుఁ, బ్రాణముల్
దొలఁగితివా నిలింపపురి తోఁటలలో విహరింతువయ్య; శూ
రులకు రణంబు పండువు; విరోధుల గీటడగించి సర్వభూ
వలయము నైనఁ జావయిన భారతరాజ, గ్రహింపు మిత్తఱిన్.

రాధయుత్కంఠ.

చల్లని పన్నీట జలకంబులాడి
యగరుధూపము వెట్టి యలకంబులార్చి
నుదుటఁ గస్తురి బొట్టు కుదురుగాఁదీర్చి
కన్నుఁదమ్ములఁ గ్రొత్త కాటుక దిద్ది
గోరంటపూగుత్తి కొప్పునం దురిమి
కమ్మతావులనీను కలపంబునలఁది
పాడికప్పురంబులఁ బడకింటఁ జల్లి
పాన్పుపైఁ బువ్వులు పఱపుగాఁ బఱచి
యేలరాఁడో సామి యిం కేలరాఁడో
యనుచుఁ బారము నానుకొని వేచియుంటి.

* * *

స్వాంత మాలస్యంబు సైరింపలేక
వేదనాభరమున వ్రీలంగఁజొచ్చెఁ
గనికని దారులు కన్నులు నొచ్చె
నాసామి కృష్ణుండు ననుఁ గాంచరాఁడు.

* * *

సంజకెంజాయలు శమియించిపోయెఁ

బత్తులు గూళ్ళకుఁ బరుగిడసాగె
మందల కావులు మరలిపోయెడిని
వేణుగానంబులు వీనులసోఁకె
కోయిల కొమ్మావి గుబురులోఁ గూసె
సందెచీఁకటి పొగ చదలావరించెఁ
జుక్కల రసగుండ్ల జొంపంబు లలరె
నేలరాఁడో కృష్ణుఁ డింకేల రాఁడొ!

* * *

కప్పురపుం దివ్వె కడముట్ట వెల్గె
బొన్నపైఁ బువ్వులు వసివాళ్ళువాడె
మంచిగందపుఁబూఁత మైఁ జిట్టిపోయె
నిదమాంద్యమ్మున నేత్రము ల్మాగెడెఁ
బడమటి దెస కేఁగు నుడుగణంబులను
గనుచు ద్వారముకడఁ గన్నుగూర్కితిని.

* * *

నాసిగ్గు పుచ్చంగ నలిన బాంధవుఁడు
వెయ్యి దివ్వెలతోడ వెలుఁగుచు వచ్చె.

* * *

కూర్కులేమిని గన్నుఁగొన లెఱ్ఱవాఱ
బొరలుచిట్టిన మేనిపూఁతలు రాలఁ
జెమ్మట ముత్యాలు చెక్కిళ్ళజాఱ

ఘల్లుఘల్లని చేతిగాజులుమ్రోయ
మజ్జిగ జిలుకుచు మధురగీతములఁ
గాంతుఁ డొనర్చిన కఠినంపుఁజేతఁ
దుమ్మెద పైఁబెట్టి దూఱుచునుండ
నాముద్దు కృష్ణుండు నా వెనుకనిలిచి
ముసిముసి నవ్వుల మురియుచునుండె.

* * *

వేచియుండిన యప్పు విభుఁడరుదేఁడు,
వేసవివానల విధముగా నతఁడు
కలవలె వచ్చును గనిపించిపోవు.

ఎంత మోసము!

భాటసారి

చీలుదారులఁ గూర్చుండి చిన్నదాన,
కన్నులను నీరు నించెదు కరుణమొలుక,
నేపథంబున నేఁగ నీ కిచ్చ గలదు?
ఇరులు గ్రమ్మకమున్నె నిన్నిల్లు సేర్తు.

చెట్లనీడలు విరివియై చేరెఁ దూర్పు;
సంజకెంజాయ పడమటఁ జక్కనలమెఁ;
బైరుకోఁతలకేఁగిన పల్లెపడుచు
లింటి కరుగుచుఁ బాడువా రేలపాట.

గాలితాఁకున వెన్నులు కదలునపుడు,
తిరుగఁబాఱిన వరిచేలు తీయరాగ
మదిగో! వినఁబడుచున్నది, యలల మర్మ
రములు సంధ్యా ప్రశాంతగర్భమునఁ బోలె.

యువతి

గోపికామోహనుఁడు నందగోపసుతుఁడు
వచ్చు నీదారి నని సఖి పలుక వింటిఁ;
బొద్దువోడుపున నుండి యీపొన్నక్రింద
వేచివేచి యీదారులు చూచుచుంటి.

రత్నఖచిత కిరీటంబు రాజుశిరము
నందు వెలుఁగొందుచుండు నటంచు వింటిఁ,
బట్టుపీతాంబరము వల్లెవాటువైచి
మత్తకరినెక్కి వచ్చు నన్మాట వింటి.

బాటసారి

చిన్నికృష్ణుని సేవింపఁ బొన్నక్రింద
వేచియున్నావె? నీముందు వెళ్ళినట్టి
వేణుధారినిఁ గాంచవే? విశ్వమోహ
నంపుగానంబు వినవె యో నళినవదన?

నెమ్మిపించెము క్రొమ్ముడిఁ జిమ్ముజిగులు
చిన్నికూఁకట్లు మెడపైనఁ జిందులాడు
బొజ్జనఱకును వ్రేలు క్రొంబూలమాల
యతని. పదశబ్దముల ఛంద మమరు చుండు.

ఆమహాత్మ్యచ్ఛాయలు సోఁకినంతమాత్ర
జీర్ణ తరు లతావళి కూడఁ జివురు వెట్టు;
ఆ మురళి మోహనారావ మలరినంత
రెల్లుపుల్లల సైతము రేఁగు గీతి.

య వ తి

ఇపుడు స్మృతియందు నావ్యక్తి మెసఁగుచుండు
భగ్నమైన యింద్రధనుస్సుపగిది నహహా!
యెగిరిపోయెడు కలయట్టు లీక్షణముల
నాటి యింద్రజాల మదృశ్యమయ్యె నపుడె!

వేణుగానంబు దేనినో విస్మయమ్మై
దోఁచుచున్నది, దూరానఁ దోయదములఁ
దారకావీణ లొనరించు ధ్వను లనంగ;
నెంతమోసంబు జరిగెనోయీ సఖుండ!

బా ట సా రి

అదియె తెలియరాని విచిత్ర మతివమిన్న.

అజ్ఞాతకవి.

కిసలయగుచ్ఛమధ్యములఁ గీల్కొని నే దినకాంతిఁగాంచఁ
నిసి! యని మంచుబాష్పముల నేడ్చు సుమంబటు సత్కవీశ, క
క్కస పడనేల? తావిఁగొనుగాడ్పులరీతి విమర్శకుల్ కృతిన్
రసముగ్రహించి నీయశము రాజిలఁజేయుదురయ్య యెల్లెడన్.

పొలుపుగ శేషవల్ నిలువఁబోక మనోజ్ఞ నిసర్గగానముల్
సలిపెడు నిర్ఝరంబ, గిరిసానుతటంబున నిన్ను నెవ్వరుం
దలఁప రటంచు నెంచెదవొ, తాలిమినూనుము బాటసారి నీ
కలరవ మాధురీమహిమఁ గాంచి నినుం బ్రకటించు నిద్ధరన్.

డాఁగియుండు వసంతంబు డాయుదనుక
వేఱ ప్రకటన నీకేల వినుమ పికమ,
స్వర్గగానంబు భూతలస్థంబుచేయు
నీ పికస్వరకంఠంబు నెగడుచుండ?

ఓరి బాలక, నీమురళీరవంబు
వ్యర్థమానని చిత్తతాపంబువలదు.
రాగపరిచితుఁ డెవ్వఁడో రమ్యగీతి
వినియెయుండు నానందంబు వెల్లివిరియ.

ముసలిమాలెత.

మిడిమిడి యెండ సోలుచు శమింపని తాపముతోడ నూరుపుల్
వెడలఁగ డొల్లయై కడుపు వెన్నెముకం గర మంటియుండఁగన్
బుడిబుడి మిట్టపల్లములఁ బూనికఁ గాలిడఁబోయి తొట్రిలం
బడుచు గతి శ్రమన్ ముసలిమాలెత వచ్చుచునుండె నొంటిగన్.

కాల కఠోరసీర మలికంబను ధారుణిదున్న లోఁతుగం
జాళులు వాఱెనా వళులుసాగి శ్రమాంబులు పిక్కటిల్లి, స్వే
తాలక వృత్తముల్ నొసలి కావలనీవల వ్రేల నందు ము
త్యాలవిధంబునం దొరఁగు నాముదివగ్గు తలం జలింపఁగన్.

ఒంటిపూఁటైన నాఁకటిమంట దీఱఁ
గుడువ నొక కడియన్నంబు గూడకున్కి
నస్థిపంజరమైన దేహంబుగూడ
మోవలేదన సోలును ముసలియవ్వ.

దారిద్ర్యదేవత తనరూపు గనుపింప
వగ్గువాలకమూని వచ్చెనో కో!
భేతాళునాజ్ఞ గావించు పిశాచంబు
పీనుఁగు నొడలితో వెడలెనో కో!
స్వార్థ పరస్వాంతుఁడౌ రాజుచేఁ బడి
లావుదూలిన దేశలక్ష్మి యొకో!
సకలవస్తు ప్రదర్శన శాలలో నిద్ర
ముదిమి యవధిఁదెల్పు మూర్తియొకో!
యనఁగఁ జేయూఁతకఱ్ఱను నవనిమూని
నడువఁజాలక తడఁబడి యడుగులిడుచు
నెండవేఁడికి మేనెల్ల నెరయుచుండఁ
జెట్టునీడకుఁ దానల్లఁ జేరవచ్చి;

నను నచ్చోటనుగాంచి, కూలఁబడి ప్రాణంబుల్ వెలింబాఱునో
యన నిశ్చేష్టతనుండి తేఱి కడుదాహంబెత్తె నీరమ్ముఁ దె
మ్మను నర్థంబుగ దోసిలిం బెదవి డాయంబట్టి చూపింప నం
తనె తద్భావమెఱింగి తాళదళపాత్రంబందు శీతాంబువుల్,

కొనితెచ్చి యీయఁ బెనుదగ
తనియంగాఁ ద్రావి యలఁత దఱిగినపిదపన్
నను దీనదృష్టిఁ గనుఁగొని
వినయముతో నిట్టులనియె వృద్ధాంగనయున్:

'నోటఁదడిలేక మాటాడుదీటులేక
గాసివడియున్న ననుఁగాంచి కనికరమున
నీరు తాగించి ప్రాణంబు నిలిపినట్టి
నిన్ను నేమని పొగడుదుఁ గన్నతండ్రి!'

అని కృతజ్ఞతాసౌరభ మార్ద్రవచన
కుసుమములఁ జల్ల, నేనును గుతుకమొంది
యవ్వచరితంబుఁ గనుఁగొను నాసతోడ
నిట్టులంటిని నాదరం బుట్టిపడఁగ:

'ఎవ్వరిదాన వీవు? మఱియిచ్చటికిం జనుదెంచుటేల? నీ
కెవ్వరు చుట్టపక్కము? లిఁకెయ్యెడకుం జననిచ్చగల్గె నో
యవ్వ? సమస్తముం దెలుపుమా'యనఁ గన్నుల బాష్పపూరముల్
నివ్వటిలంగ నాత్మకథ నెట్టనఁ దెల్పెను గద్గదోక్తులన్:

'పడమటి మెట్టదేశములఁ బైరులు పంటలు వానలేమికిన్
వడఁబడి యెండి కాటకమువచ్చిన సన్నజనంబు మంటలం
బడియెడి దోమగుంపటుల మాడి దినంబున కొక్కసారియున్
గడికబళంబు లేక కడుకష్టము నొందుచు నుండి రచ్చటన్.

'డెల్టాభూములఁ బైరులు
గలవని యచ్చోటిజనులు కౌతుకపడుచున్
వలసలువచ్చిరి ప్రాణం
బులు నిలువఁబెట్టు నాస పొంపిరివోవన్.

'నాకూఁతురు నాకొడుకును
నాఁకలి యెట్టిదియొ యెఱుఁగనట్టుల నన్నున్
సాఁకుచునుండిరి వేళకు
ఆకో అంబలియొ గలుగునంతకు నిడుచున్.

'ముసలితనమునందు ముప్పుతిప్పలుగల్గెఁ
దమ్మిచూలి వ్రాలు వమ్ముపడునె?
కొడుకుఁగూఁతు మొన్నఁ గ్రొత్తజ్వరంబుల
వాతఁబెట్టి నేన బ్రతికియుంటి.

'పండుటాకులురాల్పక పసరులొలుకు
పిన్నకనటుల వెదకెఁ బాపిష్టిబ్రహ్మ !
ముసలిముదుకకు సంజీవి మెసవఁబెట్టి
విసముఁ దినఁబెట్టెఁ బ్రాయంపుఁ బిల్లలకును !

'క్రుంగుటేరు దెగియుఁ గూలని ముదిచెట్టు
పగిదినయ్యొ నాదు బ్రతుకదేమొ!
యెవరికొఱకు మనుదు నిఁకమీఁద నిలలోన?
భారభూతమైన ప్రాణమేల?'

అనుచుం బట్టిన నిల్వరాని వెత యాస్యంబందుఁదొలఁకాడ దృష్టి నిరోధంబొనరించు బాష్పకణముల్ చెక్కిళ్ళపై జాఱ, పండిన కేశంబులు వాయుతాడితములై నీరంధ్ర ఘర్మాంబు సేచనముంబొందఁగ నార్తమూర్తియయి సంస్తంభించియున్నంతట

వృద్ధనారి దైన్య మీక్షించి మద్హృద
యాబ్జమొలికెఁ గరుణ మనెడు మధువు;
ఆర్ద్రహృదయమునకు నార్తభావమునకు
నెట్టిపరిచయంబు లెసఁగియున్నొ!

అవ్వకొంతసేపు నట్టులే కూర్చుండి
యేమితలఁచెనేమొ యేఁగునిచ్చఁ
గట్టుఁదడవుచుండఁ గని నేను బల్కితిఁ
దోడ్పడంగఁ గోర్కె తొందరింప:

'కాయముజూడ దుర్బలము, కన్నులపాటవముం దొలంగె, నే
సాయమొసర్చు బంధువులు సైతము లేరిట నెట్లుకాలముం
ద్రోయుదు నవ్వ? యాకలుపు దుంపలు తీయను సత్తువైనలే
దే! యటుఁగాక నీకడుపు నెట్టుల నింపెద విట్టిపల్లెలన్?'

ఎండుటాకుల వెన్నెల పండినటులఁ
బెదవిమూలలఁ జిఱునవ్వు పొదలుకొనఁగ
నవ్వ యిట్లనె: 'నాయనా, మైననేమి?
పుట్టఁజేసిన దేవుండు పూరియిడఁడె?

'గొడ్డుకాటకమున బందుగులను జేరి
యదవ త్రావుడు త్రావంగ నాస లేదు;
అట్టులోటను ఆకైన అంబలైనఁ
గాలియొసరించి కుడుచుటే మేలునాకు.

'కన్నకన్నవారల యిండ్ల కడపఁద్రొక్కి
బిచ్చమెత్తుట యన్న నాకిచ్చ లేదు;
కాలుసేతులు నున్నంత కాల మొరుల
చేతికూటికి నాసింపఁ జిన్నతనము!'

అనవిని, యవ్వ నైతిక గుణాతిశయంబున కబ్బురంబునొం
ది నెనరుమై వచించితిని: 'నీదగు నీతికి సంతసంబు గ
లైను; నీకమీఁద నీవెచటికిం జననెంచక పత్యహంబు గై
కొనుము మదీయగేహమునఁ గోరినయట్టుల మజ్జిగన్నముల్.'

అనిన సంతసించి యవ్వయిట్లనె: 'నయ్య,
కూలిచూపి నాకుఁ గూడుపెట్టు,
తిరిపెమెత్తి తిన్నఁ దీఱునా యాఁకలి?
రమ్ము పల్లెఁజేర జిమ్మదినె.'

జాతీయగీతము.

జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,
జోహార్! జోహార్! జోహార్!
శారద శుభ్ర వియత్తల పథమున
సంచరించు నీరథము,
నీ మృదు వీణాగాన ప్రబుద్ధము
నిత్యము మామనము.
జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,
జోహార్! జోహార్! జోహార్!

ప్రత్యూషలక్ష్మి మకుటమణి ప్రభఁ
బాసె తమోగణము,
నీపదపంకజ నూపుర ఝంకృతి
నిద్రారహితము జనము.
జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,
జోహార్! జోహార్! జోహార్!

విప్లవ ఝుంఝా విచలిత జీవన
వీచి నికాయమున,
స్థిర విజయోడుప కర్ణధారణము
సేయుమ శౌర్యమున.
జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,
జోహార్! జోహార్! జోహార్!

ముకుళితహస్తులు నీప్రియపుత్రులు
మోదదృష్టిఁ గనుము,
నీకరుణామృత నిర్ఝరపూరము
నింపు మమ్మ సతము
జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,
జోహార్! జోహార్! జోహార్!

నీపదపీఠిని ప్రాణసుమంబులు
నిల్పి భజించెదము,
గర్హిత దాస్య భరంబును మాన్పి
సుఖంబులు మా కిడుము.
జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,
జోహార్! జోహార్! జోహార్!

రాట్నపుపాట.

పొద్దుపొడుపూ చుక్క పొడిచింది రాట్నమా,
గూళ్ళలో పక్షులు కూసేను రాట్నమా

అరుణకిరణాలతో ఆటలాడే నూలు
తమ్మికాడలలోని తంతులంటీ నూలు
మంచినీళ్ళల్లోన మఱిగిపొయ్యే నూలు
పాలీడుపోగుతో సరసమాడే నూలు
గాలితరంగలలోన తేలిపొయ్యే నూలు
వడకవేరాట్నమా, వజ్రాలదూది
నడవవేరాట్నమా, నక్షత్రవీథి.

పొద్దుపొడుపూచుక్క పొడిచింది రాట్నమా,
గూళ్ళలోపక్షులూ కూసేను రాట్నమా

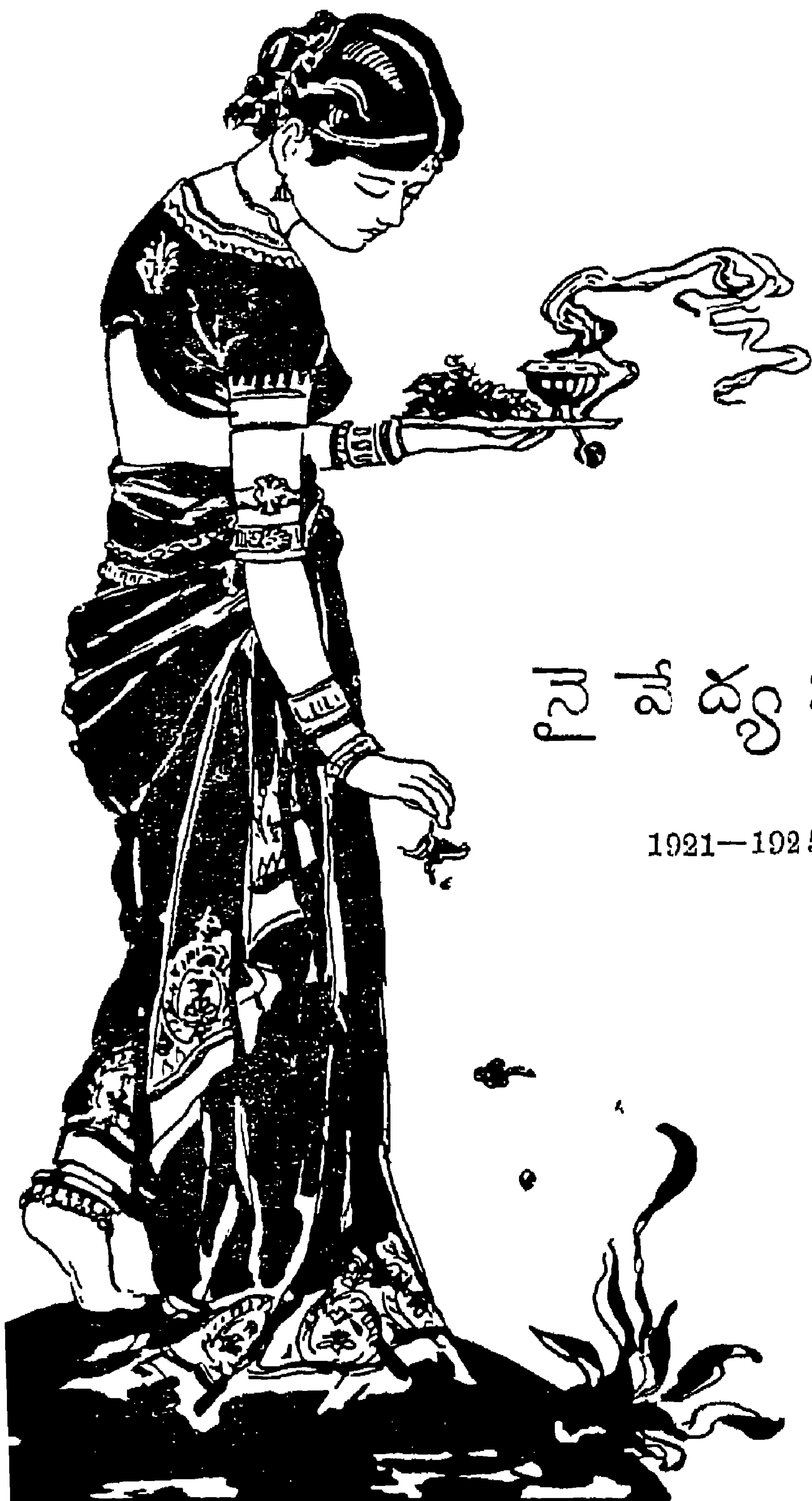
ముద్దులొలికేపాట ముత్యాలపాట
పరువు నిల్పేపాట బంగారుపాట
మత్తుమాపేపాట మధురంపుపాట

నిద్రలేపేపాట నిద్దంపుపాట
కడుపు నింపేపాట కనికరపుపాట
పాడవేరాట్నమా భావిభారతము
ఆడవేరాట్నమా యాంధ్రనాటకము.

పొద్దుపొడుపూ చుక్క పొడిచింది రాట్నమా
గూళ్ళలో పక్షులూ కూసేను రాట్నమా
కట్టగుడ్డా లేక కటకటాపడుచు
కుడువకూడూ లేక గోడుగోడనుచు
దాస్యవారాశిలో దరిగాన లేక
బెదరిబెదరీచూచు పిరికిపందలను
ఆత్మనిందలతోడ నడలు బేలలను
పురికొల్పుశంఖంబు పూరించి రేపి
తిప్పవేరాట్నమా దేశచక్రంబు
విప్పవేరాట్నమా విజయకేతనము.

ఏలపాట

వస్తావంటే చక్కనిదానా
వలపుచిందే చూపూదానా
మల్లెపువ్వుల కోనకుపోయీ మల్లీవస్తాము.
గండుకోయిలా కూసేచోట
గుండుమల్లెలూ పూసేబాట
ముద్దుముచ్చటా దీర్చూకొంటా మురిపేమాడేము.
చెంపచేయీ పెట్టుకోని
చింతపొయ్యే చిన్నాదానా
కళ్ళనిండా కాటుకనీళ్ళూ గారూటెందుకే?
పక్కపక్కా రాసుకొంటా
పదములెత్తీ పాడూకొంటా
అల్లో నేరేటీచెట్లానీడ ఆడుకొందామె.
పూలగుత్తులూ కోసీయిస్తా
పుట్టతేనెలూ తీసిపెడ్తా
చల్లనీటీ కొండా యేట జలకమాడేమె.
వస్తావంటే చక్కనిదానా
వలపుచిందే చూపూదానా
మల్లెపువ్వుల కోనకుపోయీ మల్లీవస్తాము.

నైవేద్యము.

1921—1925

విన్నపము.

ద్విపదరచనయందు సంప్రదాయసిద్ధములగు గణములేగాక చంద్రగణములలోని 'నలలము' 'భలము' అను పంచమాత్రిక గణములను, అప్రయత్నపూర్వకముగ పడినచోట అంగీకరించితిని. అట్టి గణభేదమువలన ద్విపదయొక్క యేకగతియందలి విసుగు వేసటలు తొలఁగునని నాయుద్దేశము. శీర్షికలకడ చుక్కగుర్తులుగల కావ్యములన్నియును గేయములు. వానివాని గతిప్రసరణముల ననుసరించి చదువవలయును.

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

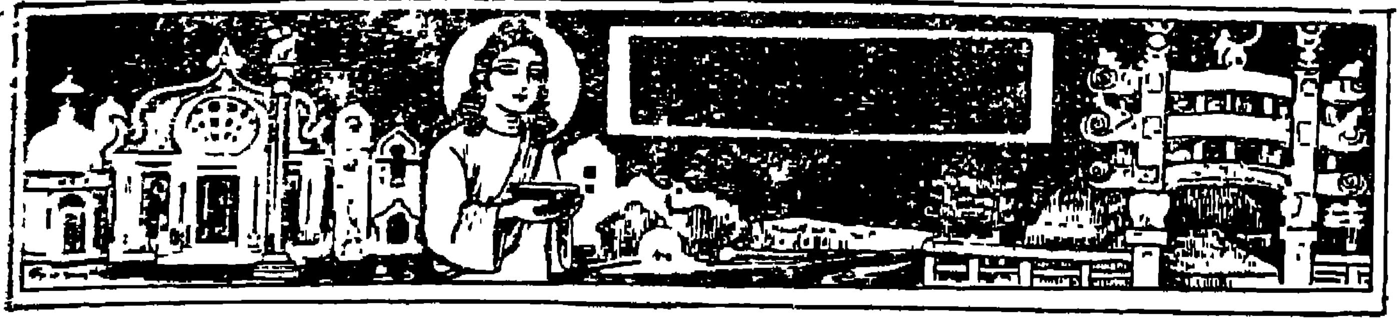
ప్రేమాంకము.

దారినిఁ బోవుచుండ నొకతట్టున రత్న మయాచితంబు చే
కూరినరీతి నాయెడఁదకున్ సరిదాఁకిన మిత్రుఁడున్ మనో
హారి, కళాతపస్వి, సరసాత్ముఁడు, మోమునఁ బ్రేమమాధురీ
సారము: చిప్పిలం బరులస్వాంతము లాగెడి యింద్రజాలికుం
డై రమణీయభావకవితాంచితుఁడై చెలువారు రాజమ
న్నారు సఖుండుగా దొరకె నాకుఁ, దదాప్తత కానవాలుగన్
కోరియొసంగితిం గృతినిఁ గూరిమినెచ్చెలి కంకితంబుగన్.

22-12-1924.
పెమ్మారెడ్డిపాళెము.

ప్రియమిత్రుఁడు,
దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

నైవేద్యము.

తల్లి, నీయుత్సవముగాంచఁ దరలినార
లనుఁగుఁ దనయులు నైవేద్య హస్తులగుచు;
ధన్యులెల్లరు నాత్మోచితంపుఁ గానుక-
లర్పణము సేయవచ్చిరి; యందికొమ్మ.

స్వర్ణసుమములఁ నర్చన సలుపువారు
భాగ్యవంతులు నీపాద పద్మములకు;
ఏమి లేనట్టి భిక్షుకుం డేని నేఁడు
కంటి క్రొన్నీటి ముత్యాల కానుక లిడును.

పూజ్యు లధములు, ధనికులు పుట్టుబీద
లనెడి యెడలేక యెత్తిరి హారతులను;
భక్తిపరవశులైన యాపత్రిజలగీతి
దిక్కు-దిక్కులయందుఁ బ్రతిధ్వనించు.

అమ్మరో, నీదు మందిర ప్రాంగణమున
మండుచున్నది కర్పూర ఖండగణము!
త్యాగపరిశుద్ధమగు నాత్మఁ దలఁగిపోవు
కామమటు ధూమరేఖలు గడలుకొనఁగ.

పొద్దుపొడుపున నీ పాదపూజకొఱకు
కవిని, తెచ్చితి దోసిటఁ గన్నెపూలు;
బలి వితర్దిక నిరతంబు వెలుఁగునట్టుల
హృదయపు సుగంధదీప మర్పింతుఁ గొనుము.

ఫిబ్రవరి 1924

* కర్ణధారి.

సందెచీఁకటి దెసలఁ జిక్క నలమెన్;
గాఱుమబ్బులు చుక్కగములఁ గ్రసింపఁ;
ప్రబలవేగాన తుపాను వీచెన్;
ఆకసము గీకసం బావిలింపన్
గర్జించె మేఘాలు కంపమొత్తన్;
నటియించు భైరవు జట లాఁకొ నాన్
నురుగుఁ గ్రక్కెడి కడలి తరఁగగుంపుల్
చెలియలికట్టపైఁ జిందులాడన్;
ఉన్మత్తప్రకృతి నృత్యోత్సవంబుల్
మింటిని మంటిని మేళవింపన్

గడిమి విడువకు కర్ణధారీ,
పడవ నడుపుము భయము వీడి.

నడిసముద్రంబునఁ బడితినంచున్
జడివాన నిలువంగ జాలనంచున్
పడగండ్ల 'బాంబులు' పడునో యంచున్
కటికచీఁకటి కన్ను గాననంచున్
ఒంటరినైతిని సాయ ముండదంచుం
బరిపరి విధముల భావింపఁగఁ
బాఱిన సంశయమునఁ బలవింపఁగన్

సమయంబు గాదిది జడచిత్తుఁడా,
చినిఁగిన తెఱచాప చెఱఁగులెల్లఁ
సపరించి, యాత్మవిశ్వాసంబునం
గడిమి విడువకు కర్ణధారీ,
పడవ నడుపుము భయముదీఱ.

పుడమిఁబ్రాఁకెడు చిన్న పురుగువోలెఁ
గష్టనిష్ఠురవిధి కాలిక్రిందం
బడి చిందుచిందరై ప్రాణమేదఁ
బుట్టలేదోయి యే పురుషుఁడైనం
గ్రిందికి దింపకు కేతనంబుఁ;
‘సెర్చిలైటులు’ వోలెఁ జీఁకట్లలోఁ
మెఱసెడిఁ జూడు! క్రొమ్మెఱుఁగుఁదీఁగల్
దారిఁజూపెడు ధ్రువతార పైనఁ
మిక్కుమిక్కున వెల్గు మేఘాలలోఁ.
జీవనదీపమై చెలఁగు నాసఁ
మలపక పాథోధి మధ్యంబునం
గడిమి విడువకు కర్ణధారీ,
పడవ నడుపుము భయముదీఱ.

29-5-1922

బాటసారి.

నిశ్శబ్దయామిని నీరవ వీణ
తంతులఁ గదలించు తరుణీలలామ,
యెంత తటాలున నేల నిల్పితివి
రమ్యమూర్ఛన లీను రాగంబులెత్తి?
యానందమదిర పొంగారు పాత్రంబుఁ
బెదవులకంటించి పెఱికివైచితివి.
ఆ క్షణంబానిన యనుభూతివలన
హృదయంబు పిచ్చెత్తి యెగురు నెందెందొ!
యర్ధరాత్రం బాయె; నంధకారంబు
దిక్కుల వ్యాపించెఁ; జుక్కల గములు
మబ్బుచాటునదాఁగి మాయమైపోయె;
జల్లుజల్లున వాన జడివెట్టి కురిసె;
బాటసారిని, వన్యపథమందుఁ జిక్కి
దిక్కుదోఁపక యొంటి దిమ్మరువాఁడ;
ఆరుపఁబోకు గవాక్షంబునందుఁ
గాంతిల్లు దివ్య సుగంధదీపంబుఁ;
దలుపుదీయుము దీర్ఘ దైనిక శ్రమము
స్వప్న శీత స్పర్శ సమసి సుఖింపఁ,
గాంత, యొక్కింత నేఁ గన్నుమోడ్చెదను.

మర్త్య కవి.

అనవరతంబు నీ వంతఃప్రపంచ
గంభీర నిర్మల గగనంబునందు
నెగిరిపోనెద వోయి, యెటులఁబట్టినను
ఓ మర్త్యకవివిహంగాళి, యూహా వంచించి
యే కాననంబున, నే మూలయందో,
యేపూవుఁబొదరింట నేయాకు సందో,
వినరాక కనరాక వికసించి తావి
యూర్చెడు క్రొంబువ్వు నోజ నెవ్వేడనో
వసియించెదవుగాని, వన కుటీరమున
నీ యపూర్వపు సృష్టి నీలాంబరమున
రతనాల విల్లునా రమ్యమైతోఁచు.
అప్సరోవీణల యందుద్భవించు
రాగంపుగఱులు స్వర్గద్వారమునకు
హృదయంబుఁ గొంపోవు రీతి, నీకావ్య
పుష్పకంపు రసార్ద్రి పులకితాత్ములను
జీవన యాథార్థ్య సీమలం దుండి
కొనిపోవు నందన వన గంధవహము
వీతెంచుకల్పనా శీత నగంపుఁ

గడపటిశృంగంబు కడకొక్క త్రుటిని.
చంద్రకిరణంబుల జనియించినట్టి
యా స్వప్నలోకంపు టచ్చఱబోట్లు
పటికంపుఁబాత్రల పైయంచు దొరల
ద్రాక్షాసవముఁ దెచ్చి దగ్గఱఁజేరి
యందీయఁ దమిదీఱ నాని, మత్తెక్కి
యఱగన్ను మోడిచి, యన్నికష్టముల
మఱచి సుఖింతు నీమహిమంబు వలన.
మిన్ను పైఁబడినను మేలుకొల్పకుము;
ఆనంద రసవార్ధి యందీఁదనిమ్ము.
కవికులాభరణ, నీకావ్యమాధురికి
వినిమయంబుగ నీయ విశ్వంబునందు
నేమియుఁ గన్పట్ట దీఁడైనయటుల!
ప్రార్థనాంజలి పుటి బాష్పముత్యముల
యుపహార మిచ్చి నేనొక్కవందనము
నర్పించుచున్నాఁడ నందికోవయ్య.

30-5-1922

రాధాకృష్ణులు.

రాధ

ఏమోయిశ్రీకృష్ణ, యింతప్రొద్దాయెఁ
గనులకు నీరూపు కఱవాయెనేమొ!
సంజరంగులలోన సమసె గోధూళి;
వేణుసంగీతంబు వినువీథి ముట్టెఁ;
కాళింది మడుగులోఁ గలఁ బూచియున్న
కలువపూనెత్తావి గాడ్పులు విసరె;
ఆమనితోఁటకు నతిథియౌ పికము
ప్రేమప్రవాహంబు వెలికుబ్బి పాఱ
హృదయ తటాకంపుఁ దుదితూముఁ దెఱచె;
నీయందు లీనమై, నినుఁగాంచు వేడ్క-
నాతురపడు మతి నాఁపంగ లేక
వాకిట నిలుచుండి వనవీథి నెపుడుఁ;
గనికని నాకన్నుఁగవ నీరుగ్రమ్మె.
ఇంతకక్కస మేల? యింత కసియేల?
చంపనెంచిన నింత చాటుఁదనమేల?
నీ నవ్వు విన్నంత నిన్ను గన్నంత
వచ్చె నాప్రియుఁడంచు భావింతుఁగాని,

రాధాకృష్ణులు.

రాధ

ఏమోయి శ్రీకృష్ణ, యింతప్రొద్దాయెఁ
గనులకు నీరూపు కఱవాయెనేమొ!
సంజరంగులలోన సమసె గోధూళి;
వేణుసంగీతంబు వినువీథి ముట్టెఁ;
కాళింది మడుగులోఁ గలఁ బూచియున్న
కలువపూనెత్తావి గాడ్పులు విసరె;
ఆమనితోఁటకు నతిథియా పికము
ప్రేమప్రవాహంబు వెలికుబ్బి పాఱ
హృదయ తటాకంపుఁ దుదితూముఁ దెఱచె;
నీయందు లీనమై, నినుఁగాంచు వేడ్క
నాతురపడు మది నాఁపంగలేక
వాకిట నిలుచుండి వనవీథి నెపుడుఁ;
గనికని నాకన్నుఁగవ నీరుగ్రమ్మె.
ఇంతకక్కస మేల? యింత కసియేల?
చంపనెంచిన నింత చాటుఁదనమేల?
నీ నవ్వు విన్నంత నిన్ను గన్నంత
వచ్చె నాప్రియుఁడంచు భావింతుఁగాని,

రాధ

ఔగాని, శ్రీకృష్ణ, యీ మాయవలపు
బయలయ్యె, నింతగా వర్ణింపనేల?
వలిపపు వలెవాటుపైఁ బసపుగుర్తు
లతికినట్టుల నేల యయ్యెనో చెపుమ?

కృష్ణుఁడు

మోదుగాకులుగోయ ముదిమోక లెక్కఁ
బువ్వుల రసమంటి పుట్ట మిఁట్లాయె.

రాధ

తాఁకినఁ గందెడు తనువుపై నేల
గోటిగిచ్చులుఁ బడ్డ గుర్తు లగుపట్టు?

కృష్ణుఁడు

ఇందుకే శంకించితే! పువ్వుఁబోఁడి,
కోరిందపొదలోనఁ గోడెమూ డేఁగ
వెన్నంటి పోయెడివేళఁ గంటకము
లంటి గీతలుపడె, ననుమానమేల?

రాధ

చివురుటాకులువోని చెక్కిళ్ళసొబగు
కలఁగిన రుచి దోఁచు కారణంబేమి?

కృష్ణుఁడు

మావిగున్నల నీడ మధ్యాహ్నవేళ
నలసి నిద్రించెదు నప్పుడు గటిక
యొఱయిక నొక్కింత యొత్తిగిలె నేమొ.

రాధ

అందాల కందమౌ యధరబింబమునఁ
గాటుక మరకలు గనుపట్ట నేల?

కృష్ణుఁడు

నీకన్నులకు సాటి నిలిచి వలపింప
ముదముతోఁ గల్వల ముద్దిడికొంటి;
ఆ రంగు పెదవుల కంటెనో యేమొ!
ఏ నొక్కతప్పిదం బెఱుఁగ నోసకియ.

10-5-1922

వాల్మీకి.

వాల్మీకి కవిచక్రవర్తి, నీవెవరు?
సరస కవితాలతా శాఖలందుండి
యామనికోయిల యట్లు గూసెదవు?
ఎచ్చోటఁ బుట్టితి వేడ పెరిగితివి?
యేతల్లి చనుఁబాల నింత మహిమంబుఁ
గాంచితో చెప్పుమ కవిసార్వభౌమ;
నింగిని భేదించు నీమహాసృష్టి
యెదుట నీచారిత్ర మెం దడఁగిపోయె?
గంగానదీ శీతగర్భంబునందు
నిదురించుచున్నదా నీచరిత్రంబు?
అభ్రంకష హిమాచలాంతర కటక
గంభీర గహ్వరాగాధ శూన్యమున
మాఱుమ్రోసెడు నె నీమహనీయ వాణి?
ఓ యాదికవిరాజ, యోదివ్యవాగ్మి,
యెన్ని యేండ్లను బూండ్లు నేఁగెనో కాని,
మున్ను హిమాలయ మోహనాటవుల
నీవుమీటిన కావ్య నిర్ణిద్రవీణ
నేఁటికి వినఁబడు నిఖిలదేశముల!
భావ కిరణంబులు పడుగుపేకలుగ

నీ వల్లినట్టి రమణీయదృశ్యంబు
బంగారుస్వప్నంబు ప్రజలనెల్లపుడు
నానంద రసవార్ధియందుఁ దేలించు.
నీచేయి సోఁకిన నిమిషంబునందె
బంకమన్నైన రూపముఁదాల్చి నిలుచు!
ఈ యింద్రజాలంబు నెచట నేర్చితివి?
యీశిల్పనైపుణి యెట్లు లలవడెనొ?
ప్రకృతిభాండారంపు ద్వారంబు దెఱచి
గుప్తరత్నంబులఁ గొల్లగొట్టితివి!
ఆకాశమునఁగల యన్నితారకలు
కడలి గర్భమునందుఁ గల జీవమణులు
సరితూఁగలేవు నీ సౌభాగ్యమునకు!
భావవారిధిఁ బూల పడవ నడిపించి,
ముత్యాలరేవులో మునిఁగి యడుగంటి,
పలురంగు మణులను వలలీడ్చి తెచ్చి,
నవ్యమౌ కావ్యమండన మొనర్చి
విశ్వసాహిత్యంబు వెలిఁగించినావు!
కవితా నభో రవీ, కవిచంద్రులెల్ల
నీకాంతిపూరంబు నిండారఁ ద్రావి
తమ కళ పెంపొంద దైవాఱుచుంద్రు.
నీ మనోవల్లకీ నినదంబుఁ గాంచ

సాధ్యంబుగామి నాశారద వీణ
నేమూలవైచెనో యెఱుఁగంగరాదు.
నీసృష్టి కెదురుగా నిలిచి నిట్టూర్చి
తమ్మిచూలియునైనఁ దలవంప వలయు.
పుట్టించితివి పో యపూర్వమూర్తులను
హైందవ సామాజి కాదర్శములను;
రామాయణము నీదు రమణీయ భావ
నందన వనిఁ బాఱు నవ్యనిర్ఝరము;
హైందవసంఘ మీా యమృతంపుటూఁటఁ
దరతరంబులనుండి తమిఁదీఱ నాని
నవజీవనపు శక్తి, నవధర్మరక్తిఁ
గాంచి లౌకికయాత్ర గడిపెడి నహహా!
జాతీయకవి, నమస్కారశతంబు
లర్పించి నీచరణాబ్జ రేణువులఁ
దలఁదాల్చితినిఁ; జంద్ర తారకా భరిత
నీల గగనముక్రింద నిలుచున్నయప్పుడు
మనుజుని యల్పత మఱిఁదోఁచునటుల
నీ ప్రతిభావాహినికి ముందునిల్చి
నా కవిగర్వంబు, నాభావశక్తి
దుమ్ముదుమారమై తూలిపోయెడిని.

24-5-1922

క వి : స న్న్యా సి

[అస్తమయము: సముద్రతీరము. ఒకసన్న్యాసి యింద్రధనువు రంగులుగల గుల్లలను నొడినిండ నేరికొని, సముద్రతరంగములు పాదముల నభిషేకించునట్లు తీరమునఁ గూర్చుండి, గుల్లపడవలను దేలించుచుండును. ఇంతలో నొక దివ్యపురుషుఁడు వేణువును మ్రోయించుచు నాకసమునుండి యచ్చోటికి దిగును.]

స న్న్యా సి

(స్వగతము)

సాంధ్యవర్ణాంకిత జలధరదూత
యనఁగ నెవ్వండీతఁ డంబరమునుండి
తీరసైకతమున దిగుచున్నవాఁడు!

(ప్రకాశముగ)

ఎవ్వండవోయి, నీ వివ్వేళయందు
ఱెక్కలుపుట్టి చరించెడు నింద్ర
జాలంపు మురళివై స్వర్గంబునుండి
యవతరించెదవు మానవలోకమునకు?

క వి

సన్న్యాసితిలక, నే స్వప్నపురవాసి
శిల్పినిగాని,—నీచేష్టలు గాంచ
నుబుసుపోకను వచ్చి యుదధి వీచికల
గుల్ల పడవలు తేల్చి క్రుంగంగ నవియుఁ
గన్నీరు నించినగతిఁ గానిపించు.

స న్న్యా సి

స్వప్న పురవాసి, నే జాలరిభంగిఁ
గడలిమధ్యంబునఁ బడవ నడిపించి
మంచిముత్యంబుల మణుల గడింపఁ
బలుమాఱు వలలీడ్వ వత్తునేగాని,
చటుల ఝంఝావాత సంక్షుబ్ధ వార్ధి
కల్లోలములఁజిక్కి కడగాన లేక
పడవ తుత్తునియలై పగులునో యంచు
నూహించి, భయపడి యొడ్డుకు నెట్టి,
శూన్యభానంబున శుక్తిపోతములఁ
దీర వీచులయందుఁ దేలించుకొనుచుఁ
గాలంబుఁ గడపెదఁ గపటసంతృప్తి.
ఔ గాని, నీవేమి యాచరించెదవు?
వేణువాదనమె నీవృత్తియా యేమి?

క వి

అంబర చరులైన యధ్వగుల కొఱకు
విశ్వంబునంగల వివిధ నక్షత్ర
గణముల నొండొంటిఁ గలుప రత్నాల
వింటి వంతెనలు కల్పింతు రమ్యముగఁ;
గడలిఁద్రచ్చిన గాథకావ్యంబు లల్లి

యున్మత్తవీచుల యుద్ఘోషలెల్ల
నిశ్శబ్ద రజనీ వినీలగర్భమున
శ్రావ్యమౌ యప్సరస్సంగీత మటుల
నొనరింప వేణువు నూఁదుచుండెదను.

స న్న్యా సి

ఓమంత్రకాఁడ, నీవేమేమొ నుడివి
మోసగించెదవు సమ్మోహంబుఁగొలిపి.
ఒకచేత నమృత మింకొకచేత విషము
నాను మాను మటంచు నందియిచ్చెదవు!

క వి

అదియె జీవనరహస్యంబు సన్న్యాసి,
చేఁదుతీపులు రెండుఁ జేరియే యుండు,
నొకటి యుండినచోట నుండు రెండవది.
పడవ ప్రీలునటంచు భయపడెదవేని
జలధి దున్నెదు కోర్కెఁ దలపోయఁబోకు.
అలల రాపిళ్ళకు నాగలేవేని
ముత్యాలపై నాస పుట్టంగనేల?
పన్నీరుపువ్వును బడయ నెంచినను
ముల్లు దాఁకునటంచు నల్లాటమేమి?
నీ నీడ నెడఁబాయు నిఖిల యత్నములు
వ్యర్థమౌనని వేఱ వచియింప వలెనె?

స న్న్యా సి

అప్లైన నోశిల్పి, యల్లవిగో గనుము!
భగ్నమై పడియున్న పడవచెక్కలను
యాత్రకు యోగ్యమౌనటుల జోడించి
తెరచాపలం గట్టి తెడ్ల నందిమ్ము.

9-6-1922

మాతృమందిరము.

[మాతృమందిర సందర్శన తత్పరులైన కొందఱు యాత్రికులు, కొండ పెత్తమున నొకనాఁటి రేయి గడపి, ప్రొద్దుపొడుపున మేల్కాందురు. కను చూపుదూరమున వారికి మాతృమందిరము కనుపట్టును.]

మొదటి యాత్రికుఁడు

అవనీధరంబుపై ననిల డోలికల
నల్లనల్లన నూఁగు నంబుదార్భకులు
బంగారుకలలలోఁ బడి చిక్కుకొనిరి.
మంచుముత్తెపుఁ దెరలు చించి తొలఁగించి
పడకింటి కిటికీని బాగుగాఁ దెరచి
నవ వధూతిలకంబు నాఁ దొంగిచూచు
చిన రమామణి తూర్పు తీరంబు నందు,

రెండవ యాత్రికుఁడు

విరిసెడి క్రొంబూల వింత నెత్తావి,
చుట్టుపట్టుల నున్న సొగసైన గిరులు,
కర్ణపేయంబైన ఖగపాళి రుతము,
ఆనందజనకమై యలరు నిచ్చోట!

మూడవ యాత్రికుఁడు

మాతృమందిరమున మంగళధ్వనులు,
బంగారు గంటలు పలికించు రవము,
శంఖ నినాదంబు, సామగానంబు
నాలకింపుఁడు! కాలహరణంబు తగదు.

నాల్గవ యాత్రికుఁడు

అమలసౌరభ మీను నగరు ధూపంబు
కర్పూరఖండంబు గనిపించు త్యాగ
మాత్మలో వెలిఁగించు నమృతదీపంబు!

ఐదవ యాత్రికుఁడు

అల్లదే! సోదర యాత్రికులార,
పర్వతశిఖరంబుపై మాతృమంది
రంబు సూర్యాంశుల రమణీయమగుచు
మణిమయ మకుటంబు మాదిరిఁ దోఁచు;
పూజసల్పఁగ ఫల పుష్ప చయంబు
దోసిళ్ళఁ గొని తెచ్చి త్రోవపట్టుదము.
మందిర మార్గంబు మహితవృక్షముల
నీడలఁ జల్లగా నిదురించుచుండు.

పలువన్నెమణులను బఱచిన పోల్కి
రాలిన పువ్వుల రాజిల్లు నేల
సూర్యతాపంబున సురిక్కక మున్న
మాతృసాన్నిధ్యంబు మనము చేరుదము.

ఆ కా శ వా ణి

నిలుఁడోయి, నిలుఁడోయి, నిశ్చింతులార,
సత్యమెఱుఁగరు బాల్య చాపల్యమునను;
సరణి యెల్లను బుష్పసంకీర్ణ మనుచుఁ
జల్లనీడలఁ బోవు సమతలం బనుచు
భావించెదరుగాని పరిచితిలేమి,
నిదియె యాత్రికులఁ బరీక్షించు పథము!
మెఱసెడి నదియెల్ల మేలిమిగాదు;
బాహ్యచిహ్నంబుల భక్తుఁడు గాఁడు;
ఎందఱెందఱొ యాత్రి కేఁగుదెంచెదరు
విజయ మొందెడివాఁడు వేయింటి కొకఁడు,
అధమ లోహములెల్ల నగ్నిపుటాన
నంతరించును నొక్క యపరంజి దక్క.
దుర్బలచిత్తులు, దుష్ట చేష్టితులు,
కార్యశూన్యులు, మోసగాండ్రును, జడులు
మార్గమధ్యమునుండి మరలెదరు గాని,

తిలకింపలేరు మందిర పుణ్యభూమి.
ధర్మజీవనుల పాదస్పర్శచేత
ననుదిన పావనంబైన దీ పథము!
ఆత్మసమర్పకులౌ వీరవరుల
యస్థులచేఁ బూతమైనదీ పథము!
త్యాగవ్రతుల శోణిత ప్రవాహమునఁ
గడుగంగఁబడిన దీ కఠినంపుఁ బథము!
దీని తత్త్వంబును దెలిసికోలేక
యాటపట్టని యెంచి యరుదెంచినారె?
భోగలాలసులార, పొండు మీపురికి.

[ఇంతలో దారిప్రక్కనఁ బడియున్న యొక పుసుక యాత్రికుఁ జూచి, కలకలనవ్వి, యిటులఁ జెప్పసాగను:]

పు సు క

పండ్లు పూండ్లాయె మేమిచ్చోట నొరగి,
దుమ్ము దుమారంబు తొట్టిల నిండి
పుట్టగొడుగులు పచ్చపూరియు మొలిచె;
మాయెమ్ము లెచ్చోట మట్టిలోఁ జివుకు
నచ్చోటఁ దీవియ లల్లి పుష్పించు;
ఆ సుమ మకరంద మానిన నరుఁడు
పరమ విజ్ఞానియై పరిఢవిల్లెడిని.

జననమొందిన యట్టి చావు నిశ్చితము,
మాతృదేశ బలిమంటప మందు
యజ్ఞ పశువుగ నిల్చు నంతటి భాగ్య
మెవనికి సిద్ధించు నిందఱిలోన,
నా మహాపురుషుని యః అకాలి దుర్మృ
ప్రజల శిరం బెక్కి భవ్యంబుసేయు;
ఆతని కన్నుల యందు దుద్భవించు
బాష్ప బిందులు దేవభాండారములను
వెలలేని ముత్యాల విధమున నుండు.
ఆ యశస్వి చిర నామాక్షరపంక్తి
యప్సరో గేయమై యలరారుచుండు;
ఆ ధీరు క్రొన్నెత్తు రన్నిదిక్కులను
విజయాంకములు వ్రాసి వ్రేలాడఁగట్టు.
యాత్రికులార, మీయందఱిలోన
నట్టి వీరుండున్న నడుగు పెట్టుండు.

[యాత్రికు లొకరి మొగ మొకరు చూచుకొని దిగాలుపడుదురు; కొందఱు తలకొక్క దారిపట్టుదురు; మఱికొందఱు వేషధారులు నోటఁ దడిలేక వెనుకంజవేయుదురు; ఇంకఁ గొందఱు దుర్బలహృదయులు అందఱికన్న ముందుగ వెనుకకు మరలుటకు యత్నించి గిరిసానువునుండి కూలఁబడుదురు. కాని, యొక్క యువకుఁడు మాత్రము, సజల నయనుండును, పులకిత శరీరుండును పుష్పాంజలి బద్ధుండునై నిలుచుండి పుచుక కిట్లు విన్నవించును:]

కడపటి యాత్రికుఁడు

ఆటపట్టగు నాకు నఖిల విశ్వంబు,
విశ్రామభూములై వెలయు గ్రహంబు,
లంగంబు చెండుగా నాటాడుచుందు!
విత్తు నశింపఁగ వెలునడుఁ జెట్టు;
వత్తి కాలకయున్న వఱలునే కాంతి?
యభ్యుదయ హేతువై యలరుఁ ద్యాగంబు;
అట్టిత్యాగము నాకు నాదర్శకంబు!
బాధలే నా కాప్త బంధువర్గంబు;
బీదతనంబె నాప్రియమైన హక్కు;
లోకహితంబు నాలోచించు పనియె
కఠినంపు విధి; దైవఘటితంబు నదియు.
స్వాతంత్ర్య రథ మెక్కి సంసిద్ధుఁడనుగ
మఁనుకొంటి; గుఱ్ఱాలఁ బూనింతు నిపుడె.
విజయాపజయములు విధిమూలకములు;
యత్నంబె మనచేత నైన కార్యంబు.
మాతృపాదంబులం బడు భాగ్యమున్న
గిరులైన నన్నడ్డగింపఁ దరంబె?
మార్గ మధ్యంబున మడసితి నేని
మీఁవలె నెమ్ములు మేదిని వైచి

నక్షత్రములలోన నటియించు చుందు.

పుసుక

ఓయి కుమార, నీయుత్త మాశయము
వెలిపుచ్చితివి త్యాగవీరుండ వీవు!
మాతృమందిర బలిమంటప వేది
నాత్మకర్పూరంబు నంటింప వోయి.

ఆ కా శ వా ణి

పూజారి వాఁడుగో! పువ్వు బెత్తులను
దెచ్చి ద్వారముకడఁ దిలకించు వాఁడు.
కాల మమూల్యంబు కదలు కుమార,
కాలిగుర్తు లనంతకాల సికతములఁ
బూర్వవీరుల పోల్కి ముద్రించి పొమ్ము!

5-10-1922

హృదయాభిలాష.

శ్రీగోపపాల, యాశ్రితభక్త జాల,
దివ్య వేణువినోద, దీన శరణ్య,
నలినాక్ష, నాజీవనంపుఁ బాత్రమున
నీ గానసారంబు నిండింపుమయ్య.
ఆనందమున నందు నంగంబుగరఁగి
గీతారస స్రుతి రీతి ననంత
కాలసాగరమునఁ గలసి పోయెదను.
విశ్వ కావ్య కవీశ, వేదాంతవేద్య,
విజ్ఞాన మయమైన విస్ఫులింగమున
నంటింపు నాహృదయంపుఁ గప్పూరము.
నిరతంబు నీపాద నీరేజపీఠి
నెత్తావిఁ జల్లుచు నేను వెల్గెదను.
ఓ జగజ్జ్యోతి, నీ యుజ్జ్వలశోభ
నా మనో నేత్రంబునకుఁ దోఁపనిమ్ము,
కన్నులఁ బ్రమదాశ్రు కణములు దొరఁగి
పూజకుఁ బువ్వులై పొసఁగునో దేవ!

7-10-1922

హృదయాభిలాష.

శ్రీగోపపాల, యాశ్రితభక్త జాల,
దివ్య వేణువినోది, దీన శరణ్య,
నలినాక్ష, నాజీవనంపుఁ బాత్రమున
నీ గానసారంబు నిండింపుమయ్య.
ఆనందమున నందు నంగంబుగరఁగి
గీతారస స్రుతి రీతి ననంత
కాలసాగరమునఁ గలసి పోయెదను.
విశ్వ కావ్య కవీశ, వేదాంతవేద్య,
విజ్ఞాన మయమైన విస్ఫులింగమున
నంటింపు నాహృదయంపుఁ గప్పురము.
నిరతంబు నీపాద నీరేజపీఠి
నెత్తావిఁ జల్లుచు నేను వెల్గెదను.
ఓ జగజ్జ్యోతి, నీ యుజ్జ్వలశోభ
నా మనో నేత్రంబునకుఁ దోఁపనిమ్ము,
కన్నులఁ బ్రమదాశ్రు కణములు దొరఁగి
పూజకుఁ బువ్వులై పొసఁగునో దేవ!

7-10-1922

నిశ్చలశాంతిమై నిదురించు నలలు;
గాంభీర్యమును దాల్చె గగనతలంబు;
సగము జాగ్రదవస్థ సగము స్వప్నమున
భావించుచును గట్టుపైన గూర్చుంటి.
సత్యమో, భ్రాంతియో, స్వప్నంబొ గాని,
యింద్రజాలము వోలె నెదుటఁగన్పట్టె.
అది సత్యమైయున్న నాశ్చర్యకరము!
అది కలయేయైన నానందమయము!

* * *

మావితోఁటను బర్ణమంటపమందు
జనరంజకంబైన సభ యొండు జరిగె.
మొగలిరేకులు తమ్మి పూఁదోరణంబు
లందంబు నెత్తావి నర్పించుచుండె.
రారాజు క్రొంబచ్చటా గద్దె డిగ్గి
యందటితోఁబాటె యవనిఁ గూర్చుండెఁ;
బనిపాటు లేనట్టి బంటుసిపాయి
త్రుప్పుపట్టినకత్తి తోంటిపై రాయఁ
దనపూర్వ జయములఁ దలపోయుచుండె;
బురదచిట్టలు పడ్డ పుట్టములఁ గాఁపు
వర్తించె నృపపరివారంబుఁ గలసి;
కూలినాలి యొనర్చి కుడుచు నిరుపేద.

యజమాని సరిబంతి నాసీనుఁడయ్యె.
సకల మానవజాతి సంతతులు కుల
వర్ణ భేదంబులఁ బాటింపఁ బోక
యొక్కకడుపునఁ బుట్టి యొకచన్నుఁ బాలు
ద్రావినరీతి సౌదర్యంబు గలిగి
యన్యోన్య సాహాయ్య మర్థించువారు.
స్ఫటికపాత్రింబున శాంత్యాసవంబు
ధర్మదేవత తెచ్చి తనిపె నందఱిని;
ఏక కుటుంబమై యీప్రపంచంబు
స్వర్గంబు భూమిపై స్థాపింపఁ బడియె.
అభ్యుదయాంశువు లన్నిమూలలను
నవనవోజ్జ్వల జీవనంపు దీపముల
వెలిఁగించుచుండె; నీ విశ్వమంతయును
మానవకళ్యాణ మందిరం బయ్యె.
అంతలో లౌకిక యాథార్థ్యములను
భావంబు వ్రాలెను బక్షివిధాన;
బొగ్గుకంబము లట్లు పొడకట్టుచుండెఁ
దత్ప్రాంతముల నున్న తాళవృక్షములు!
చిమ్మచీఁకటి నోంటెఁ జిక్కుకొనియుంటి.

7-10-1922

సమరతృష్ణ

సంగరతృష్ణచే స్వాంతంబు రగులఁ
బటు దురాశావేశ పారవశ్యమున
నధికారదాసులై యవనిఁ బీడించు
మనుజ సంతతులార, కనికరము లేక
బలహీన జాతులఁ బట్టిచంపెదరు.
దేహంబు నలుపైనఁ దెలుపు పసుపైన
నాత్మబంధులుగారె యఖిలజనంబు?
కామంబు, క్రోధంబు, గర్వంబు, జాతి,
దేశంబు, భాషయుఁ దెరలు చింపంగ
సర్వసామాన్యమై చను మానవత్వ
మొక్కటి తీర్థనఁ గాక యున్న వేర్వేఱ?
మానవరక్త సంభార విక్రియము
గావించు నక్రైస్తు ఘాతుకులార,
విజయ మదిరాపాన వివశచిత్తమున
నేల పావనమూర్తి నేసు మహాత్ము
మఱియొకమాఱు కర్మాగారపంక్తి
చిమినీల పైకెక్కి సిలువ వేసెదరు?

సమరతృష్ణ

సంగరతృష్ణచే స్వాంతంబు రగులఁ
బటు దురాశావేశ పారవశ్యమున
నధికారదాసులై యవనిఁ బీడించు
మనుజ సంతతులార, కనికరము లేక
బలహీన జాతులఁ బట్టిచంపెదరు.
దేహంబు నలుపైనఁ దెలుపు పసుపైన
నాత్మబంధులుగారె యఖిలజనంబు?
కామంబు, క్రోధంబు, గర్వంబు, జాతి,
దేశంబు, భాషయన్ దెరలు చింపంగ
సర్వసామాన్యమై చను మానవత్వ
మొక్కటితీరునఁ గాకయున్నె వేర్వేఱ?
మానవరక్త సంభార విక్రియము
గావించు నక్రూస్తు ఘాతుకులార,
విజయ మదిరాపాన వివశచిత్తమున
నేల పావనమూర్తి నేసు మహాత్ము
మఱియొకమాఱు కర్మాగారపంక్తి
చిమినీలపైకెక్కి సిలువవేసెదరు?

బంగారు పావలకుఁ బట్టి బంధించి
కొండలం గానలఁ గోనల గుహల
మింటను మంటను వెంటఁ జీడాడ
నీడ్చికోఁ బోయెద వేమి నీ మహిమ?
నీపాదచిహ్నాల రాపాడీ వచ్చు
సంగర పశుశక్తి చచ్చి చావకయు
యాత్మకృతాపరాధాంకమై నిలిచి
బహుళ పశ్చాత్తప్త బాష్పపూరములఁ
దన మనోవికృతుల దాహంబుఁ దీర్చు.
శాంతి నానాజాతి సమితి చేకూర్పఁ
జాలునే చిత్తముల సలసలం గ్రాగు
పాషాణ రసములు పైకిఁ బొంగంగ?
సమర పరాజిత శత్రువర్గముల
కొల్ల ద్రవ్యము పంచుకొనువేడ్కఁ బెద్ద
భాగంబులకుఁ బోరు 'పరమ సౌహార్ద
చక్రవర్తుల' కేల శాంతిపీడనము?
ఖండాంతరంబుల కపటనాటకము,
కాలమెప్పటికైనఁ గనికరము లేక
నీముసుంగును జీల్చి నిజమూర్తిఁ జూపు.
భావి సంగర ముష్టిఁ బట్టుపడనీక
జగతినిఁ గాపాడ సకలదేశముల

కవిమహాశయు లోఁకకు కట్టుగావలయు.
ఇదియె నాస్వప్నంబు; నిదియె నాయాశ.
కలయు నిక్కంబగు కాలంబురాదె?
ఓ కవివరులార, యో జగదేక
శాంతి దాయకులార, సర్వజనీన
సేవా సమాసక్త చిత్తాబ్జులార,
అల్లదే! దర్శించుఁ డవతరించెడిని
ఆధ్యాత్మిక యుగంబు! నానాండమఖము!
జ్ఞానహోమాగ్ని మీ కరదీపికలను
వెలిఁగించి, జెండాలు వినువీథి నెగుర
నఖిల మానవ హృదయధ్వంసి కీట
కములకుఁ దల్లియౌ కటిక దురాశ
సమయింప సంగ్రామ సన్నద్ధులగుఁడు.
నిభృత శాంత కుటీర నీడములనుండి
కవికోకిలములార, గగనంబు గనుఁడు.
ఎంతవిశాలమై యెంత గాంభీర్య
రామణీయకముల రాజిల్లునదియొ!
లేలెండు తటి యిదే లెండు సఖులార!

25-10-1922

* మే లు కొ లు పు.

మేలుకో భారతకుమారా,
మేలుకోరా తరుణధీరా,
మేలుకో!

కష్టనిర్భర దాస్యమట్టులఁ
గాఱుచీఁకటి సడలిపోయెను,
భావి ప్రత్యూషమును జాటఁగ
వాఁడుగో! శుక్రుఁడు రహించెను,
మేలుకో!

మంగళ ధ్వనులటుల పక్షులు
మంజులాలాపములు సల్పెను,
మాతృభూమి జయాంకమై రవి
మండలం బుదయించెఁ దూర్పున,
మేలుకో!

మేలుకో భారతకుమారా,
మేలుకోరా తరుణధీరా,
మేలుకో!

30-10-1922

వానకాలపు వరిచేలు.

క్రొక్కాఱు మబ్బులు గుంపులుగూడి
యాకసంబునఁ దేలు నట్టి తరుణమునఁ
బసినాఁటి యానంద రసము పొంగంగఁ
బలుమాఱుఁ గాంచితిఁ బచ్చవరిచేలు!
వానముత్తెసరాల వల ముసుఁగుఁ దాల్చి
దినలక్ష్మి కోమల దీధితులు చిల్కఁ;
జల్లులం దడిసిన సస్యపుంజంబు
దుమ్ము కప్పుదొఱంగి తొలకాడెఁ గాంతి;
గాలిలోఁ దడిపచ్చికల తావి విరిసె.
పొగవన్నె మబ్బుపై నెగిరెడి కొంగ
బారు భౌతికరూప బంధంబు లెడపి
పుణ్యలోకముఁ జేరు ముక్తాత్మ మాల
యన భావవీథిఁ దోఁచెను విచిత్రముగ.
వానచినుకులు సేయు గానంబు నేఁడు
అఖిల లీలామనోహరమైన బాల్య
కాలంపు స్వప్నంబుఁ గనులఁగట్టించు;
నింద్రజాలమురీతి నిగురొత్తఁ జేసె
నెన్నఁడో మఱచిన పిన్నతనంపుఁ
బొరపొచ్చెములు లేని బుజ్జికోరికెల.

1-11-1922

హతాశ.

అర్ధరాత్రి వేళ, నంబరవీథిఁ
దారలు వికసించు తరుణంబునందు,
స్వర్ణమయంబైన స్వప్నమోహమున
మానవలోకంబు మగ్నమైనపుడు,
ఒంటిగావచ్చి నా యుటజంబు కడకుఁ
దలుపుఁ దట్టుమటంచుఁ జెలికిఁ జెప్పితిని;
'అట్లెపో' యని తలయూడించె సకియు.
రెండుజాములు దాఁటె రెండేండ్ల పగిది,
వేచియుంటిని—మది విసిగి వేసారె;
నింకైన నరుదేర దేమి కారణమొ?
రమణి దగ్గఱలేని రాత్రిలయంబుఁ
గడతెంపఁ గారాని కాలభారంబు
సీసంపుగొలుసునాఁ జిత్తాంతరమున
వ్రేలెడి నిసి!—యెట్లు వేగింతు నిశను?
ఇంక మాకుఁ బరస్పరేక్షణ ప్రాప్తి
గలుగుట నిజమేని, కన్నీటిబొట్ల
మాలను రచియించి మాయలమారి
చేడియ కర్పించి శిక్షగావింతు.

నా యవివేకంబు నాకుఁ దోఁపింప
నరుణుఁడు తూర్పున నావిర్భవించెఁ;
బొలఁతి రానూవచ్చెఁ బోవనుంబోయె!
పచ్చి లత్తుకపూఁతఁ బైదలి యడుగు
ముద్రిలు వాకిటి ముంగలం దనరె!
సకియ మేలిముసుంగు సందడి వినియుఁ
బవన కంపిత పర్ణరవ మనుకొంటిఁ;
జేరియసి చేతి దీపిక కాంతిఁ గాంచి
యమలతారాశోభ యని భ్రాంతిపడితి;
నెంత ముగ్ధుఁడ నైతి! నెంత పొరపడితి!
అభిశప్త జీవనుం డైన నేనేడ?
సకియ కంఠాశ్లేష సౌఖ్యమది యేడ?

3-11-1922

శైశవస్మృతి.

శైశవ స్మృతి! యిహ స్వర్గానుభూతి!
వానమబ్బులపై సవారిచేయుచును
వర్షాగమంబున వచ్చితే నీవు!
నవసెడి మనచిన్ననాఁటి నేస్తముల
వానచినుకులు సల్పు గానములగుండఁ
జెవిలోన గుసగుస చెప్పుచున్నావె?
అల్లిబిల్లులు దిరుగ, నాటలాడంగ,
వాఁగులై వీథులఁ బ్రవహించునీటఁ
గాళ్ళడ్డముగఁ బెట్టి కట్టలుగట్టఁ
బ్రితి వానకాలంబు బాల్యంబుఁదాల్ప
నల్ల మెవ్వేళ నువ్విళ్లూరు చుందు.
ఉల్లాసమున వాడు నోమబ్బులార,
జ్ఞప్తిలేదా మీకు నాముద్దుమొగము?—
మటుమాయలెఱుఁగని మందహాసములఁ
జిందు సుకుమారంపుఁ జిన్నారి మొగము!
భావింపలేరె నా పసినాఁటి కనుల?—
ఆశ్చర్య మిళిత దివ్యానందమునను

మిమ్ముఁ గన్నట్టి యాకమ్మని కనుల!
మఱవరు గద నాదు చిఱుకేలుగవను?—
ప్రొద్దు నిగ్గులు పైడి పూఁత పూయంగ
సరిగపేటు విధాన మెఱయు మీయంచు
జాలరుం బడయు కోసము చాఁపి చాఁపి
పలువాఱు వేసటపడిన కేల్గవను!
అట్టి శైశవ మిప్పు డలరునే నాకు?
బాల్యంబు గడచె; యౌవన మంకురించె;
నిరువది యేండ్లు జరిగె నిప్పటికి.
అంబరచరులార, యంబుదములార,
యే దానధర్మంబు లే జపతపముఁ
బూర్వజన్మంబునఁ బొనరించి నారొ!
యిట్టి నిర్మలవృత్తి, యిట్టి జీవనము,
నెడలేని శైశవం బీపుట్టువందుఁ
బడసినారలు మీరు పావనాత్మకులు!
కాల హాలంబు నా కనుబొమలపైన
నడ్డచాళులు దున్నె; నైన మీరేమొ
పసినాఁటి చిన్నారి ప్రాయంబు విడక
యనుదిన నవ్యులై యలరుచుండెదరు!
మిన్నునఁ జరియించు మిమ్ముఁ గన్నపుడు

నా వయస్సు గియస్సు భావింపఁ బోక,
వానచినుకుల నాడ వలతునేగాని,
పరుల యాడికలకు భయపడి, యింటఁ
బట్టి బంధించిన పగిది నుండెదను.

మే ఘ ము లు

ఓ మిత్రమా, విధి కుమ్మలింపకుము
ఇంట నీవుండిన నేమి, నీయెడఁద
పిన్నటవలె మాదు బిగి కౌఁగిలింత
స్పర్శా సుఖంబును బడయుట లేదె?
కాల దౌర్జన్యంబు కాయమును దక్క
నీహృదయాం బంటనే యంట లేదు;
ఓయి బాల్యసఖుండ, పోయివచ్చెదము,
మఱల నేడాదికి మనకు దర్శనము.

3-11-1922

అభిసారిక.

మల్లెపూవుల దండ లల్లు సుకుమారి,
పరవశంబైన భావంబున మఱచి
యేల పూరేకుల నిట్లు చిదిపెదవు?
కడుమెత్తనైన నీ కన్నెమనంబు
నెవ్వాఁడు హరియించె నీ నిశీథమున?
ఈ పూవుఁ బొదరింటి కేఁగెద నంచు
బాసచేసి ప్రియుండు మోసగించెడినో?
యటుగాక, నీ మృదులాంతరంగమును
పీడించువేదన వెలియార్ప నొక్క-
నిర్జన శాంతంబు నిభృతంబునైన
స్థలమునుగోరి యిచ్చటకు వచ్చితివో?
ప్రణయ దీపము వెల్గి బాట గాన్పింప
నర్ధరాత్రమునందు నభిసరించితివో?
నీ యంద చందంబు, నీ నీటు గోటు,
నీ ముద్దు మురిపెంబు, నీ విలాసంబు
నెంత వ్యర్థంబాయె నింతిరో నేఁడు!
చెమరించు నీమోము చిన్నెలయందుఁ
బ్రతిఫలించు నగాధ భావఘూర్ణనము!

భగ్నాశ నీ విటు పరితపింపంగ
నెడలేక తొరఁగిన కడగంటినీటఁ
దడిసె నీవు రచించు దండ, పూఁబోఁడి.
తనచేతఁ దలపోసి తలవంచు కొనఁగఁ
బొద్దువోడుపున నీ పువ్వుల మాలఁ
బ్రేమదూతి యనంగఁ బ్రియునకుఁ బంపి
మంచికాలము రాక మదినెంచి కొనుము.

3-12-1922

గఱిక.

దారికోవల క్రేవఁ దనరారు గఱిక,
యెంతమెత్తఁదన! మెంతటి ప్రోది!
యెంతక్రొత్తఁదన మిగురొత్త నీవు
మున్నుగాఁ గురిసిన ముత్యాల జడికి
మారిపాల గుబురువై పెరుగుచున్నావె?
దైవసృష్టిని నీకుఁ దావొండుగలదు;
నేనును నీపైన నెనరూనియుందు.
ఏను నీవైతినో యెవరికిం దెలియు
మున్నుగతించిన పుట్టువులందు!
ఈవు నేనౌదువో యెవ రెఱుంగుదురు
రాఁబోవుజన్మాల రాకపోకలకు!
గుసగుస చెప్పెదు, గునిసి యాడెదవు.
నీలోన వెలిఁగెడు నిర్మలజ్యోతి
వెలికొత్తఁ బోరాట పెట్టుచున్నదియొ?
నీ యందచందంబు, నీ సంతసంబు
నంటఁ బాల్గొన నాదు డెంద ముప్పొంగు!
పంచవన్నె ముసుంగు వలిపంబుక్రింద
నొకవేళ నిరువుర మొకరమే యేమొ!

దీపనిర్వాణము.

ఏదిక్కుఁ జూచిన నిసుక యెడారి,
నిబిడాంధకారంబు, నిస్సీమ తలము!
జగతి గర్భంబెల్ల చైతన్య రహిత
గంభీరశూన్యమై కనుపట్టుచుండె.
ఒంటిగా నేనొక్క యొంటెపై నెక్కి
యీ బయలు తరింప నేఁగుచున్నాఁడ.
రేయిఁ బాంథునకు దారిని జూపుచుక్క
లాకసంబున నెందు నగపడవేమొ!
ఒంటెపదముల చప్పు డొకటియు, గాలి
నిట్టూర్పు సడిదప్ప నిశ్శబ్దవీథి
వేఱు సందడి యొండు వీనులఁ బడదు.
హృదయదౌర్బల్యంబు వదలించి నూత
నోత్సాహముం గొల్ప నొక్క కోకిలయు
నమృత తుల్యంబైన యానందగీతిఁ
బాడదక్కట! నాదు పాప మేముందు?
పలుమాఱు నాచేతి బంగారుదివ్వె
వెలిఁగింతుఁ గాని, కంపిలి యా నిమేష

మందె పయ్యర నీచి యారిపోయెడిని!
వెలిఁగించి వెలిఁగించి విసిగి వేసారి,
పెను దుపాను కఁగళ్ళ గునిసి త్రుళ్ళింత
లాడు చుక్కాని లేనట్టి పోతంబు
తీరున, విధి యీడ్చు తెలుఁగుల నెల్ల
ధూళి బ్రుంగుచు నేఁడు ద్రొక్కుచున్నాఁడ.

3-12-1922

వీణాప్రియ.

తంత్రులుదెగిన నా ధ్యానవిపంచి
విశ్వమోహనగీతి వెలికూర్చు నీదు
వీణ తంత్రులువేసి బిగియించి మర్మ
నీరవ మూర్ఛన నెఱపించు శ్రుతికి
మేళగించి, రహస్య కేళీగృహంబు
నకుఁ బంపుఁడని ప్రేమ నాప్రాణపతికిఁ
జెప్పిపంపితి దూతిచే నొకనాఁడు.
ఎన్నియో దినములు నేండ్లును బూండ్లు
గలసిపోయె ననంత కాలశూన్యమున!
హృదయేశుఁడేమొ నా వదనంబుఁ గనఁడు,
వీణయుఁ బంపఁడు, వినిపింపఁ డెట్టి
వార్తయు నైన; నాపాపమెట్టిదియొ!
నా గానగర్వంబు, నా సోయగంబు,
నా భూషణప్రీతి, నా వచోరీతి,
నా యభిమానంబు, నా గౌరవంబు,
నాదు కౌలీనంబు, నా సిగ్గుసెరము
తొలఁగి, మేలిముసుంగు వలిపంబుఁ దిగిచి

యంతఃపురము వీడి యలజడికోర్చి
బిచ్చకత్తె విధానఁ బృథ్వి యెల్లెడల
దుమ్ముదుమారంబు గ్రిమ్మిన చీర
ధరియించి త్రిమ్మరు తరుణంబునందు
నా ప్రాణనాథుండు, నామనోహరుఁడు
వనకుటీరంబున వసియించి నన్ను
'రమ్ము నాకోర్కెలరాణి! రమ్మిటకు
నిపు డర్హవైతివి యీదివ్య వీణ
సారింప రమ్ము నాసరస గూర్చుండి.'
అని తియ్యగాఁబల్కి యానందబాష్ప
ములు కన్నులఁ దొరంగ ముద్దాడె నన్ను.

5-12-1922

---

* సేవ.

మముఁగన్న భారతమాత మందిరమున
దివ్వెలై మన ముందామా, పైడి
దివ్వెలై మన ముందామా.
పరమ పావని తల్లి పాదపూజల వాడు
పువ్వులై మన ముందామా, పొన్న
పువ్వులై మన ముందామా.
భారతిదేవి విపంచిక రవళించు
తంత్రులై మన ముందామా, దివ్య
తంత్రులై మన ముందామా.
జన్మభూమీశౌర్య సౌరభ్యములు చల్లు
గీతలై మన ముందామా, భావ
గీతలై మన ముందామా.
కదనవీరులచేతి ఖడ్గధారలలోని
మెఱుపులై మన ముందామా, కారు
మెఱుపులై మనముందామా.

16-2-1923

---

* ప్రబోధశంఖము.

ఏల తెలియక సంశయించెదవు?
భారతకుమారా,
డీలుపడి వెనుకంజ వేసెదవు?
విన్నదనమున మోము వాల్చెదవు?
దాసోఽహ మంచును
జిన్నతనమునఁ గేలుమోడ్చెదవు?

తెల్లచర్మము నీకు లేదనియో,
బలమైన నాడులఁ
జెల్లు నెత్తురు పాఱ లేదనియో!
భారతీయుఁడ ననెడి గర్వమునఁ
దలయెత్తి నిక్కి
తేఱిచూడుము సకల లోకమును.

ఎంతకాలము స్వప్నసింహంబు
దడిపించు నిన్ను?
జింత సేయుము తొలఁగు మోహంబు.

ఏలనోయీ గద్గద స్వనము?
ఆక్రోశగానము
చాలుచాలిఁక విఫల యాచనము!

వీరపూజోత్సవపు సమయమునఁ
బూరింపలెమ్ము
ఘోరభీషణ విజయ శంఖమును!
ఏల తెలియక సంశయించెదవు?
భారతకుమారా,
డీలుపడి వెనుకంజ వేసెదవు?

10-3-1923

---

* రజని.

నిర్మల నీల నభంబునఁ జుక్కలు
నిండె సజీవ వికాసములన్;
మర్మ విపంచిక నీరవ రజనీ
మానిని మీటెను మూర్ఛనలన్.
ప్రాంత కుటీర లతా ద్రుమ సౌధము
లస్ఫుట తారా కాంతిన్,
వింతగఁ గరఁగెడివో యన ఛాయా
క్రాంతములై కనుపట్టెన్.
నిశ్చలశాంతిని నిఖిల జగతి సుఖ
నిశ్వాసము వెడలించున్,
నిశ్చల నిబిడ గభీరానందము
నిండి పొరలె లోకమునన్;
దైనిక కలకల మూర్ఛితభావము
తారా శిశిర స్పర్శన్
మానస గగనమునందు విహంగము
మాదిరి నెగిరెఁ బ్రబుద్ధంబై.
గోకపైని ప్రదీపిక యట్టులఁ
గూర్చుంటిని నే నొంటరిగన్

సారెకు జాగ్రత్స్వప్నము నందుఁ బ్రి
సన్నుఁడనై మఱిమేల్కాంచుఁ,
అహహా! నామది విశ్వముతోడఁ ల
యాన్వితమై నటియించుఁ,
అహహా! విశ్వము నా హృత్పాత్రిక
నానవ రసమున లయమొందుఁ.

14-3-1923

---

* అభిసారిక.

గాలియడుగుల నెవరికోసరము
ఓ మోహశీలా,
కదలివచ్చితి వీ నిశీథమున?
కాలియందెలు ఘల్లు మనునవియొ
ఓ వలపురాణీ,
కేలఁగైకొని మెల్లనడచెదవు!
పులుఁగు తుటుము తటాన కీచనుచు
అర గూర్కి గూళులఁ
బలుక, వెఱపున దెసలు గాంచెదవు
నిలిచి యేమని యాలకించెదవు?
నీ యడుగుసడికే
యులికిపడి 'యెవర' నుచు మఱలెదవు!
తెల్లవెన్నెల నీ దుకూలంబు,
మైపూఁత నిగ్గులు
తెలియరావని యూహ సల్పెదవు!
నీవు నడచెడి బాటయెల్లెడల
వ్యాపించు గంధపుఁ
దావు లెట్టుల గప్పిపుచ్చెదవు?
ఓ ముద్దరాలా,
నీ విహారము బయలు పఱచెదవు. 15-3-1923

* ఆగంతుకి.

చాలు లజ్జా మధుర వినయము!
ఏల యవగుంఠనము వైచెదు
పూలదండలు గట్టియుఁగ మెడఁ
గీలుకొల్పక కేలఁ జిదిపెదు
శోభినీ,
యప్సరగకామినీ!

సందెవేళలఁ బూలతేకులు
కింద్రిది కురలఁగఁ గాంచి కాంచి మ
రందబిందులు కన్నుఁ దమ్ములఁ
జిందఁ బొగిలెదు ప్రకృతిచేష్టకు,
కామినీ,
సుందరగామినీ!

పలుకరించినఁ బలుకవేమొ!
పులుకుఁ బులుకునఁజూచి, చూపుల
వెలువరించెదు లలిత హృదయా
విల కఠోర వ్యసనభారము!
ఏలనే?
మౌనం బేలనే?

ఎపుడు మౌనవ్రతపు టుద్యా
నపు దినంబులు వచ్చుఁ గోమలి,
యెపుడు విరియునొ మూఁకసందే
శపు నిలీన రహస్య భావము;
పోలునే,
చింతన చాలునే!

తెలివచ్చెడి కల విధంబునఁ
గాలియడుగులు సందడింపక
యేల వచ్చితి వీ వసంత వి
నీల గగన చ్ఛాయ నొంటిగఁ?
బలుకవే,
భావముఁ దెలుపవే!

చీఁకటులు బలమయ్యెఁ; జుక్కల
రాక పోకలనేల తలఁచెదు?
నా కుటీరమునందు వెన్నెల
పోఁకి తమము నశింప దీపము
పెట్టవే,
నామది ముట్టవే.

16-3-1923

పిచ్చి బికారి.

మాయాకుమారి

ఓయి యాగంతుకా, ఓయి విరాగి,
పాములు వ్రేలాడు పగిది జడివాన
కుమ్మరిల నెడలేక కుండపోఁతలుఁగ,
ఝుంఝూ మరుత్ప్రతు చాలితంబగుచుఁ
బెనఁబడి చెట్లెల్లఁ బెల్లగిలి కూలఁ,
గన్నుపొడిచిన యట్లు కాఱుచీఁకట్లు
నలుగడ వ్యాపింపఁ, బలుమాఱు మెఱుఁగు
తీఁగల వెల్గునఁ దీవ్రతర ఘోర
ఘాతికోన్మత్త దుర్వార ఖేలనము
కనులకు వ్రేఁగయి కనిపింప, నేమి
బిచ్చంబుఁ గోరి యీ వెఱగొల్పు రాత్రి
వచ్చితి వొంటిగాఁ బిచ్చిబికారి?

బికారి

ఓ యైంద్రజాలిక మాయాకుమారి,
ప్రళయ లీలోద్యత ప్రకృతిసంగ్రామ

భూమి సింహాసనంబునఁ గొల్వుదీరి
యచల ప్రదీపికయటు వెల్గు నిన్ను
నివ్వేళగాక నే నెవ్వేళఁ గందు?
నీ చేతిభిక్షకై నిఖిలంబు విడచి
కాలవీథిని నొంటిఁ గదలివచ్చితిని.
నీ పాదములకడ నిలిచి వేఁడెదను;
నీ తేనె చిఱునవ్వు నెఱపి 'కొమ్మ'నుచు
బిచ్చంబు పెట్టుము ప్రేమమై రమణి!

మాయాకుమారి

యేమి బిచ్చంబోయి, యీ నిశీథమున?
ఉత్తచేతుల రాణి; నిత్తఱి నీకు
నేమియ్యఁ గలను?

బి కా రి

ఇం కేమికావలయు?
నీ జడకట్టులో నిద్దుర వాడి
నలఁగిన చంపక దళముల మాల
బిచ్చంబు పెట్టుమీ పిచ్చిబికారి
సంతృప్తి నొందును; జాలించు యాత్ర.

20-3-1923.

* బాష్పదౌత్యము.

జీవనగంగా హారిత తటంబునఁ
జింతా వటతరు మూలమునన్,
ఏల యధోముఖివై గడతెంచెద
వివ్వధి యౌవన నిశలన్?
ఆవలిగట్టున స్వప్న పురంబున
నవ్యయ నిర్వృతి వనులన్
డోలాఖేలన రతుఁడౌ ప్రియునిఁ గ
డుంగడు భావన సల్పెదవో?
నీ వయసెల్ల హృదీశుని చింతన
నిర్మల ధూపము పగిదిన్
గాలెడి నబలా, రేయుం బవళులు
గందముఁ జిమ్ముచు నల్గడలన్.
ధావమాన శరదంబుద శకలపు
దౌత్యము నమ్మిటు వేచెదవే?
చాలు నిరీక్షణ! చాలిఁకఁ జింతన!
చాలు రహస్య వియోగహతుల్!

జీవన సంధ్యా పరిణత బాష్ప స
　　చేతన నీరవ దూతికలన్
గాల పయోనిధిఁ బర్ణపుటంబులఁ
　　గదలింపుము ప్రియు కడకున్.
హా! విధివశ్యతఁ జేరుదు రవ్వలి
　　యంబర చుంబి తటంబున్.
బాలతపస్విని, యెపు డేవేళనో
　　వల్లభుఁ డొసఁగును దర్శనమున్,
శ్రావణ నీరద మాలిక లిరువురి
　　శయ్యాడోలిక లై యూఁగన్.

22-3-1923

* అతిథి.

తెఱచియుంచితిని జీవన మందిరద్వారంబుఁ
దీర్ఘవాసీ, కొను మాతిథేయ సత్కారంబు!
ఓ యాత్రికా, ఓ నక్షత్ర మండల పథికా,
యే యజ్ఞాత సాగర శాంత తట తరువీథి,
నే యానందకూల సమీరణ శిశిరచ్ఛాయ
నేకాకివై తిరిగితివోయి, నిశాముఖవేళ?

ఏ యలౌకిక మార్గ సమత్థిత కాంచనధూళి
నీ జీర్ణ వస్త్రమిటు కావిరిపట్టె బికారి!
ఏ నిగూఢ విపంచీరాగము వింటివోగాని,
ఏ చిన్మయానుభవ స్వప్నముఁ గంటివోగాని,
యిటు విహరించెదు ముక్తపథంబున నతిథీ!

26-3-1928

---

* మోహినీప్రకృతి.

జిలిబిలి తియ్యని రాగములెత్తీ చేసెను గానము సెలయేఱు,
తళతళ వెన్నెల నిగ్గుల నలలుం దాండవమాడెను మైమఱచి;
కలకల కోకిల రవములు రజనీ గాంభీర్యమునకుఁ దోడ్పడియె;
జలజల దేహము పులకించి వ్రేళులు జాఱెను వీణాతంత్రులను.

ఓరీ! నా జీవన శుష్కఝరంబు
పాఱెఁ గూలంకష పూర్ణముగ;
జాఱెరా, పరలోక జీర్ణతటంబు
పూరసంఘర్షణ శీర్ణముగ!
పగిలెఁ గమండల పాత్రిక!
చిగిరించె సంసార వల్లిక!
తగదిఁక బైరాగి జీవిక!
జగమెల్ల నందనవాటిక!

27-3-1923

---

* జీవన ద్వేషి.

యామిని

ఏడకయ్యా చిన్నవాఁడా,
కోడెప్రాయపు వన్నెకాఁడా,
యేఁగెదవు నడిరేయి వెలుపడి
వాఁగువఱ్ఱుల దారివంకకు?
ఏలరా?
యీ వింతనడవడి చాలురా!
ఆకసంబునఁ జుక్కదివ్వెలు
చీఁకటులఁ గడు బలుచచేయఁగ
జీవలోకము చల్లనిద్దురఁ
గేవలము మైమఱచి తేలఁగఁ
దల్పముల్
విడి తిరుగఁ గారణమేమిరా?
కన్నుబొమ్మలు వంగి సొంపఱి
చిన్నవోయిన చిన్నెలొలికెడి
నెట్టివేదన లెట్టిచింతన
లిట్టితఱిఁ జెలరేఁగె మదిలోఁ?

దెల్పరా?
నా యెద నెత్తురు లోలెక్కరా.

జీ వ న ద్వే షి

ఓసి వలపుల రేయిసానీ,
ఓసి కల్వల సిరులరాణీ,
విసిగి వేసరి జీవబంధన
విసరమును దెగఁదెంప వచ్చితిఁ
గానవే,
జేనేఁడు తలంబును జూపవే.

యా మి ని

ఓయి ప్రాయపు టందగాఁడా,
ఓయి ముద్దుల మురిపెగాఁడా
ఏల యంచెర చీడపుర్వు వి
శాలజీవన పుష్పదళముల?
మానరా,
యీ పిచ్చియత్నం బేలరా?
సరసి నీటను బ్రాణములు విడఁ
దరలుటయొ నిజమేనిఁ జెప్పుమ—
నా హృదయం బంతకన్న న

గాధ, మాను మునింగి తాపము
వాపరా,
నీ విసుగువేసట లడఁగురా.
నేలపై నీ తనువుఁ బాపుట
చాల నిష్టంబేనిఁ జెప్పుమ—
నాదు మెత్తని రొమ్ముతలగడ
నాదరంబున మోమునానిచి
తూఁగరా,
యెడలేని యూరట నొందరా.
జీవనము నురితాళ్ళు వీడుట
నీవు తలఁచెద వేనిఁ జెప్పుము—
జడను నలఁగియుఁ గమ్మ తావులఁ
గడలఁ జిమ్మెడు పూలదండను
నిత్తురా,
మరణాభిలాషము మానరా.

28-3-1923.

* ఆమని నిషా.

జాగ్రత్త! జాగ్రత్త! హాయి జగత్తని
శాస్త్రము లెల్లను విప్పెదవు;
భాగ్యము భోగము చంచల మంచును
బైరాగి ధర్మముఁ జెప్పెదవు;
ఎవ్వారు విందురీ పిచ్చి బోధనము
లీ మధుమాస నిశీథమున ?
ద్రాక్షరసాయన పాత్రిక పెదవులఁ
దవులఁ దలంతురె చేఁదనుచు ?
ఓయి యతీశ్వర, చాలిఁక బోధన
మూరక తెల్పకు నీమతము.
ఆనంద భాండము నందు హాలాహల
మయ్యయ్యో! విరసుఁడ, కలుపకుము,
ఉన్మత్త కోకిల గానము సల్పెడి
నుద్యాన వాటిక మధురముగ.
పొడవాటి లొద్దుగ కొమ్మల నూఁగెడిఁ
బున్నమ చందురుఁ డుయ్యెలలు.

ఆమని మత్తునఁ జైతన్యలోకము
ఆనంద పరవశమై సాగియు;
సరిచేయు మో సఖి, భగ్న విపంచిక
సంధ్యలు పాటలఁ బుచ్చెదము!
సౌఖ్యనదీ రసపూరమునం దంచ
జంట విధంబున నీఁదుదము!

---

* లూఠీ .

ఎవరురా నావీణా తంత్రుల
నిట్టుల సళ్ళించి పెట్టిరి?
ఎవరురా నా గంగా తీర్థము
నిట్టులఁ గలయంపి చల్లిరి?
ఎవరురా నాపూజామాలిక
నిట్టులఁ దెగద్రెంపి వేసిరి?
ఎవరురా నాగీతాపుస్తక
మిట్టులఁ బుటలెల్లఁ జింపిరి?
ఎవరురా నా యర్ఘ్య వేదిక
నిట్టుల దీపము నార్పిరి?
ఎవరురా నా హారతి పళ్ళెర
మిట్టుల బోరల దోసిరి?
చోరుఁ డెవ్వడో యతిథి వేషమునఁ
జొచ్చెను నా పర్ణశాలను?
నామూల ధనమెల్ల లూఠీగొట్టి
నన్ను బికారినిఁ జేసెను!

పూర్వజన్మస్మృతి.

శారద చంద్రికా మధుర శర్వరులన్ భవదీయ వేణు గీ
తారవ మాలకించి యెడఁదల్ నిలుపోపక మోహమాధురీ
ప్రేరిత చిత్తలై యభిసరించిన గోపిక లొందినట్టి గం
భీర మనోవ్యథల్ కలఁతవెట్టెడి నన్ను యశోద నందనా!

ఏకాలంబున నేయుగంబుననొ యిం కేపూర్వ జన్మంబునన్
నీ కల్యాణ మనోహరాకృతిని నే నిత్యంబు దర్శించిన
ట్లే కన్పట్టెడిఁ గృష్ణ! కాని యెడ నిట్లేలా మనోవీథి నీ
యాకారంబు సువర్ణ ముద్రితముగా నానందముం గొల్పెడిన్?

పోతన లేఖినీ మహిమ పూర్ణ సుధారస ధార నాని, నా
చేతము నందు నీస్మృతి విచిత్ర గతిం జివురించెనేమొ! లే
దా తనివార నీచరణ తామరసంబులఁ జింతసేయ నా
కీ తలపోఁతగల్గెనొ గ్రహింప నసాధ్యము లోకమోహనా!

తెలుగుంగైత యొయారిపోకడలలోఁ దీపుల్ పిసాళింప ని
శ్చలభక్తిన్ రచియించెఁ బోతన భవచ్చారిత్రముల్; తత్క
థాకలితానేక విశేషముల్ మనసుఁజక్కన్ దేప నాపూర్వజ
న్మలచర్యల్ పొడకట్టు భావమున బింబం బద్దమందుం బలెన్.

పూతన పాలుద్రావి విసపు న్నురుపుల్ వెలిజాఱ, ముగ్ధశో
భాతరళాక్షులన్ నగవుపట్టఁగలేక యొకింతమోడ్చుచున్
వ్రేతల గుండియల్ వగుల వేడ్కఁ జరించెడు నిన్నుఁగాంచి నే
భీతిలి తల్లి జానువులఁ బెట్టునఁ గౌఁగిలినట్లు దోఁచెడిన్.

తరువులు పెల్లగిల్ల, గిరితండము కొమ్మలు వ్రీల, దిద్దిరం
దిరుగుచు నిండ్లు నిండ్లుగనె నింగి సుడింపఁగ రేఁగి వీచు నా
మరుతమునందు నిన్ గగనమధ్యమునం గనుగొన్న నాఁటి యా
వెఱ పిపుడైనఁగాని సనుపీడదు; నిద్దుర నులుకఁగొల్పెడిన్.

చీటికి మాటికిం దులిపిచేఁతలు చేసెడి నిన్నుఁగాంచి యిం
కాటలు మానరా తనయ, యంచు యశోద వచించి త్రాటితో
ఱోటికి నిన్నుఁగట్ట నెగరొప్పుచు మద్దుల సందుకీడ్చి యు
ద్ఘాటనముంబొనర్చు నిను గన్గొని కాలికి బుద్ధిసెప్పితిన్.

మఱచితి ముద్దుకృష్ణ, యొకమాపటివేళ యశోద మందలోఁ
దిరుగుటఁగాంచి మీఁగడలు దెచ్చి, సఖుల్ మనవెంటరాఁగ నం
దఱమును నారగింప, నది తల్లి కనుంగొన, లేచి, మీఁగడే
మెఱుఁగమటంచు నమ్మయొడియెక్కిన నీచెయిదంబు దోఁచెడిన్

కన్నీటిధారలం గరఁగిన కాటుక
మఱకలు బుగ్గల మెఱయుచుండ;
గ్రేఁగంటిచూపుతోఁ గేల్దోయిఁ గోపీన
మును మెలివెట్టుచు, ముద్దులొలుక

వినయంబు మూర్తీభవించిన తెఱఁగునఁ
దలవంచి నిలఁబడి: 'తల్లి, నేను
ఏమిచేసితినంచు' నేమియెఱుంగని
పసిపాప యట్టులఁ బలికి, విశ్వ
మోహనాలోకనంబుల మోసపుచ్చి,
తప్పులెల్లను మఱపించి, దండనంబుఁ
జేయనుంకించు తల్లి యాశీస్సుఁబడసి
మురిపెముం జిల్కు నిన్ను నే మఱవఁగలనె?

సిగలోని పించెంబు చిన్ని తెమ్మెరలకు
రతనాలవింటి వర్ణముల నీన;
నీలిమబ్బులవంటి నెమ్మేని నిగ్గులు
చల్లని శాంతరసంబు గురియ;
మొలత్రాటఁ జెక్కిన మురళి కొండలగాలి
కొకవింత రాగంబు నూఁదుచుండ;
సగము మెక్కినవెన్క వెగటు గొట్టిన వెన్న
ముద్ద మొండఁ గరంగి బొట్లుగాఱ;
నలువ దాచినయావులఁ జెలులవెదుక
నేఁటిపచ్చిక గట్టుల నేఁగుచున్న
నిన్నుఁ గనుగొన్నతృప్తి నా కున్నదోయి,
యిన్నిజన్మంబులకు నైనఁ జిన్నికృష్ణ!

మటమట యొడలం బసుల మావులక్రిందఁ బరుండఁదోలి చి
క్కటి పెరుగన్నముల్ మిరపకాయలు నంజుచు నారగించి యొ
క్కట గుమిగూడి, యాదవుల గాథలు నీవు వచింపఁగన్ నదీ
తట పవనంబు వీవఁ గడఁదాఁకిన సంజలు నేఁడుఁ గల్గునే?

కాళింది మడుగులో నా
భీల విషజ్వాల లెపుడు వెలిగ్రక్కుచు మా
బాలురఁ బెయ్యలఁ జంపిన
కాళీయఫణి కథలు దలఁపఁ గాయమువడఁకున్.

ఆ సర్పంబు భయంబునం బసులు నీరానన్ విలంబించి యా
కాసారంబును డాయఁబోయి వెనుకోఁగాఁజూచి నాగేంద్ర, చా
వాసన్నంబయియుంట నీ పొగరుఁబోతాటల్ విజృంభించెఁగా
నీ సై లెవ్వని హుంకరించిన నినున్ నేఁడైన నూహించెదన్.

బరబరఁ జేలమున్ నడుముపై బిగియించి, కిశోరసింహ మ
ట్లురవడిఁజూపి, మమ్ముఁగని యోసఖులార, భయంబులేదు; నే
నురగముఁ జంపివత్తు నని యొద్దుననున్న కుజంబునెక్కి మో
హరమునఁ బాముపై దుమికినప్పటి నీ రభసంబుదోఁచెడిన్.

బుస్సుబుస్సున గాలి భోకొట్టినట్టుల
విసపు నిటూర్పులు దెసలుముట్టఁ,
బాతాళగర్భంబుఁ బగిలించి శేషాహి
పైకిలేచిన రీతి ఫణములెత్తి

తోఁకజాడింపఁగఁ దోయప్రవాహంబు
అభ్రంకషోర్ములై యాకులింపఁ,
దరిగొండ మున్నీట గిరికొట్టి నట్టులఁ
గాళింది మడుగెల్లఁ గలదిరుగుచుఁ,
బ్రాణిభీకర విహరణ పారవశ్య
మునఁ జరించెడి కాళీయు ఘన ఫణముల
మణిగణ ద్యుతి యడుగుఁ దామరలఁ బూఁత
వెట్ట నటియింపవే కృష్ణ, విజయు వగుచు!
గోవర్ధన గిరి యెత్తి శ
చీవల్లభు గర్వశాంతిచేసి, మమున్ మా
గోవుల వానలఁ జావక
కావవె శ్రీకృష్ణ, దివ్య కారుణ్యమునన్!

యమునా శ్యామల వీచికా తతుల లాస్యంబుల్, శరచ్చంద్రికా
కమనీయామల సైకతంబు, మురళీగానంబు బృందావన
ద్రుమవల్లీ కృతడోలికల్ మనమునందుం దోఁపఁ బూర్వానుభూ
తములౌ కోర్కెలు మోసులెత్తెడిని రాధాకృష్ణ, యీవెన్నెలన్
చిరవిరహంబునం బనవు స్వీయవిధంబున బృంద నేఁడు నీ
చరణ సరోజ సంగతుల సౌఖ్యముఁ బాసి కృశించెఁ; గ్రమ్మఱన్
మురళిని మర్మమూర్ఛనలు మ్రోయుచు రమ్మిఁకఁ బ్రేమరాజ్య సా
భరణ మనోహరాంగవిభవంబుల లోకము మోహపుచ్చుచున్.

రాజభిక్షుకుఁడు.

పగలెల్ల వరిచేలఁ బనిపాటు చేసి
ప్రొద్దు క్రుంకెడివేళఁ బొలమునువీడి
యిలుసేరి నూకల నిగిరించి, వేఁడి
సంగటిఁ గుడిచెసి సమయంబునందు,
సన్నచీఁకటి రూప సౌందర్యగరిమ
మబ్బువాఱుచునుండ, మా కుటీరంపు
ద్వారంబు కడనిల్చి ధరణీవిభుండు
ముసిముసి నవ్వుల మొగమందగింప
నందె కబళము వేఁడెఁ!— జకితనై నేను
నొడలు కంపింపంగ నొక్కమాటైనఁ
బలుకఁ జాలక మోము వంచి నిలుచుంటి;
నంత నెచ్చోటికో యరిగె రారాజు.
అవి యేవియని యెంచ నలవిగానట్టి
చిదురుఁ దలంపులు చీకాకుపెట్టఁ
జేతిలోఁ గబళంబు చేతనేయుండ
నూరక కూర్చుండి యున్నతరుణమున
నెచ్చటినుండియో వచ్చి బిచ్చకుఁడు

జాలిపుట్టగ వేఁడె సందెకబళంబు;
కనికరంబున నేను గడియన్నమెత్తి
"యిదిగో కొమ్మని" చేత నిడితి; బికారి
యానవాలుగ దీని నర్పింతు ననుచు
నుంగరం బొక్కటి యొసఁగి తా నేఁగె;
నంత దీపపు వెల్గు నందు నే దానిఁ
గన, రాజముద్రిక యని తోఁచె; నేఁడు
రాజు భిక్షార్థియై రాఁగతం బేమొ
మాబోఁటి నిఱుపేద మాలకొంపలకు?

మృత్యువు.

ఓ మృత్యుదేవతా, యో జగద్రాజ్ఞి,
జంటబిడ్డలపోల్కి జన్మించినారె
జీవితంబును నీవు సృష్ట్యాది యందు!
మనుజుండు నీదివ్య మహనీయమూర్తి
భయసముత్పాదక బహుళవర్ణములఁ
జిత్రించి యాత్మీయ సృష్టిని గాంచి
భీతచేతస్కుఁడై విభ్రాంతినందు!
మోహభక్తియుఁ గాలమును బడుగుపేక
యనఁగ, భావమునాఁడె యట్లులఁ దిరుగఁ
బ్రీతిఁ బౌరాణిక విశ్వాసమనెడి
వల నేసి దైవ విపాకంబుకతనఁ
బాపము! తానందుఁబడి చిక్కుకొనియె.
తప్పించుకొనుటకు దారి గన్పడదు.

నీ కన్నుబొమ్మలు నీహారఖండ
శిశిరంబులంట! నిర్జీవధావళ్య
జలదంబు నీకన్ను జంటచుక్కలను
గబళించునంట! యో కాలస్వరూపి

ణీ! మానవునితోడ నీవు నెల్లపుడు
దాఁగిలిమూఁతల తందనాలాడి
చేయిఁ జిక్కక యెంతుఁ జేరఁబోయెదవా!
మూఢచిత్తులు నీకు మున్నొసఁగినట్టి
పౌరాణిక విచిత్ర వస్త్రములఁదాల్చి
మహి విహరింతువు మాఱువేసములఁ!
నీకాలిచప్పుడు సోఁక దిగులొంది
కంపిల్లు మనుజులఁ గని రహస్యముగఁ
జిఱునవ్వు నవ్వెదో చిన్నారిరాణి?
నీ మోసగింపులు, నీ టక్కుఁదనముఁ
జాలింక! నెఱపుము సఖ్యంబు సకియ.
దయ్యాల ముసుఁగేల తాల్చి త్రిమ్మరెదు?
నీ దొంగవేసంబు నే లాగివైతు;
ఎటువంటి నగుమోము, ఎట్టియందంపు
ముసుఁగుఁజీఁకటిలోన మునిఁగియున్నదిర!
కవితల్లజుండగు కాళిదాసైన
నీమోహనాకృతి నీదివ్యమూర్తి
నభినుతింపగలేక హతమనోరథుఁడు
కావలెనని చెప్పఁగా నన్నుబోఁటి
కర్షక కవియెట్లు కడతేరఁ గలఁడు?
అందంబులకు నెల్ల నందంబ వీవు;

నీకు నీవేసాటి నిఖిల లోకమున!
గారడికోలనులోఁ గలకల నగుచు
నిప్పుడిప్పుడె విచ్చు నిందీవరముల
సరిపోలు మురిపాల చక్కనికనులు
సౌందర్యరాజ్య విజయ లాంఛనములు.
చెమరించు నీలేఁత చెక్కుటద్దముల
పన్నీరుపువ్వుల పస వెల్లివిరియు;
పచ్చిద్రాక్ష రసానఁ బలుమాఱునాన
వైవ మెత్తగనైన పవడంబుచేత
రచియింపఁబడెనో యోరమణి, రసార్ద్ర
మైన నీవాతెఱ! యానందదాయ
కంబైన వాసంత కల్యవో నీవు!
జీవరత్నకలాప చిత్రమకుటంబు
ఖద్యోతకాంతులఁ గనుబొమలపైనఁ
గురిపించు నోపెండ్లికూఁతురా, మనము
ఆశ్చర్య పారవశ్యంబున నీదు
చంద్రశిలా రమ్యశాల, రహస్య
లీల నన్యోన్యముఁ గేలఁగేలూని-
విడిపోని మమతల విహరింపలేదె?
ప్రతినిశ గాఢనిద్రావేళ నీదు

సుఖకర నిశ్శబ్ద చుంబన స్పర్శ
ననుభవించుచు నుందు నలసటదీఱ.
జీవనాంభోధి వీచీమార్గ మందుఁ
బ్రాణికోటులఁ బరపారంబుఁ జేర్చు
నుడుపంబు నేర్పుతో నడుపంగఁ, బ్రకృతి
నియమించెనిన్ను; నో నిశ్చలకర్ణ
ధారిణీ! నవమూర్తి ధరియింపు మింక.
విపులపౌరాణిక విపిన సంచారి
ణీ! రుద్రమృత్యువా! నీకు వీడ్కొలుపు.

బిడ్డ : బాటసారి.

బిడ్డ

పైపై బాటలం బోవు నో బాటసారి,
నిసుగులకును నోట నీరూరునట్లు
దోరగిల్లి పసండి తీరులొలికించు
పండ్లగుత్తులు వీఁపు పైన వ్రేలాడ
పలసట సోలుచు సరుగు దెంచెదవు.
నీపయనం బింక రేపుమాపులను
ముగియదా యేమి యో ముసలి తాతయ్య?

బాటసారి

నీవలె నొకనాఁడు, నిండారఁ బూచి
పచ్చితావులు చల్లు పన్నీరుపువ్వు
పోల్కి నవ్వుచు నేను బుట్టితిఁ; గాని
పుడమి సంతను నాదు పొలుపునెత్తావి
వెదచల్లి, కారాకు విధమున నొంటి
నేఁగుచున్నాఁడ మాయింటికి నేఁడు
యుగయుగంబులనాఁటి సొగసైన పసిఁడి

పండ్లబరువులు వీఁపు పై మోచికొనుచు.
పలు గృహంబులకును బయనంబు చేసి
భవపిపాస హరించు పండ్లుఫలాలు
అలమట పడియైన నార్జించుకొందు.
ఎనలేని యైశ్వర్య మెపుడు గడించి
విశ్వసామ్రాజ్యంబు విలుతునో గాని
యంతదనుకను నేను నటికాళ్ళు లరగఁ
దిరుగుచుండెద నోయి మురిపాల బిడ్డ!

బిడ్డ.

అట్లైన నింకెప్పుడలసట కోర్చి
పండ్లగుత్తులు వీఁపు పైనూఁగులాడ
నీవలెఁ జరియింతు నేను నీబాట.

బాటసారి.

చరియించుచున్నావు చక్కనికూన!

బిడ్డ

నీవలె నేనెపుడు నిఖిలవిశ్వంబు
విత్తంబుఁ గడియించి విలుతునో చెపుమ?

బాటసారి

గడియించుచున్నావు; కడకొక్కనాఁడు
నేను బోయినదారి నీవు రాఁగలవు!

మే లు కొ లు పు.

ప్రత్యూష శ్యాంత నిర్మలాంబరమునందు
నరుణరక్తిమ వ్రాసె జయాంకములను;
జిమ్మచీఁకటి తెరలను జింపి వైచి
మేలుకొనుమమ్మ! యిఁకనైన మేలుకొనుము!

పవలు రేయు నతీంద్రియ స్వప్నములను
గనుచు నవియెల్ల సత్యముంచని తలంతె?
కలఁకును వీడుకోలుగాఁ బులుఁగు లిపుడు
గానములు సేయుచున్నవి; కనవొ? వినవొ?

నిద్రయే జీవనంబని నీకు మున్ను
నూరిపోసిరి మాయలమారు లెవరొ!
మచ్చు మందుల మతకమ్ము విచ్చిపోవఁ
గడపఁ గాల్మెట్టి లేచియెండఁ గ్రాఁగుమమ్మ!

అపయశః పంకిలంబైన యాత్మకన్న
చచ్చుటే కొంత మానరక్షణము సుమ్ము;
పారతంత్ర్యభరంబున బడలి సడలి
యదవ త్రావుడు త్రావెదో యమ్మ, నీవు?

కాలగర్భంబునఁ దాఁగి కానరాని
భావిదృశ్యంబు కన్నులఁ బఱచినట్లు
నలుదెసలఁ బొడ్డువొడుపు నిగ్గులు రచించె
నభినవ జగంబు; ముసుఁగెత్తి యరయు మమ్మ.

కర్మ, విధిచేష్ట, దైవ నిగ్రహమ్మటన్న
పిచ్చివేదాంతములఁ బోయెఁ బెద్దప్రాప్తు;
ఆత్మవిశ్వాస సూర్యోదయంబు కెలన
నిద్దుర తమంబు కాల్గొడ్డి నిలువఁగలదె?

వసంతోదయము.

ఏలొకొ మావులం జివురులెత్తఁగఁ, గావ్యరమా కరంబులన్
మేలన మాడునట్లు నునునీడలు దేలుచు నందగించు? నే
మూలనునైనఁ జాల సుషభోగ్యముగా ననిలంబు విచ్చుక్రొం
బూల యనుంగుఁదావి తడిపుప్పొడి తాఁకుల నామతించెడిన్.

ఎవరికి నెఱుంగరాక యే యింద్రజాలి
కుండు వీచెనొక్క నెమ్మికుంచె నిపుడు!
చెట్లు చేమలు విలసిల్లెఁ జిత్రగతినిఁ
బువ్వు లాకులఁ బిందెలఁ బుష్కలముగ.

కోకిలాగంతుకులు మావికొమ్మ లెక్కి
యాలపించెద రిప్పు డయాచితముగ
హృదయ సంస్పర్శి రాగంబు! నే నియంత
వారి కాహ్వానపత్రికఁ బంపినాఁడు?

గఱిక మొదలుగఁ దారకాగణము వఱకుఁ
గలుగుసృష్టి నీరవభాషఁ దెలుపుచుండె
నవ నవోజ్జ్వల సుఖజీవనప్రభాత
దివ్యసందేశమును నేఁడు! తెలిసెఁ! దెలిసె!!

ప్రభువసంతుఁడు నందన వనమునుండి
యాత్రసేయఁగ భూమిపై కరుగుదెంచె;
నతఁడు విడిసిన తలము లల్లవిగొ! పచ్చ
నాకుల గుడారముల పట్నమనఁ జెలంగు.

పండితప్రతిజ్ఞ.

మొన్నటి పుష్యపంచమికి ముప్పదియేండ్లవయస్సు చెల్లె, నిం
కెన్నిదినంబు లీగురువునింట వసింతు? సమస్తశాస్త్రముల్
తిన్నగ నేర్చుకొంటి 'మన తిమ్మయశాస్త్రి కుమారుఁ డెంతలో
నున్నతి కెక్కె' నంచు నను నూరిజనుల్ వినుతింతు రెప్పుడున్.

సగము ప్రాయంబు విద్యావిచార మందె
కడచె; సంసారసౌఖ్యంబుఁ బడయ నైతి;
గొప్పవారింటఁ బెండ్లాడఁ గోర్కె గలదు,
కాని, దారిద్ర్యదోషంబు కంటకంబు.

ఎవరి నడిగినఁ గాని 'మీ కెంతయాస్తి?
పెండ్లికూఁతురి కే నగ పెట్టఁ గలరు?
ఇంటిమర్యాద లెఱిఁగి మా హెచ్చు నెంచి
పెండ్లివేడుక నడుపంగఁ బ్రీతి గలదె?'

అని, మఱి యేమొయేమొ మరియాదలుగీదలు దెల్ప నోర్పుతో
వినివిని, చీదరించుకొని, పెండ్లిపెడాకులు మానుకొంటి; నై
నను జెలికాఁడు నామనమునం దొక కోరికవిత్తు నాఁటి తి
య్యని నుడికారపుం దడిని నంకురమెత్తఁగఁ జేసి యిట్లనెన్:

'జను లనుకోఁగ వింద; నెలజవ్వని, తాఁకినఁ గందిపోవు మె త్తని చివురాకుమేను, కనుదమ్ముల లోకము మోహపుచ్చు మో హనమగు నింద్రజాల మొదొ యాడుచునుండు, వివిక్తకాననం బున నెలయేళ్ళకూలములఁ బూఁబొదరిండ్ల వసించునొంటిగన్.

' పేరు కవిత యంట, పెద్దలుం బిన్నలు
గారవింపఁ బెంపు గాంచునంట;
ఇష్టమున్నఁ, గోర్కె లీడేర్పఁ దనకుఁ దా
వరుని సరసహృదయు వలచు నంట!

'కులముం జూడదు, డబ్బు గోరదు, మనఃకూలంకష ప్రేమతో వలచుం దాను గురూపినైన; నెటు నిర్బంధించి కామింప భూ వలయాధీశున కైనఁ గానిపని; నీ పాండిత్యముం జూపి యా పొలఁతిన్ లోఁగొనుమన్న మాటలుమదిం బూరించెఁబేరాసలన్

అఖిలశాస్త్రపురాణేతిహాసములను
సంస్కృతాంధ్ర కావ్యకలాప సంపుటముల
మూటముల్లెలుగాఁ గట్టి మోసికొంచుఁ
దరలితిని గవితా స్వయంవరమునకును.

జనకుఁ డొసఁగిన దేవతార్చనపుఁ బెట్టె
నంచు చినిఁగిన మడిపట్టుపంచఁ జుట్టి,
చంకఁదగిలించి, వెలిబూది సంచిగూడఁ
బదిలముగ దాఁచికొని దారిఁ బట్టినాఁడ.

తలయూఁచినపుడెల్లఁ దళతళద్యుతి నింపు
మకరకుండలములు మాకు లేవు;
పాండిత్యమున కనివార్యలాంఛనమైన
కాశ్మీరశాలువఁ గప్పలేదు;
లలితంపుఁ గవులగుండెలు ఝల్లుఝల్లన
గండపెండారంబుఁ గాలఁ దొడుగ;
మునుకొని తనకన్న ముందు బారెఁడు పోవు
బిరుదు పేర్లెవ్వరైనఁ బెట్టరయ్యె!
ఐనఁ గానిమ్ము, నా కున్నయంతవట్టు
కేమి లోపంబు లేదెవ రేమి యన్నఁ
గంచుగంటపు వ్రాయసకాఁడఁ గానె?
మిగత భారంబు దైవముమీఁద నిడితి.

అని తలపోయుచుం, దుదకు నా కవితాలలితాంగిఁ బెండ్లియా
డినగతి మోర తీవి, నడ తెక్కు సుమాళము సందడింప లోఁ
దొనికెడి భావి భోగ పరితోషపు భావన ఱెప్పలార్చుచున్
వనమున కేఁగుచుండె మనపండితశాస్త్రి జయాభిలాషతోన్.

చనిచని కొన్నినాళులు, వసంత శుభోదయవేళఁ గొండదా
పున దిగఁజాఱువాఁక కిరు పుంతలఁ బూఁబొద లందగించు చ
క్కనివనిఁ జొచ్చి, దప్పి నడగాసియుఁ దీఱ జలంబుఁ గ్రోలి, చ
ల్లని పొదరింటినీడఁ బదిలంబుగఁ గూర్కు సుఖంబు చేకుఱన్.

అంతలోన నెండ యారాట మొక్కింత
డాలఁగఁ బూలగాలి తోడ వీచె;
కొండసెలల సడులు, కోయిలపాటలు
మిళితమయ్యె నొడలు పులకరింప.

చివురాకుల్ దెగమేసి పోతరమునం జెంగించుచున్ దాఁటుచున్
దవుదవ్వేఁగుచుఁ గొమ్ము పుట్టుతఱిఁ బంతాలాడి కండూతి వో
వ వడిన్ మున్నల డీలుచున్ హరిణశాబంబుల్ వినోదించుఁ గే
ళీ విహారంబుల నిర్భయంబుగను, వల్లీచ్ఛాయ లాసించుచున్.

అట్టి నవమోహనారణ్యమందు నొక్క
మావికొమ్మకు నల్లిన పూవుఁదీవ
తూఁగుటుయ్యెలఁ గూర్చుండి, తునిఁగి రాలు
విరుల జడిగొట్ట నొక వన్యతరుణి యూఁగు.

ఆ వలపించుతొయ్యలి కొయారము నేర్పుఁ గలాపి ప్రేమ సం
భావనతోడఁ గుత్తుకను బయ్యెదమీఁదుగ మూఁపుఁజేర్చి పూఁ
దావులఁ జల్లు క్రొవ్వెద తలాపిని మో మరమోపి, మెత్తగం
జేవిరితెక్కపై నిమురఁ జెల్వ యొడింగను మోడ్చె హాయిగన్.

కోయిలపాటకత్తె తనకూఁతల తప్పొలుంగు దిద్దికోఁ
బాయక యభ్యసించుఁ జెలి షడ్జన పాఠము; గోరువంక క
త్యాయతశిక్షనైన దొసఁగంతయుఁ బోదు; సమర్థుఁడౌ గురుం
డైయును జక్కఁజేయఁగలఁడా ప్రతిభా పరిహీన శిష్యులన్?

అపుడే నిద్దుర లేచి పండితుఁడు, నుయ్యాలూఁగు నాలేమ యం
దపుఁజందంబునుఁజూపు రేక వెలుఁగొందంగాంచి యూహించుఁబో
ణి పదాబ్జంబుల మ్రొక్కినం దొలఁగవే నిర్మూలమై పాపముల్!
అపురూపంబిటువంటిమూర్తియని వెయ్యాఱుల్ విలోకించుచున్

పలుకరింప నెంచి, పలికిన నేమేని
బెదఁద వచ్చు నన్న బెంగతోడ
నీళ్ళు నములుకొంచు నెత్తిగోఁకుచు నిల్వఁ,
జూచి చూడనట్లు చూచి చెలువ;

ఉయ్యేల డిగ్గి, పయ్యెదను నోర ముసుంగిడి, జవ్వనంపు లా
గియ్యది యన్న పోల్కిఁ గను లెత్తియు నర్ధనిమీలితంబుగా
న య్యలిసీలవేణి నడయుందము దోఁపఁగఁ జెట్టుచాటుకుం
జయ్యనఁబోయి తేనియలుజాల్కొనఁబల్కెఁదెనుంగుమాటలన్.

సిగ్గు పైకొని చెక్కిళ్ళు జేవురింప
సగముసగముగఁ బల్కె నా సొగసులాడి:
'అతిథులరు, మీకు స్వాగతం' బన్ననుడులు
పడెను జెవిలోన విని వినఁబడని యటులు.

ముగుద మాట సూదిమొన మోపునంతటి
సందుఁ జేయు నళుకు జాఱవిడిచి,
పండితుఁడు పల్కె: 'వనిత, నీవెవతెవు?
ఒంటికత్తె విచట నుండనేల?'

అన విని, కాంత: ‘ నేఁ గవిత నయ్య, వనాంతరసీమలందు శే
యును బవలెప్పుడుం బ్రకృతియుత్సవముం దిలకించుచుం, బికాం
గనలు మయూరముల్ సఖులుగాఁ బరిచర్యలుసల్ప నొంటిగన్
దినములఁ బుత్తు జవ్వనముఁ దీరును దియ్యము శాశ్వతంబుగన్.

‘కలికీ, యెంతటివింత! నీవె కవితా కళ్యాణివా? బాపురే!
తెలియం జాలకయుంటి, నీకొఱకు నే దేశాలు పట్నాలు కో
టలు పేటల్ గిరు లేళ్ళు దాఁటుకొని మూటాముల్లెభారంబునన్
దల చెప్పట్టగ బట్టగట్టి విసుగెత్తన్ వచ్చితిం గానకున్.

‘నిన్నుఁగూడి ధర్మనియతులఁ బాల్గొనఁ
దలఁచి వచ్చినాఁడ, వలచినాఁడ;
నన్నుఁ ద్రోసిపుచ్చ న్యాయంబె? వైదిక
విధిహితంబుగాఁగఁ బెండ్లియాడు.

‘అన్న వేళకు నతిథు లభ్యాగతులును
నింటికరుదెంచి కూర్చుండ, వంట గింటఁ
జేయ నిల్లాలు లే దని చెప్పలేక
తెగఁబడితిఁ గాంత, యాకొఱ దీర్ప మింక.

‘హేమంతమున నైన నేటినీట మునింగి,
మడిదోవతులు పాఁతమైల లుదికి,
యిలు నూడ్చుటాదిగాఁ గల పాఁచిపనులెల్ల
విసుఁగు వేసట లేక వెళ్ళఁబుచ్చి,

దేవతార్చనవేది దీపంబు వెలిఁగించి
బానసంబున వంటపనులఁ దీర్చి,
యిరుగుపొరుగు నిండ్ల కేఁగక తనయిల్లు
కనిపెట్టుకొని, దూది పెనఁచి దివ్వె
వత్తులను జేయుటో, లేక వలయు విస్త
రంట్లు గుట్టుటో, తడిబట్ట లార్చుటయునో
గాక యిల్లాలి కింకొక్క కార్యమున్నె?
యట్టి గృహిణీపదంబు నీ కౌను చాన!

'వేదవేదాంగముల్ వివిధ పురాణేతి
హాసముల్ నాబుద్ధి నరగిపోయె;
పంచకావ్యాల నేపట్టున నేశ్లోక
మడిగిన వల్లింతు నప్పుడపుడె;
ఆఱేండ్లు పాణినీయము పీల్చి పిప్పిఁ జే
సితి, నది నాయందె జీర్ణమయ్యె;
వసుచరిత్రంబున వ్యాఖ్యాన యుతముగ
శ్లేషభంగుల విమర్శించినాఁడ;

కడకుఁ జిన్నయసూరి వ్యాకరణ మెల్లఁ
బుటలు మలినంబుగాఁగ నెప్పుడును జదివి
సిద్ధిపడిసితి; నమరంబుఁ జిత్తశుద్ధి
తో నుపాసించి పొందితి దొడ్డఫలము.

‘శాకుంతలములోన శతసహస్రములుగ
వ్యాకృతిదోషముల్ బయలుపఱతు;
భవభూతిసాహిత్య భాండార మెల్లను
గాసుకుఁ గాకుండఁ గడిగి వైతు;
బాణుని శ్రీహర్షు భారవి ఝాడింపఁ
దొలిదెబ్బకై నను నిలువఁ గలరె?
తిక్కయజ్వకుఁ దలతిక్క మాన్పెద నన్నఁ
బెరపిగా నొకనాఁడు తీఱలేదు;

ఇంకఁ దక్కినవార లదేమి లెక్క?
ముక్కుఁ బట్టినఁ బ్రాణంబు మొదలె పోవు;
కాంత, నాకన్న నేర్పరుల్ గలరె చెపుమ?
నేను ననుఁగూర్చి పొగడుట నియతిగాదు.

‘సత్కవి, ప్రబంధవేంకటేశ్వర విజయ వి
లాసకర్త నామది కెక్కులాగు వ్రాసెఁ
గాని, కొందఱు పాండిత్య గణ్యతా వి
హీనతను దాఁచ, రస మని యేడ్చినారు.’

అని తనమూటముల్లెలు రయంబున విప్పి: ‘నెలఁత, పాత్రముల్ గనుమ, యధీతమయ్యె నివి; గ్రంథములెన్ని యొమోయలేక యింటను బదిలంబు చేసితిని; నా శ్రమ లెల్లను జింతచేసి సక్ గనుమ కృపాకటాక్షములఁ గామిని, నీ మన సేమి చెప్పుమా!’

తనకుఁ బరమశత్రుఁ డైనలేనిఛాందసుం
డింత కెటులొ దొరకె; నింతతోడ
విడువరాదటంచు వెలఁది సంతోషించి,
హాస్య మనుభవింప నభిలషించి:

'ధర్మశాస్త్రమెల్లఁ దనువున జీర్ణించె
నిగమవిధులయందు నిధులు మీరు;
అట్టి లౌట దలఁప కెట్టుల నీనాఁడు
కులటతోడ పొందు గోరినారు?'

అనిన విని, ఛాందసుం డపు డదరి లేచి:
'వెలఁది యేమంటి? నీవెట్లు కులట వైతి?
బహుపతిత్వము స్త్రీలకు భావ్యమగునె?
ధర్మవైరుధ్య మకటా! దాపురించె.

'ఇందుకా నేను బలుపాటు లెల్ల నైఁచి
యింత దూరమ్ము వచ్చుట యెమ్మెలాఁడి?
బ్రహ్మచారిని, బ్రాహ్మణపండితుఁడను
కులటసాంగత్య మేరీతిఁ గోరుకొందు?'

అని కపటంబులేని వెత లాననసీమను దేలియాడఁ: 'గా
మిని, కులటత్వ మెట్టులను మేయము నీయెడ' నన్నఁ గాంతయుఁ
మనమున నుబ్బుహాస్యరసమాధురి కన్నులఁ జిప్పిలంగ లోఁ
గొని మొగమందు మాయవగఁ గూర్చి వచించెఁ జరిత్రమంతయుఁ

'వాల్మీకి ముసలితాపసి యయ్యు ననుఁ గూడి
రమణీయ కళలఁ గరంచి యేలెఁ;
గాళిదాసుఁడు బిగ్గఁ గౌఁగిట లాలింప
శృంగార భోగ నిర్వృతిని గంటి;
భవభూతి పాండిత్యపటిమతో శాస్త్రస
మ్మతముగ ననుఁ గూడిమాడినాఁడు;
భట్టబాణ మయూర భారవి ప్రముఖులు
దివ్యభూషాపేక్ష దీర్చినారు;
నన్నపార్యుఁడుఁ దిక్కన మున్నుగాఁగఁ
దెలుఁగుఁగవు లెల్ల నాముద్దు సలిపినారు;
ప్రాఁతవారల యనుభోగ్యపటిమ సడలఁ
గ్రొత్తగోవాళ్ళ నాసించి కూడుచుందు.'

అన విని పండితుం డనును: 'నందఱు ముంచిన ప్రాఁతలంజ వయ్యును బడుచుందనంబుఁ గనులోరలఁజూచెడి ముద్దరాలిసొంపును,దనుసౌష్ఠవంబు, వలపుంబస, లెట్టులుగాచి యుంచితో వనిత? శరీర రమ్యతకు బ్రహ్మ విసీతిని గూర్పఁ డేలొకో? '

అనుచు గ్రంథంబు లెల్లను నట్టె జవిరి
మూటముల్లెగ సవరించి: 'పోలఁతి, నేను
బోయి వచ్చెద, మన పొందు పొసఁగ ' దనినఁ,
జెలియ చిఱునవ్వు నవ్వుచుఁ జెంతఁ జేరి:

ప్రేముడితోడ నాయురము బిట్టుగ నీ 'కవుఁగింటఁ జేర్పకే
యోమనుధర్మశాస్త్రరత. యూరక పోయెదె' యంచుఁ దెచ్చికో
ల్ద్రిమస మూని కౌఁగిలిడఁ దేరకుఁ దత్తఱమంది చూచు చే
మేమొ వచించుచుం గనుల నెత్తక చేతుల నూడఁబీఁకినన్.

ముద్దుమాటలు వల్క మోము చిట్లించుచు
శబ్దసంస్కారంబు చాలదనును;
అడవిపూఁదొడవులఁ దొడిగియుండుటఁ గాంచి
యీ యలంకృతి లోప మెసఁగె ననును;
మురిపంబు దళుకొత్త మోవి యానఁగఁ బోవ
నెంగిలి రస మంచు నీసడించు;
బలిమిమై గిలిగింప నులికి బారెఁడుదాఁటి
జిలిబిలి నడలెల్లఁ జెల్లవనును;
పెట్టరానట్టి సిలుగులఁ బెట్టి చెఱువ
యాటపట్టించి చెర్లాట మాడుచుండఁ,
గాననంబున నేడనో కానరాక
మురళిరావంబు వినవచ్చె మోహనముగ.

పూలగుత్తులఁ గాంచి పునికి ముద్దాడును,
పికమనోహరగీతి విన్న మెచ్చు,
సెలయేళ్ళపాటలఁ జెవియొగ్గి యాలించు,
రాలుఁబువ్వుల నేరి మాల గ్రుచ్చు,

పొదరిండ్లలోఁ దూఱి పొదలయల్లికఁ జూచు,
నడవిజింకల తోడ నాటలాడు,
సాంధ్యారుణాంకిత జలద ఖండముఁ గాంచు,
వనరామణీయకమును దలంచు,
మధుర రసము తనదు మనమునఁ దొలఁకాడ
లోకమెల్లఁ దేనెపాక మనును;
నిట్టి మృదులహృదయుఁ డెచ్చోటనుండియో
పిచ్చివానిపోల్కి వచ్చుచుండె.

ఆతనిఁ జూచి కాంత, తన యంతు నెఱింగినచెల్మికాఁడు, సాంధ్యాతపకాంతులం బ్రకృతియందముఁగాంచుఁగ నేఁగుదెంచెఁ; దా నా తరుణుం డొకళ్లొకరి యంసమునం జెయివైచి ముగ్ధసంగీతములన్ రసంబు లొలికింపఁ దలంపులు దీవరింపఁగన్;

వచ్చి రాక మున్నె వరునిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చె
మూఁతవడ్డ కనుల ముత్తెసరుల
గతినిఁ బ్రేమద బాష్పకణములు చిప్పిల్ల
నొడలఁ బులకనారు లుప్పతిల్ల.
రెండుకీలలు నేకమౌరీతి నిరువు
రొక రొకరి కౌఁగిళులోన నుండి రపుడు;
వసుధఁ బ్రితిదియుఁ బ్రణయ పిపాసతోడ
నొకటినొకటి నాశ్లేషించు నొప్పు దోఁచె!

అనిమిషత్వము నొంది యాయమృతంబు
నరయుచుండెను శాస్త్రి నోరంత దెఱచి;
యంతఁ గౌఁగిలి వీడి యీ యబ్జనేత్రి
పిన్ననవ్వులు మోమునఁ జిన్నెలొలుక:

"చాలిఁక! శాస్త్రిగారు, శ్రమ చాల సహించిమదర్థమయ్యయో
కాలుకుఁ గాలు గొట్టుకొనఁ గాననసీమకు వచ్చి, యింత కే
మేలునుబొందకే తిరిగి మీపురిఁ జేరుటఁ జూడ నాకునున్
జాలిజనించె; దైవముప్రసన్నముగా, దీకఁ బొందు' నావుడున్;

ఈర్ష్య యొకవంకఁ, బరిభవ మింకనొక్క-
కడను, జిత్తమ్ముఁ జుఱచుటఁ గాల్చుచుండఁ
గటము లదరఁగఁ గనుబొమల్ నటనసేయఁ
బండితుఁడు పళ్ళు బిగఁబట్టి ప్రతినచేసె:

"నేనే తిమ్మయశాస్త్రిపుత్రుఁ డయినన్ నిత్యమ్ముఁ గాత్యాయనీ
ధ్యానారూఢహృదబ్జతన్ విధులఁ సద్ధర్మంబులం బ్రత్యుష
స్స్నానంబుం బొనరింతు నేసిఁ గవితా, సత్యంబుగా నీ జిగుల్
సీనాణెంబు నొయారి యంచనడలున్ నిర్మూలముం జేసెదన్.'

అని కోపంబున మాటముల్లె గొని సంధ్యావందనాపేక్షచే
వనమార్గంబునుబట్టి యేటిదరికిన్ బాండిత్యవాహుండు పో
యిన, నా యిద్దఱు నెచ్చెలుల్ వనవిహారేచ్ఛన్ నదీసైకతం
బునకుంబోయిరి జంటఁ బాయకమనంబుల్ దేహముల్ వర్తిలన్

సందెచీఁకటిలో నెదో చాయనుండి
వినఁబడెను శరీరగాన మొండు;
ప్రకృతి నిదురించె నాజోలపాటలోని
తియ్యదేనియ లక్కఱ దీఱ నాని.

29-12-1923

అనార్కలి.

అతిలోకసుందరీ, యవనకుమారి,
ఓ మోహమాధురీ, ఓ యనార్కలి,
ఏలొకో యీవేళ నిహలోక రంభ
వేషంబు ధరియించి వీక్షణంబులకు
నవ్యక్త మధుర దివ్యానంద లాభ
మొనగూర్చెదవు నర్తనోన్మత్త గతుల?
అగ్బరు పాదుషా హర్మ్య మంటపము
అప్సరః పాద యావాంక పల్లవిత
సురనాథ సభపోల్కి వఱలె నీకతన;
అనుభూత పూర్వంబులౌ కోర్కెలెల్ల
మరల మోసెత్తె నా మధుమాస నిశల!
విరఁబూయు రోజాల వింతనెత్తావి
నాసవ పరిమళ మైక్యంబు నొంది
సంయమి మతినైన సడలించు నిపుడు;
అర్ధ నగ్నాంగియౌ యచ్చరవోలె
నయన నిర్వృతిఁ గూర్ప నటియించె దార!

ఏ భావనస్పర్శ, మే రసావేశ,
మీ యపూర్వపు రాగ మీమూర్ఛనంబు
రేఁపెనో గాని నీ హృదయ విపంచి
నానంద మదిరాబ్ధి యపర పారమునఁ
గనక సైకతమునఁ గాలు మెట్టెదవు;
గాలిలోఁ దేలిన లీల భూతలము
నడుగు లంటీ యంట కమర న్నాట్యంబు
నొనరింతు వరరే! నీపూర్వుఁడు నపుడు
పైకిఁ గ్రిందికిఁ బోవు పాలిండ్లతోడ
సభ్యుల భావంబు స్వర్గమర్త్యముల
నడుమఁ ద్రిమ్మరుచుండు నాడే విధాన;
మంజీర కింకిణీ మధుర రావముల
జంగమ వీణాలై చరణముల్ మ్రోసె;
అను నిమేష నవంబులై యంగ భంగు
లలరెఁ గన్నులపండువౌచు నాట్యమున;
సంభ్రమించె మనంబు, చక్కందనాల :
పడుచుదా నా, నీవు ప్రణయనాట్యంబుఁ
జాలింపుమింక! నాస్వర్గమునఁ దక్క
నింత సంతసమున కిలఁ దావు లేదు;
చావైనఁ దీపె యీసమయంబునందు!

ఓ యనార్కలి, రాగోజ్జ్వలపాద
పల్లవంబుల నేల మెల్లగా నిడుము,
మా చిత్త చంపకమాల లచ్చోట
స్పర్శ సుఖాపేక్షఁ బడియున్న వవిగొ!
ఈ విలాసంబున కింకేది హద్దు?
ఈ నాట్య లహరికి నేది కూలంబు?
ఈ రసోన్మత్తత కేది యంతంబు?
ఈ రాగవీచుల కేది మూర్ఛనము?
మగరూపు దిద్దిన మగజాతికైనఁ
ప్రేమ రసంబులు పిచ్చిల్లె నన్న
సకల భోగంబులు చవిగొన్న రసికుఁ
డా జహాంగీరుని యాత్మ యింకెట్లు
పరవశంబాయెనో భావింపఁ దరమె?
ఆ యనార్కలి మోహన మూర్తిఁ గాంచి,
ఆ కన్య యంగవిన్యాసంబుఁ జూచి,
పాప! మా యువరాజు వ్యంగ్యగర్భముగ
దరహాస మొనరించె; దానికి మాఱు
చేఁతగా ముద్దియ చిఱునవ్వు నవ్వె;
ఆ నవ్వు దర్పణంబందు బింబించి
ప్రక్కన నేఁగు నక్బరు కంటఁబడియె.

కనుబొమల్ ముడివడెఁ; గను లెఱ్ఱనాయె
నిరయ ధూమంబట్లు నిట్టూర్పు వెడలె;
ఒడలెల్లఁ గంపించె; నోర్పు నశించె;
నక్బరు పాదుషా యసురయై నిలిచె!

అయ్యయో! చల్లని యంబుద చ్ఛాయ
నటియించు నెమిలిపైఁ బెటిలెరా పిడుగు:
నర్తకి పదములు నాట్యంబు మానె;
వీణా నినాదంబు విశ్రాంతి గొనియె;
బానిస లెల్లరు భ్రాంతులై చనిరి;
చంచలా లతిక నిశ్చలత మ్రాన్పడియె;
నందజీమోముల నడలు గన్పట్టె;
మధుపాన పాత్రికా మర్మరధ్వనులు
శమియించె, సభ్యులు క్షణములో నెటకొ
జాఱిపోయిరి, జహాంగీరు నర్తకియు
నక్బరు దప్ప నింకచట లేరెవరు.
కనుఱెప్పపాటులోఁ గమనీయ దృశ్య
మాభీల మరుదేశ మట్లు మార్పడియె.

కుపితుఁడై యక్బరు కొడుకును గాంచి:
'ఓరోరి దుశ్శీల, యో నీతిహీన,
ఆభిజాత్యం బేడ? ఆతొత్తు కూఁతు

పైని మోహం జేడ? ఖానిస వైతే?
ఎవరురా లష్కరు? లీ యనార్కాలిఁ
గొంపోయి యిప్పుడే గోరిపెట్టుండు.'
అని యాజ్ఞ పెట్టి రాజరిగె లోపలికి.
విగత చైతన్యుఁడై వెలవెలవాఱి,
యొక్కక్షణంబులో యుగములు గడపి,
రాజాజ్ఞ త్రిప్పనేరక వ్రేలుకఱచి
శోక దావాగ్నిచే శోషిల్లి, మాట
లాడఁ జాలని యా జహాంగీరుఁ గాంచి:
'ఓ జీవితేశ్వరా, యుమ్మలంబేల?
నాప్రాణ మూల్యంబునం గొంటి నీదు
ప్రణయ బంధంబగు బాహు బాధనము;
అద్దాని నామెడయందుఁ గీలింపు'
మనఁగ, జహాంగీరు ఆముద్దులాఁడిఁ
గౌఁగిటిలోఁ జేర్చి కన్నీరు దుడిచి,
నును గులాబీపూల కెనయా కపోల
ములు వేఁడియూర్పుల వెలవెలవాఱఁ
గడసారి ముద్దిడి కన్నీరు నించె.
'ఇంకఁ జావైన నా కిష్టమాఁ బ్రియుఁడ,
సెలవిమ్ము స్వర్గానఁ గలిసికోవచ్చు.'

అని యూరడించుచు నా యనార్కలి
విడరాని కౌఁగిలి విడిపించులోన,
'రమ్మి, తడయంబోకు, రాజాజ్ఞ యయ్యె'
నను నొక్క భటుఁడు ప్రేమసి వెంటనడిచె;
యువరాజు హృదయంబు, యువతి దేహంబు
నొక్క గోరీయంచె యునికి గైకొనియె.

ఏమి యీగారడి! ఏమి యీమాయ!
ఏమి సుఖస్వప్న! మేమి మేల్కొలుపు!
పెదవి పాత్రలమధ్య విశ్వ విప్లవము
జరుగు నవకాశంబు! సంసారమింక
గటికయుం బట్టని కాటిచాడేన?
సన్న్యాసి, నీకొక్క క్షణము జయంబు!

ఓయి యక్బరుపాహి, ఓకఠోరాత్మ,
ప్రణయంబునకుఁ జావె ప్రతిఫలంబేని
అవనియెల్ల శ్మశానమట్లు మార్పడదె?
నీతికిఁ జిహ్నంబు నిర్దయత్వంబె?
మానవ తత్వంబు మఱచిపోయితివా?

ఓ యనార్కలి, మాయుల్లంబునందు
నీకాలి గుర్తుల రేక లగపట్టు;
ఈర్ష్యామయంబైన యీలోకమందు

నిలువ నీడైనను నీకు లేదమ్మ!
కల్పసుమంబవై గంగాతరంగ
శీతల శీకరాసేచనం బొంది
చల్లగా బ్రతుకు నీ సౌఖ్యంబుమాన్పి
ఏ పాడుగాలి నిన్నీ వల్లకాటి
దుమ్ములోఁ బడవైచె? తుద కెండవాడి
ధారుణీ గర్భగంధంబు సొంపెక్క-
నీదు నెత్తావులు నింపుచున్నావె!
నీ రమ్యలాస్యంబు, నీ సోయగంబు
గాంచ మర్త్యులకు యోగ్యతయుండఁ బోదు;
నక్షత్రమండల నాట్యరంగములఁ
జంచలా లతికల సాహచర్యమునఁ
గాన్పించుమా నీయగణ్య సర్తనము!
పన్నీరు పూఁబొదల్ ప్రక్కల బలిసి
నీ గోరిపైఁ జల్లు నిత్యమ్ముఁబూలు;
కవులు కన్నీటిబిందువుల నీ గోరిఁ
దరతరంబులనుండి తడుపు చున్నారు.
ఎందఱెందఱో పాంథు లెన్నెన్నిమార్లో
నిట్టూర్పు సెగల నెండిన పూలుచల్లి
గౌరవించిరి నీదు గోరీని సకియ!

ఓ తెల్గు యాత్రికా, యొక్కమాఱైనఁ
పాంచాల భూమికిఁ బయనింతు వేని,
లాహోరు నగరవిలాసంబుఁ గాంచ
నరిగెద వేని, నీ వా యనార్కలి
ధన్యసమాధిని దర్శించి రమ్ము! ౧౪౧

వానాకాలపు పల్లీజీవితము.

శ్రావణనీలమేఘముల చల్లనినీడలఁ బెంపు నొంది, క్రొం
దావులఁ జల్లుచుం బొలముదాపునఁ బూచెను గేతకంబు; తే
తావులనైన యౌవనముఁ దాల్చె వసుంధర పైరుపచ్చలన్;
ఆవులు కండపట్టెఁ దనివారఁగఁ బచ్చిక మేసి బీళులన్.

కాఱుమొయిళ్ళపైన హరికార్ముక రేఖలు స్వర్గపట్టణ
ద్వారపుఁ దోరణంబు సరిదాఁక, బలాకలు మాలగట్టి యా
దారినె సంచరింప, నిశితత్వముఁ బాసిన సూర్యరశ్మి లేఁ
బైరుల సేవఁ జేయఁ గనుపండువుఁ గొల్పు దినంబు లయ్యెడన్.

ప్రకృతి లీలావిలాస కావ్యంబునందు
రసవదధ్యాయమేమొ వర్షంపు ఋతువు!
కానిచోఁ దదధ్యేతలౌ కర్షకులకు
నెటులఁ బరనిర్వృతిం గూర్చు యింపెలర్చు?

పనిపాటుల్ ముగిసెం గదా, యిఁకను లేఁబ్రాయంపు టిల్లాలితోఁ
దనపైఁ బ్రక్కలఁ ద్రొక్కిమూఁగు పసిసంతానంబుతో వర్షపున్
దినముల్ తిన్నఁగఁ బుచ్చవచ్చునను నుద్దేశమ్మునం గాఁపు గ
న్గొనుచుండుం దన పైరుచేల శ్రమకున్ జోడైన సంతృప్తితోన్.

కలకల నవ్వుచుం గలుపు గంటలు దీయుచుం బాట పాడుచుం
బొలములం జుక్క గుంపటులం బోడిమిం జూపెడి పల్లెటూరితొ
య్యలుల నిసర్గ రమ్య దరహాస విలోకన చేష్టలందు ని
ష్కలుషపు గ్రామ్యజీవనపుం గన్గొందనంబు బలే! గుబుల్ కొనున్

ఎన్ని యిక్కటులుండిన, నేమియైనఁ,
గుడువఁ గట్టను నొకవేళఁ గొదవయైనఁ
బ్రకృతి సామీప్య జీవన భాగ్యమొకటె
యున్న కడగండ్ల మఱపించు నూఱడింపు.

అక్టోబరు 1924

కవిసంశయావస్థ.

కవితా, వింతయు నర్చి నీదగు నుపేక్షాభావముం జూడ, హే
తువు లేవేనియు లేక నాపయి నసంతుష్టిం బ్రదర్శించి క
ష్టవకుం గన్పడనైనఁ గన్పడవు; సఖ్యం బిట్లు మూన్నాళ్ల భా
గవతంబయ్యెనె? తెచ్చికోలలక వేడ్కల్ మీకు సామాన్యముల్

వలపుఁ బరీక్షసేయ నిటువంటి విరాగముఁ బూనినావొ? నీ
చెలిమియె సన్నగిల్లెనొ? విశేషత నాయెడ నంతరించెనో?
పిలువని పేరఁటంబునకు వేమఱుఁ బోఁ గడుఁ జుల్కనంచు నో
చెలియ, బిగింపుఁ జూపెదవు? చెల్లెను నత్సర మింతమట్టుకున్.

నిమిషములోన నీ మొగము నీడగఁ గన్నులఁగట్టి 'ఏది?' యు
చమితపు టాస నే దెసలనారయ, మాయలమారివౌచు వే
గమె కనుచూపు దాఁటెదవు! క్రౌర్యము నీకు వినోదమేని నా
కమలిన సున్నితంపుటెదఁ గమ్మఁగ విందొనరింపు మంగనా.

వరిచేలం గడసంజలందుఁ దిరుగన్ వాంఛింతునేగాని, నా
సరసన్ నీవును లేమి, మున్నటుల నచ్చంబైన యానందము
బ్బొరయంజాలకపోతి; జీవితమె దుర్భాగ్యంబుగాఁ దోఁచె; బం
గరు స్వప్నంబు తటాలునన్ మఱఁగెఁ; జిక్కుల్ భారమై క్రుంగెడిన్

ఇట్టి దాఁగిలిమూఁతల నెంత దనుక
నన్ను వంచింప నెంచెదో చిన్నదాన?
రసపిపాసల నడఁచు నీరమ్యమూర్తి
మెఱుపువలెనైనఁ జూపించి మఱఁగి పొమ్ము.

జలదపథంబునం దిరుగు చక్కని చుక్కవె యయ్యు నాపయిం గల ప్రణయంబునం బసిఁడిగద్దియ డిగ్గి పొలానఁ బచ్చ కం చెలకడఁ గూరుచుంటివి కృషీవలబాలిక యట్లు; గడ్డిపూఁ జిలిరుల కానుకల్ గొని భ్రథమదర్శన ముత్సవమయ్యెఁ దొయ్యలీ.

ఆ దినం బాది యిరువురి యాత్మలందు
వలపుఁదీవియ లల్లెఁ; బూవులును బూచె;
ఫలము లట్టుల సంతానభాగ్య మబ్బె;
నింతకాలాని కేల నీ కిట్టి యలుక?

నీవు రాణివె యౌదువు; నేను బిచ్చ
మెత్తు పిచ్చిబికారినె; యిద్దఱకును
దారతమ్యంబు కొండంత; తరుణి యింత
పొల్పలేనైతి; నిను నమ్మి మోసపోతి.

'కడకటి పీడుకోలు' మన కాఁగిలియొత్తుల ముద్దులాటకుం గడకటి పీడుకో లగుట కాదు గదా! యది యేమొ నీవు నన్ విడుతువటన్న సంశయము వేమఱు జీవిత వీణయందు కీ ల్సడలిన తంత్రియట్లు వికలంబుగఁ బల్కె నపస్వరంబులన్.

క వి త

ఓయీ పచ్చపొలాల కాఁప, యిఁక నీయుల్లంబె శోధింపుమా,
హేయంబౌ యపరాధకల్మషము నాకే గట్టయత్నింతు వో
హారో! యీ నైపుణి చాలుఁజాలు! నట నీయుత్సంగ సౌఖ్యంబుసొ
త్తో యాసించెడి చిత్రలేఖ విడి నాతో డేల నీకిప్పుడున్?

నేఁటికైనను నాయునికి నీకుఁ దలఁపు
వచ్చె, నది కొంతభాగ్యంబు మెచ్చుకొఁడ,
బహుళ సంతానవతియైన భార్యవలపు
సాటిగాదయ్యెఁ గ్రొం దగులాటమునకు!

ప్రేమసూత్రాలఁ ప్రెంపెడి బిగివి సడలి,
బిచ్చకత్తియపోలిక నీ పిలుపులేక
వచ్చి నిలిచితి ముంగిట, నిచ్చకాల
కైనఁ దలయెత్తిచూడవు; మాని నైతె?

చిత్రలేఖకు నీ కెడసేయలేక
యర్హశిక్షను గొంటి స్వయంకృతాప
రాధమున, కింక నాగుండె ఱాయిఁజేసి
వెడలిపోయెదఁ, గడపటి వీడుకోలు!

కవి

లునిలు మోసకత్తీ, మనసు నీఱయిపోయె; నవజ్ఞగాదు; నీ
శలె నను జేరవచ్చె బహువర్ణసుశోభిత చిత్రలేఖ; నే
వలదనఁ జాలనైతి; నెలప్రాయము మోసముఁ జేసె; నిక్కముం
తెలసిన నీవునుం జెలినిఁ దియ్యనికౌఁగిటఁ జేర్తు వింతకున్.

దేని నకార్యమంచుఁ గడుదీనత వాకొనుచుంటివో యదే
దానవొ, సంతసంబునకు సాధనమాను; సపత్నియంచు లోఁ
బూనకు మచ్చరంబు; నదెపో నిను గొల్చెడి తోడఁబుట్టు; వా
మానిని సాహచర్యమున మంజుల వౌదువు నీవు నింకనున్.

ఇద్దఱును నీటికాలువ యొద్ద నిలిచి
మొగముపోలిక లెల్లను బోల్చుకొందు;
అక్కసెల్లియ లొకటైన యపుడు నన్ను
నొక్కకంటైనఁ గనిపెట్టి యుందురు గద!

అతివ, పొరపాట్ల ప్రహసనం బాడినాము,
భరతవాక్యంబుగాఁ బెట్టు వలపుముద్దు;
మిమ్ము నిరువురిఁ గూడి సుఖమ్ముగాఁగఁ
గడచు జీవితశేషమ్ము కల విధాన.

చాలకాలమయ్యె సఖియ, నీ కెంగేల
నాసవంబుఁ బెదవులానఁ బెట్టి;
పానపాత్రమందు భవవిషాదంబును
ముంచి కొంతసేపు ముక్తిగంచు.

15-10-1924

భగ్న హృదయము.

1925—30.

I some times hold it half a sin
To put in words the grief I feel:
For words, like Nature, half reveal
And half conceal the Soul within.

But, for the unquiet heart and brain,
A use in measured language lies:
The sad mechanic exercise,
Like dull narcotics, numbing pain.

In words like deeds, I'll wrap me o'er,
Like coarsest clothes against the cold:
But the large grief which these enfold
Is given in outline, and no more.

—*In memorium.*

భగ్నహృదయము.

ప్రియావియోగము.

జలధరమాలికా మలినశయ్యను మిత్త్రుఁడు గూలె; నేడ్పులా
ర్పులఁ బులుఁగుల్ కులాయముల పొంతల కేఁగక కొమ్మలెక్కి ము
క్కులఁ దడిలేకయూర్చు; వడఁగూరినపోలికఁ బూలతీఁగలుం
దలలను వాంచు; గాలి వెతతాఁకున మ్రోల్గు సహానుభూతితోన్.

మును గనుపండువై తనరు మోహనవస్తువులెల్ల వెల్లఁబో
యినగతి బాష్పముల్ దొనఁక నేడ్చుచు నీరవభాషఁ బల్కెడిన్
'గనుఁగొన, మాకునున్ నెగులుఁ గల్గెడి నీదు ప్రియావియోగ సం
జనిత దురంతతాపమున, శాంతిలు మోయి' యటన్న మాటలన్.

ఇరువురి చిత్తఖండముల నేకముచేసిన ప్రాణకాంత యం
తర విరహాబ్ధిపంకమున నాటుకొనన్ నను ముంచిపోయెఁ; గ్రొ
మ్ముల ధరఁ జేరరా దనెడుమాట నెఱింగియు నేమొకాని, నా
తరుణ మనంబు స్వాప్నికపథంబునఁ బోవును ప్రేమవాసనన్.

కన్నులువిప్పి చూచితిని గాంతశవంబును, చేతితోడ నే
యన్నులమిన్న కాష్ఠమున కగ్గి రగిల్చితి, నింతచేసియుం,
జన్న తెఱంగెఱింగియును సంశయమొందును బాడుబుద్ధి! యా
పన్నుల చిత్తవిభ్రమపుఁబాటులు నిట్టివియేమొ యెల్లెడన్!

కలలోనైనఁ దలంపలేదుగద యోకల్యాణి, నీ కింతలో
పల నూఱేఁడులు నిండునంచు, విధి దుర్వారప్రభావంబు మ
ర్త్యులయత్నంబు నధఃకరించుగద! వైద్యుల్ దివ్యసంజీవిఁ జెం
బులఁద్రావించియుఁబూర్వదుష్కృతఫలంబుల్ మార్పలేరైరిగా!

ఇరువదియేనువత్సరము లేఁగకపూర్వమె, యౌవనంపు బం
గరు చషకంబులో నురుగుగ్రమ్మెడి యాసవ మింకకుండఁగన్,
సరస మనోనురాగ తృష శాంతిలకుండనె, జీవితంపు మా
ధురిఁ దనివార నానకయె తొయ్యలి, పోయె నే కాలదుర్గతిన్!

పది పదునొండు వర్షములపాటు నిరంతర దుగ్ధకుల్యయై
హృదయతటంబు లొత్తి ప్రవహించిన ప్రేమరసంబు లింక, నీ
యదనున సార్థవాహము జలాశయహీన మరుప్రదేశ దు
ష్పథమున నెట్లు నే నడుపఁజాలుదు నిర్దయ దీర్ఘయామినిన్.

దర్పణంబున బింబంబు దనరినట్లు,
నీదురూపంబు మదిలోన నిలిచియుండు!
ఇదిగో! నెచ్చెలి, యని చేతు లెదురుచాఁప,
గళితసత్యంబు నామోముఁగాంచి నవ్వు!
గాజులను మెట్టె లెవరినో ఘల్లుమనఁగఁ,
దెలియకుండనె కన్నులు తిరిగిచూచు;
నంతదారుణ యాథార్థ్య మాత్మ్మనెఱిన,
గుండె జల్లను, నిట్టూర్పు మెండుకొనును.
ఇరువురకుఁ దప్ప నితరుల కెఱుఁగరాని,
మన రహస్యంబు లెవరితో ననుదు నింక?
హృదయ మంజూష నాచేత నిడి యదేల
తాళపుంజెవి నీమొడి దాఁచినావు?

మఱి పెటుగల్గు నీ నగవు మాటలు నీ దరహాస చంద్రికాం
కురములు,వచ్చిరాని మృదుకోపము,చామనచాయరూపముల్,
సరసత, మన్ననోనుసరణత్వము, నిర్భరమైన ప్రేమయున్,
మురిపెపుఁజూపుఁగావ్యములు, ముద్దులపేటికలౌ కపోలముల్.
పరలోకంబున కేఁగువేళఁ బ్రణయవ్యామోహ మొక్కండె నీ
పరమై పోయె నటంచు నుంటిఁ; దెలిసెం బ్రచ్ఛన్నసత్యంబు; నీ
కరముల్ నాహృదయంబుఁ,గోరికల,సౌఖ్యంబుల్,భవిష్యన్మనో
హర గార్హస్థ్య సుజీవితం బడుగుబాయల్ లాగి కొంపోయెఁగా

పరలోకంపుఁ గవాటముల్ దెఱచి నాపై నొక్కమాత్రైన నీ
సరసాలోల కటాక్షముల్ నెఱపుమా, సర్వంబు నీ కాత్మగో
చరమా; నన్ గురుతింపఁజాలుదువె యో చానా, నిరంతంబు నీ
కొఱకుం బిచ్చిబికారినై తిరిగెదన్ ఘూర్ణిల్లు చిత్తంబుతోన్.
తెలివి నశించినప్పు డొకతేప నినుం గను కోర్కెతోడ నే
వెలుపలకేఁగి, కాఁటిదరి నెచ్చగనూర్చ్చుచుఁ గూరుచుండి నీ
లలిత మనోహరాకృతి నిలాతలమందునఁ బాఱ జూడ బొ
గ్గుల మసి భగ్నశల్యములు గోచరమయ్యె నిఁకేమి చెప్పుదున్!
స్థిర మిహలోక, మీతనువు జీర్ణముగాదు, సమస్తసౌఖ్యముల్
మఱిగవటంచు యౌవనపుమత్తున నుండిన నాకు నెంతలోఁ
గఱపితి వీవు: 'సర్వమును గాలవశంబున నంతరించు, న
శ్వర మగు నీప్రపంచకము స్వప్నమయం' బనుసత్య మంగనా!
కవితా కల్పిత లోకమందు మురళీగానంబు గావించుచున్
బవలున్ రేయు సుఖంబుగా నెగురు నాపక్షంబులం దుంచి న
న్నవలీలన్ ధరణీతలంబునకుఁ ద్రోయన్ మేలఁటే కాంత? క
న్గవమోడ్తుం, దిలకింపఁజాల నిలలోఁ గన్పట్టు యాథార్థ్యమున్!

హృదయమును దొంగిలించిన రీతిగానె
స్మృతిని సైతంబు నీవు హరింపు మతివ,
అంత సుఖదుఃఖములు భేద మరయరాక,
భావశూన్యత లీనమై పట్టువిడచు!

చేరఁ జాఱిన గాజుగిన్నె మరలం జేఁజిక్కునే? వ్యర్థ చిం
తా తాపంబున లాభమేమని ప్రబోధజ్ఞాత తత్త్వుండ నై
చేరఁ గ్రంథముఁ బూని యక్షరములం జిత్తంబు లంకింతు; నా
చేతం గాదొకవాక్యమైనఁ జదువం, జిత్రంబుపో తత్కథల్!

అనివార్యంబగు దైవనిర్ణయము; దేహం బొక్కఁడే పంచభూ
తనిలీనంబగు; నాత్మకుఁ మరణబాధల్ లేవు; లోకంబునఁ
జననంబుఁ మృతి నైజమంచు నెటులో స్వాంతంబుఁజిక్కించుకో
ననయంబుఁ యతినింతుఁ గాల గురుపాదాబ్జంబులే దిక్కుగఁ

వేఁగు మాంసంబురీతి నావిఖ్యవాఱు
నుల్లమునఁ దత్త్వబోధ కాలూనఁ గలదె?
యూరడింపులు పుండుపై నుప్పుగల్లు;
ఇఁక నేకాంతమే నాకు నేడుగడయ!

12-7-1925

స్మృతి కణము.

కనులు మూసినఁ దెఱచినఁ గానుపింతు
వింట నడయాడినట్టులె ఊసువదన!
సంతత ధ్యానలీనమా స్వాంతమునకు
వెలుఁగు జీఁకట్ల భేదంబు తొలఁగునేమొ!

తెల్లవాఱినఁ బూదండఁ దీసివైవఁ
దరుణి వేణిక నిలుచు నెత్తావి పోల్కి,
మర్త్యమా నీస్వరూపము మాటువడియు
సార వర్ణాంకిత స్మృతి సమసిపోదు.

చావు బ్రతుకులమధ్య విశాలమైన
కలలవంతెన గట్టితి తలిరుఁబోణి,
కార్యలంపట దినమునకన్నుఁ బ్రకృతి
ముసుఁగుఁ దీసెడి రాత్రి నాకొసఁగుఁ బ్రియము.

పవలు రేయికిఁగల భేదబాంధవములై,
ఊహాపరంబులయందు నూహింపఁగలము;
రెంటి కూడలియగు సంజ, మింటికొనల
విమలరాగంబు వెదజల్లు, వెలుపునిడదు.

మే 1926.

శిశు వియోగము.

కాలచక్రంబు మును శిశుప్రాణివోలె
నంచు జాడలు గనరాక యరుగుచుండె,
నేఁడు ప్రియురాలి శోకకు గోడుగుడుచు
కతన, నిమిషంబు యుగముగాఁ గడచునాకు.

పూవురాలిన జిఘ్రింపె పూవయైన
నంటుకొనియుండు నన్ను పేరాస నుంటి;
మృత్యునిశ్వాస పవనంబు రేఁగిసుడిసి
భావిఫలమును గసుగందుఁ బైకివిసరె.

చెట్టువోయిన విత్తైనఁ జిక్కె—నన్ను
యాసయుంగూడ నేఁటితో నంతరించె;
నకట! నా పూవుదోఁటకాఁడాయె నోయి
తోఁటమాలి వసంతుఁడా, తొలఁగిపొమ్ము!

పూవుంగిన్నెల దేనెలాని, లతికాపుంజంబు లుయ్యాలకుం
దావుల్ గాఁగ, నిరంతరంబు సుఖయాత్రల్ సేయు తేఁటుల్ ననుఁ
భావా భ్రింకపపక్షుఁగాంచి మదిలోఁ భావించు నాత్మీయ లీ
లా వాల్లభ్యముఁ గ్రిందుసేయు నితఁడేలా వచ్చెనం చెప్పుడున్.

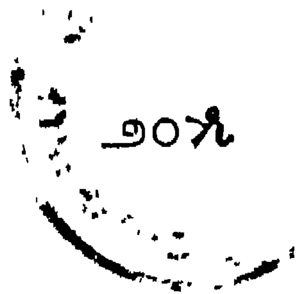
ఇపుడన్నన్ విధి వేటకాని వలలో నేకాకినై చిక్కి, పూ
ర్వపుటుత్సాహముగోలుపోయి, గఱులున్ భగ్నంబులై చిందఁగం
గృపతో వీడిన, నీడ సంస్థితుఁడనై రేయుంబవల్ చీఁకటిన్
అపనోదించు తలంపుతో బ్రిదుకు నాయాధిక్య మింకేటికిన్?

చిత్తతాపంబుఁ బాపుకోఁ జేలగట్ల
కరిగి కూర్చుండ, మూఁక సహానుభూతిఁ
బైరు తలవంచు భారంబుఁ బంచికొన్న
ప్రాణసఖులట్లు; కవులకు బ్రకృతితోడు!

అపర దిక్కాంత సైతము నస్తమించు
నరుణ బింబంబుతోఁ గన్ను లవియఁజేయుఁ,
దనదు పూజారి యిక్కట్లు తలఁచి కుంద
నెట్లు పుండామెనో యేమొ హృదయమనఁగ.

ఈ యిలకున్ ననుం బెనచు నే గుదిబందము లేదు; ప్రేమ యా
దాయము సన్నగిల్లె; నది దాఁటుట కింకఁ దయారు; రేవునం
బాయక వేచి యుందు నుడుపంబులు నచ్చెడిదారిఁ జూచుచుం
జేయునదేమి? యా పడవ శీఘ్రమువచ్చునో! యాలసించునో!

మునుపటిరీతిఁ బ్రత్యుషము మోహనవేషము దాల్చి శయ్యపైఁ
గనుగవమోడ్చియున్న ననుగాంచి 'సఖా' యని మేలుకొల్పు; మో
మునఁ దన మోము నాన్చి సుఖముం జిలికించెడి ముద్దునెట్టు; నై
నను బరిదగ్ధసారము మనంబు ముదం బెటు లాశ్రయించెడిన్?

ఎంతకాలంబు చీఁకటింటియందుఁ
గాఁపురం బుంట? యడుగంటఁ గాలిపోయి
స్నేహహీనంబుగా నట్టి శెమ్మె నిలిచె,
నెవరు వెలిఁగింతురో? తైల మేడదింక!

యౌవన నవ్య సౌరభ విహంగ మనాది కులాయపీఠికిం
బోవ నుపక్రమించెఁ జెలిపోయిన దారి, శరీర వల్లికిన్
రావిఁక రెండుమాఱులు, తిరంబు, వసంత శుభోదయంబు; లిం
కా వివరంబులేల? గతమయ్యె సుఖంబు, శ్రమంబె దక్కెడిన్!

పొలములనుండి రాఁగనె పరిపూర్ణ కళా శశిబింబమట్లు వా
కిలి కడనిల్చి, సిగ్గుమొయిఁ గ్రీగనులం దిలకించుచున్ మనో
విలసన మాననంబున స్రవించెడినోయన నవ్వు స్వాగతం
బుల నుపచర్యసల్పు చెలి పోవ మఠంబుగ మాఱె గేహమున్.

పూవులఁ బెంచెలన్ లతలఁ బుష్పిడితావులఁ నందమైన నా
యౌవన నందనంబిటు ప్రియార్ద్రవియోగ దురంత తాప చిం
తావిల కీలలందు నుసియయ్యెను; ఆ మసి ప్రేమదేవతా
జీవ విహీన మూర్తిపయిఁ జిట్టెముగట్టె సమాధి పోలికన్.

ఉష్మ లోపింప మిగతపి యుండిగూడఁ
జవియు సారంబు కొఱవడు సాదకమున;
మనసుగలసిన యిల్లాలు మఱఁగిపోవ
నన్ని యుండియు లేనట్టులయ్యె నాకు!

హృదయపు వల్లకాటి రసహీనత దేహమునందె గాక నా
మృదుల కవిత్వపున్ లతల మీఁదికి నైతము నల్లునంచు నా
కొదవెడి సంశయంబు; కృతియున్ సతియట్టుల జంటవాసినన్
బ్రదిమికి నువ్వునీళ్ళిడుచుఁ బాద పరాగము రాల్చిపోయెదన్.

విరహపు దుమ్ములోఁ బొరలి వెట్టిదనాల బికారినై వ్యథా
భర కబళంబులన్ హృదయపాత్ర భుజించుచు ప్రేమవాకిటన్
జిరముగ వేచి యీ కఠిన జీవితమున్ గడుపంగ నేల? యం
బరచర కామినీ ప్రణయ మందిరముల్ కఱవాయె నేమొకో!

ఆసవ మింకి క్రొన్నురుఁగు లారిన కొంచెపు మట్టిపాత్రలో
నాసలు నింపి, క్రొత్తఁదన మంటుకొనం బునరుద్ధరించు నా
యాస మదేల నీకు; ప్రభువా? యిఁక నన్నొక భగ్న పాత్రలన్
వేసెడి మూలలో విసరివేయుము భుక్తము సంస్మరింపఁగన్.

24-9-1926.

క వి తా చి తి.

నాలుక త్రుప్పుపట్టె; నొకనాఁడయినం జెవి కింపుగొల్పు కా
వ్యాలపనం బొనర్చు తల పంకుర మెత్తదు; వ్రాయఁబూనినం
దేలికకాలిగజ్జుపు గతిన్ మఱపించెడు భావ మిప్పు డ
చ్చే! లివసచ్చి ముందడుగు పెట్టదు చాకలియొల్లి బేపినాన్.

రమణీయంబగు నాట్యరంగము సటీరాజ్యంబుగా మాఱె యం
దము నానందముఁ గూర్పఁ, బాదిరి హతాద్ధగ్ధంబుగాఁ జూచి ని
ష్క్రమణద్వారముఁ గాంచలేక పొగలో గగ్గోలుగాఁ బర్వి పి
చ్చిమనుష్యుల్ గతి భావముల్ దిరుగు నాచిత్తంబునన్ మొత్తమై.

ఇదివఱ కెన్నఁడైన నుదయించిన యంత నె భావపంక్తులన్
బముఁడని పంపుచుంటిని బ్రిసంచపు సంతకు; నిప్పుడన్న నా
చిదగొద కాఱుచీఁకటులఁ జేఁకగు నాశ్రియ లుబ్ధభావముల్
మెదలవు నిరుబొందలఁ; దమినప్రిమె స్వర్గము భుక్తిసారతన్.

కలమును కాగితంబు తనఖాపడె! 'గుడ్బయి!' రామిరెడ్డి, నీ
పలుకులు వీనులార విని వత్సరముల్ సనె; నంత చెల్లె! చి
ట్టెలుక విధాన దాఁగికొని యేమొనరించెదవోయి యంచు నన్
బలుమఱు హెచ్చరించు హితవర్యుల కేమని విన్నవించెదన్.

కలకల ముగ్ధమంజుల వికస్వర సుస్వర గీతికాగతిన్
దోలఁకు కవిత్వనిర్ఝరము నూత్న పథంబులఁ ద్రొక్కఁగాని, శీ
తల హిమరాశి పేరి జలధారలు నిర్గతిమాని గడ్డలై
యలమటవేచియుండుఁ దరుణార్క- కరాంకుర హాసరోచికిన్.

కమనీయంబగు వింతవస్తువులతోఁ గాంతిల్లు నా గేహరా
జము మధ్యన్ వెలుఁగొందు దివ్వెగనువై సర్వంబు పెంజీఁకటిన్
సమసెన్; నే నిఁకఁ గొన్నినా ళ్ళతిథిపూజాసేవకుం జాలనం
చు మదిందోఁచెడి; దీప మెప్పు డనర్గళన్ శోభిల్లునో క్రిమ్మఱన్

పలుకగు కెంపురాల పరిపాటి నగందగు నాసవంబు నం
చులు పొరలంగ నింపి సరసుల్ చవిచూడఁగఁ బానశాలలో
నిలుపుదుఁ గాచపాత్రికల; నేఁ డరెరొ! యన్నియు బాష్పవారిబిం
దులఁ బరిపూర్ణమై రుచికి దూరములై వెతగూర్ప వేరికిన్?

కనఁగ మనోహరంబులగు కల్యకు సంధ్యకుమధ్యఁ బొల్పు మో
హన భువనంబు నాదు హృదయార్తి మలీమస వర్ణవర్ణికన్
బెనమటు పూసిపూసి కడువెక్కసముం బొనరింపఁగోర; నన్
బెనఁగొని పిప్పిసేయు పరివేదనతోఁ బనియే మొకళ్ళకున్?

శిరము నిశీథ తారకల శీతలకాంతి సుఖంబుఁ గోరి యాం
బర చరవాసనన్ మరలఁ బైకెగ నిక్కునుగాని, పాదముల్
మరగొని కర్దమహ్రద నిమగ్నములౌట వృథాప్రయత్నము
ష్కరతఁ గలంచునున్ మకరసంభృతమౌ కలభంబు పోలికన్.

కడచెను మూడువర్షములు కాంతవియోగము సంభవించి; యా
పిడుగు కండిది తాఁకులకు బీటలు వ్రయ్యలు వాఱినట్టి నా
యెడఁదను బూర్వరూపమున నేరిచి కూరుచు మంత్రకర్త యె
వ్వడు పొడకట్టునో యమృతపూర్ణ కళోజ్జ్వల పాత్రహస్తమై.

రూపములేని సంస్మృతికి రూఢిగ నల్లుకొనంగలేక దా
దాపుగఁ బ్రేమవల్లి కృశతంగని దగ్గఱనున్న కొమ్మనే
ప్రాపుగఁ జేసికోఁ దలఁచి ప్రాకెడినార! గతానుభూతముల్
రేపులె యయ్యొ మానవహృదిన్ సతతంబును బందిసేయునే?

భావము మాఱినంతనె ప్రపంచముమాఱును; బూగ్వమ్ములు సం
ధ్యా వివిధాభ్రవర్ణముల తట్టుకుఁ బోవదు బుద్ధి; కోకిలా
రావము లింపు నింపవు; నిరర్థక దాస్యములయ్యె యామినీ
సేవలు; రమ్యమా ప్రకృతి ఛీ! యనిపించు విరక్తి పెంపునన్.

ఇట్టి మాటల నింకెట్టు లించుకైన
నవ్వుచు వెన్నెల కవిత మనంగ నేర్చు?
నదియుఁ గాలావధిం గాంచి యరిగెనేని
దాని చితిపైన నిర్మింతుఁ దాజమహలు!

మే 1927

మనోవిప్లవము.

సృష్టి చిత్రింబునకు మూలజీవమైన
జనన మరణ క్రమంబుఁ జింతన మొనర్చి
యంతుగనలేక యత్నంబు నాఁపుకొంటి;
దేవ, పరమేశ, యున్నావో? లేవో? చెపుమ!

చాల ప్రసిద్ధ శిల్పివని చాటుచునుందును బంఢితాళి; నీ
లీల లనంతముల్; దెలియ లేము రహస్య; మదేలొకో నమూ
నాలను వ్రాసి వ్రాసి కరుణంబును దృప్తియులేక చింపె; దీ
కీ లెఱుఁగంగ రాని కృతికిన్ లభియించున దేమి దెల్పుమా!

కొందఱు సృష్టి నీదయని కొందఱు కర్మఫలంబటంచు నెం
దెందఱొ వ్రాసినార లది యెట్లగు? కర్తవు నీవయేని నీ
చందము దూష్యమౌను; మఱి సర్వము కర్మఫలంబటన్న నీ
వెందు కజాగళ స్తనమ వీ యపదూఱు వహింప దైవమా?

తీవలుఁ నాటి, పాదులకుఁ దీయక నీరముపోసి, యామనిం
బూవులు పూవనున్న తఱి మూలములం దెకలించివైచు నీ
భావ మదేమి? యీముడిని బండితులైన సడల్పలేరు; కా
లావధి డగ్గఱించు! వృథ యయ్యెను జీవిత ముత్తచర్చలన్.

మనమున కందరాని యను మానపుఁ జిక్కుఁ నువిప్పు యత్నముల్
దినముం బొనర్చి కడతీరము గానక బమ్మరింపఁజా
ను; నెట్టులైన రాఁగల ఫలంబులు, కాఁగల మంచిచెడ్డలున్
చనఁగొని వచ్చు నొక్కటిగ, వీడుఁ దమంత నయాచితంబుగన్.

కర్మఫలమైన దైవాధికారమైన
నింక నేమైనఁ గానిమ్ము; సంకటములు
పోకమానవు, సుఖములు రాకపోవు;
వానియెడల తాటస్థ్యంబు నూనియుండు.

కవి యలౌకికత.

ఓయి కవీశ, భావ రుచిరోజ్జ్వల దృశ్యములన్ సృజించి త
చ్ఛాయలు లౌకికంబులగు సత్యములంచు భ్రమించి, నమ్మి, నీ
ప్రాయము జీవితంబు నిటుపాడొనరించెద; వొక్కనాఁడు నిన్
బాయక మేలుకొల్పు విధి భగ్నమనోరథ ఖేదనంబునన్.

భావన నీకుశత్రువు; విభావరి దాఁటక మున్నె, సూక్ష్మతా
రావళి కాంతిఁ గాంచి గగనాంచలమందు మనోజ్ఞ వర్ణ రే
ఖావలి తేంద్రచాపమును గల్పనసేతువు; గుడ్లగూబ ఘూ
ఘూవనికూయ, నుల్కిపడి కాంతువు నిక్కపు టంధకారమున్.

కావ్యరచనలందుఁ గవివి కావచ్చును;
దివ్యలోకమందుఁ దిరుగ వచ్చుఁ;
గామ్య వస్తువులను గవిదృష్టిఁ జూడకు;
గట్టినేలఁ దడవి కాలు మొట్టు.
కంటి కందని యాదర్శకంబుఁ గోరి
యకట! దుఃఖాంతనాటక మాడెదీవు!
వెదుక ఫలమేమి?—మానవద్వేషవహ్ని!
రక్తసిక్త హస్తముల నిష్క్రాంతి నీకు!

21-2-1928.

నిస్సహాయత.

'వెలిచనినంత నాయెడఁద చిక్కైము, లుబ్ధుని ముష్టిరూకలన్
బలముగఁ బట్టియుంచుగతిఁ బల్లవకోమలమైన ప్రేమఁ జి
క్కులనిడెఁ; నిచ్చిపుచ్చుకొనఁ గూడని యీదురవస్థ కెన్ని నా
ళులు నెలలేడులోర్చుకొని లోంగుచు, మ్రింగుచులోనదుఃఖమున్!

కొలఁదికి మించు భారమగు గోనెను గాడిదమీఁద వైచి దో
ల్తిలఁ బడి కాలుపూనుకొలఁదిన్ గొరడా మెదలించు నిర్దయున్
దలఁపున కేడ్చె దైవకృతి; తన్నును గార్దభమేని నోర్చుకో
నలవి దొలంగ; మానవునకా తుదిమార్గము గూడ లేదుగా!

2-7-1928

ప్రణయ బలి.

బిచ్చైన పండుఁ గీర మటు భ్రాంతిమెయిం గని పెట్టుకొన్న నా
పిచ్చితనంబు కొందఱకు వేడ్కయు, నా కనవాప్తిలజ్జయుం,
బచ్చని కోర్కెకుం దెవులు, బంధుహితాళికి జాలిఁ గూర్చి పై
పెచ్చుగఁ దీఱరాని వెతవెట్టెనో జీవితశేష మంతయున్.

రాజరాజ హృద్దేశ విభ్రాజమాన
కమ్రముక్తాఫలము శుక్తి గనును గాని
మూల్య మెఱుఁగ ద దెంతటి మూఢమతమొ;
వింత యొనగూర్చెఁ బ్రారబ్ధ విలసనంబు.

ఈఁక లెదిగినఁ గనుదాఁటి యెగురు నంచు
ఱెక్కలను ద్రుంచెఁ బిల్లకు నొక్క పులుఁగు;
ఇదియె వాత్సల్య దృష్టాంతమేని యింక
స్వార్థపరతకు ముద్దుపేర రబ్బినట్లు!

అతివ, యవివేక దూషితంబైన బంధు
జన సముద్దేశమే భావి సనుయ భోగ
భాగ్యములకు విరోధక బంధమయ్యెఁ;
దల్లి విషపాత్రి నందీయఁ ద్రావ వలెనొ?
సదనురాగంబు పరిభవక్షతి నొగిలియు
ద్వేషముగ మాఱఁబోదు పవిత్రి మగుట;
వే ఱొకని జీవితంబు నీప్రేమ గతన
సౌఖ్యపడునేని యది కొంత సంతసంబె.
మగనాలి వౌట, నాకుం
దగ దిఁకఁ దలపోయ నిన్నుఁ దరుణీమణి, నే
నగపడను చెరల మాటున;
విగతాశుని వీడుకోలు వేడకు మింకన్.
కాని, యొకకోర్కె గలదు; నీ మానసమునఁ
బ్రణయ బలిరక్త ధార లార్ద్రిముగ నున్న
మఱవఁ బోకు మత్ప్రేమసమాధిమీఁదఁ
గనికరంబున నొక బాష్పకణము రాల్చ.
నెలఁతా, భగ్నమనోరథుం డగుట నేనే కాని వాంఛింపకే
కలిగెన్ నీ కమృతత్వసిద్ధి, కవితా కల్యాణ సౌధంబునన్
నెలకొంటుం; గవియాత్మ ప్రేమ్ముచ్చిలపయేన్ నీతోడి సామాన్యలా
చెలులల్లో నివసింతు వేమొ యిల నష్టేయంబుగం జీఁకటిన్.

అన్నిదినాలు భావపటమందున నే లిఖియించికొన్న య
భ్యున్నత భావిచిత్రము లోకొక్కటిఁ జింపి, నిరాశ మంటలం
దిన్నగ వైచి, పై కెగసి తేలెడు ధూమముఁ జూచి చూచి, మే
ల్కొన్నటు క్రమ్మఱం బడయఁ గోరుదుఁ గీలల రూపరేఖలన్.

అమలంబైన ప్రభాతరాగరసవిన్యాసంబునం బ్రేమ చిత్రము
లన్ వ్రాసియు వ్రాసి యిప్పటికి వర్ణంబాతయుం, గుంచెయుం [మా
హిమికాస్వచ్ఛమనోంబరంబు వ్యయమాయెఁ; దచ్ఛ్రమప్రాప్త
కమనీయం బగుసృష్టి నాయెదుట దగ్ధంబౌట కెట్లోర్తునో!

కవితలు వ్రాసి చింపునటు గాదు! హృదంతరలగ్నమైన యా
యువతి మనోహరప్రతిమ నూడఁ బెకల్చెడునప్డు జీవిత
ప్రవిమలరక్తపూరములు పై కెగఁజిమ్ముచు బాధ నోర్చుకో
నవునె విధాత, నీకయిన; నారునె గాయము; మచ్చ మాయునే!

ఆశాభంగ కఠోరశస్త్రికల నన్నంతంబు గావించి యా
వేశోన్మత్తతఁ ద్రొక్కినన్ సరియ! దుర్వీక్ష్యంబు కోటీన సం
కాశ ప్రాభవ దివ్యతేజము మనఃకంజంబునన్ వెల్గెఁ; ద
ద్రాశీభూత పవిత్రశక్తి యెదుటన్ దర్పింతువే దుర్విధీ?

తలవంపులు ఘటియించితె
పలువంతల సన్నగిలినవానికి; విధి, నీ
బల మెంతో దెలిసికొందును;
కలకాలము నీకు నాకుఁ గలహాము సుమ్మీ.

కాలన్ రాచి విదల్ప నేఁ బురుగునే, కాలానలజ్యోతి యం
చేలా నీ వెలుఁగంగ లేవు? నిను నీసృష్టిం దుటారించి భా
వాలంబంబున దివ్యలోకములు రమ్యం బౌనటుల్ సల్పి నీ
యాలిన్ దొంగిలిపోయి మత్ప్రణయరాజ్యశ్రీ నొనర్తున్ విధీ!

తలఁపులయందె నా వెతను దాఁచఁ దొడంగితిఁ గాని, వాతసం
చలిత పయోధి వీచికల చాడ్పున రేఁగు విషాద మేఁచి, యా
కులమయి, గాఢసంయమనకూలముఁ ద్రెంపి క్రమించె నాలుకం;
బలఁగెను దానఁ గొంతపరితాపము; సర్ధవిముక్తి చేకురెన్.

కరుణను నా కయాచితముగా వరిషించిన నీ వరంబులన్
మరలఁ బరిగ్రహింపుము రమాధవ, రమ్యకళావిభూతి, యం
బరచర భావలోలతయుఁ, బల్లవకోమలమౌ మనంబు దు
ర్భర రుజలొంచు నైహిక నివాస మసహ్య మొనర్చు నెంతయున్.

గళులను ద్రుంచి, నేలకును గాలికి బంధము వైచియుం, బయో
ధర రథచక్రముల్ పగులఁ దాఁచి, తటిల్లత జాటిఁ ద్రెంపి, క
ర్బుర రమణీయతా కిరణ రోధకమౌ కవచం బొసంగి, ప్ర
స్తర కఠినాత్ముఁ జేసి నను సంసరణార్హు నొనర్పు మీశ్వరా.

కవితానిర్ఝరి, క్రూరమౌ విధి తిరస్కారంబునన్ నీకు సం
భవమయ్యెన్ హృదయాంతక వ్యథలు కావ్యాలల్లి పాడఁగఁ, జా
లు విషాదాంకిత గీతికారవళి! చాలున్ నిల్పు మాక్రోశ గా
న విషజ్వాలలు! పూనుమీ యచల మౌనన్యాసదీక్షాధృతిన్.

ఆ శీ ర్వా ద ము.

చెలియా, నిత్యశుభోదయంబు, సకల శ్రేయంబులున్, భోగముల్
విలసత్ ప్రేమ సదాభివృద్ధియుఁ, గళా విద్యాభిలాషంబు, ని
శ్చల మాంగల్యము, పుత్రపౌత్రులును బ్రజ్ఞాతారతమ్యజ్ఞతల్
వెలయన్ జీవిత యాత్ర మీ కిఁక సుఖాన్వితంబుగా సాఁగుతన్!

21-2-1929

అధ్యాయాంతము.

"I made another garden, yea!
For my new love:
I left the dead rose where it lay
And set the new above."

చివురులకెంపుపెంపెసఁగఁజేయువసంతమువచ్చె; నెన్నఁడో
కనటలుమాని శుష్క రసకాండత నున్న రసాలశాఖి పూ
ర్వ విధమునం గిసాల విసరంబులఁ బూతల దర్శనీయమై
కనఁగొనె మాధవీలతను; గష్టములుం గడఁదాఁక కుండునే!

చీఁకటియింటి కాఁపురపుఁ జీకుదొలంగెను; జల్లవెన్నెలల్
పాఁకి కుటీరకుడ్యముల రాత్రి దినంబుగమార్చె; స్నేహధా
రా కలితంబు సెమ్మె; కసరావిఁక భావ పిశాచ రూపముల్
చేకుఱెఁ జిత్తశాంతి, విరచించెడి నూహలు భావిచిత్రముల్.

'గతము గతంబె యెన్నటికిఁ గన్నులఁ గట్టదు; వర్తమానమే
సతత మనశ్శ్వ భోగ్యమగు సంపద' యన్న ఖయాముసూక్తులన్
మతి నిడి, మల్లికా లతిక నాటితి దగ్ధ గతస్మృతిన్, సుమ
ప్రతతుల సౌరభంబు పరిపాకము నొందఁగఁ బండువెన్నెలన్.

అనునిమిషంబు జీవితమునందు నవీన దిగంచలంబులే
కనఁబడు; దుఃఖమున్ సుఖమగాధత విస్మృతిఁ జూపు; రెండునున్
మనుజుని జ్ఞానవృద్ధికి సమానమె; యైన, నగాధతన్ వరిం
పను వెనుదీయుఁగా యుపరిమంథనలోల మనం బధీరతన్!

అంతంబొందె మదీయమా కృతి వియోగాధ్యాయమీనాఁడు; చి
త్తాంత స్సంయమి తానురాగ రసముల్ వ్యాపించె సేతుచ్యుతిం;
జింతాక్రాంతత యౌవనంబు వ్యయముం జేయంగ నేమాయె? సా
గింతున్ జీవిత నందనంబున లతాంగీ దోహదక్రీడలన్.

చతురంబౌఁ గద దైవకల్పనము! లాశాభంగముల్ గూర్చి, దు
స్థితులం దేలిచి, లోఁతుపాఁతులఁ బరీక్షింపన్ వెతల్ గొల్పి, పై
ధృతిహీనుండగు మానవుం గని దయార్ద్రీభూతుఁడై సంస్కృతి
క్రతుకర్తం బొనరించు దేవుఁడు సుఖప్రాబల్య మేపారఁగన్!

7-9-1929.

పరిశిష్టము.

1927-30

పరిశిష్టము.

పంటకాపు — సాయంకాలము.

దినమెల్లఁ గృహ కార్యనిర్వహణ బంధీ భూత చిత్తుండనై
యినుఁడస్తాద్రి నలంకరింపఁగ విహారేచ్ఛల్ తలల్ సూపఁబా
వనమై పండినపైరు చేలనడుమన్ బంగారు స్వప్నాల కో
సను దేలాడినయట్లు పోయితి మహానందంబు చేకూరఁగన్.

గూళులకువచ్చు పక్షుల కూజితములు
సంజకెంజాయ గారడి చక్కఁదనము
వరుల వినవచ్చు కీటకా వ్యక్తగీతి
కాఁపువానిని సైతము కవినొనర్చు !

ఆ పొలంబొక దేవాలయంబొ యనఁగ
హృదయము ప్రశాంతమై చింతలెల్లఁ బాసెఁ;
బ్రకృతి సౌందర్య గరిమ నన్ బందిసేయ
నోరులేని పూజారినై యూరకుంటి.

లుకలదండు క్రేంకృతులు సేయుచు మామిడియాకు తోరణం ుల చదలెల్లఁ గట్టినట్టుమూఁగి, చివురుటాన వ్రాలి, దోర కం ంలఁ గమ నోటఁబెట్టికొని గాలులనుం గొనిపోవుచుండె; సం చలనము లేని నామనము సందడి చప్పుటి కులికి మేల్కనెన్.

ఫలనష్టం బగుచున్నదన్న తలఁపుల్ బాధింపఁ జిత్తమ్ముఁ; జి ల్కలసౌందర్యము, వాని స్వేచ్ఛ ముదవాక్కర్ణప్రియత్వంబునుం బలుకన్ శక్యముగాని సమ్మదముగూర్పన్, రెంటికింజిక్కియా కులమై చిత్తము తోఁచితోఁపకయుటం గూర్చుంటిముగ్ధుండనై.

కాఁపువానికిఁ గవికి సంగ్రామ భూమి
యయ్యె హృదయంబు; కొంతసేఁపైన వెనుక
కవియె మీఁదయ్యెఁ, గ్రిందయ్యెఁ గర్షకుండు!
తారలుదయింప నింటికిఁ దరలిపోతి.

మే:2-1927

జాతీయత.

ఓసి జాతీయతా, నీబలో జ్వాలత్వ
మెంత! నీశక్తి సామర్థ్యమెంత! నీదు
శంఖరవమునఁగల యింద్రజాల మెంత!
అస్థిపంజరములు సైత మాడు నౌర!

నీయాజ్ఞచేఁగదా నిఖిల భారతభూమి
గాంధీ మహాత్ముని కట్టఁ బడియె;
నీ కోర్కెచేఁగదా నెఱలోభి యైనను
దాఁచి యుంచిన నిధుల్ త్రవ్వియిచ్చె;
నీ ధర్మమునఁగదా నెఱజాణయైనను
మోటు ఖద్దరు మేన మోయఁ దొడఁగె;
నీ పిల్పుచేఁగదా నిశ్ఛిద్ర కీర్తులు
చెఱసాలలం జిక్కి చీకువడిరి;

ఒక్కపెట్టున నీ భారతోర్వి నెల్ల
నూఁపి, కెరలించి, వేమాఱు ప్రోత్సహించి
త్యాగ సామ్రాజ్య పట్టభద్రతను గూర్చి
వడిగ స్వాతంత్ర్య రథమును నడిపె దరరె!

పూర్వకీర్తి ప్రతాపంబుఁ బొగడినావు;
భావి భాగ్యోదయం బగపఱచినావు;
వర్తమాన దాస్యంబును వదలఁజేయ
నే యుపాయంబు వెదకెదో యింకమీఁద!

17-2-1928.

మంచు కాలపుఁ బ్రొద్దు పొడుపు

పిఱికివాఁ డొక సింహపంజరముఁ దెఱచు
నట్లు, కిటికీని దెఱచితి నల్లనల్లఁ;
జలికిఁ గప్పిన బూర్నీసు సడలనీక
తొంగిచూచితిఁ; గనుక్రొత్త దోఁచె నాకు!

ఆకసం బద్ధముగ వ్రాలె ననఁగ మంచు
దట్టముగ వ్రేలి సర్వంబుఁ దాని యయ్యె;
భావ దుర్బిణీ యంత్రంబుఁ బట్టి చూడఁ
బ్రళయకాల సూక్ష్మాకృతి ప్రతిఫలించె.

బాలభానుండు మంచులోపల వెలుంగఁ
గ్రమముగా బహుత్వము చుట్టుఁ గాన నయ్యె;
బాల్యమున విన్న "దయ్యాల బైని" కథకుఁ
దగిన యస్ఫుటచిత్రమై తనరె జగతి!

వలికిం జెమ్మలువోయి కుత్తుక మెదల్పఁగ లేక లేయొండ రా
కలకుఁ రెక్కలువిచ్చి యార్చు ఖగసంఘాతంబు ప్రాభాత మం
జులగీతల్ వినిపింప నోపవు; హిమాంశుండయ్యె సూర్యుండు; ప్రా
చి లవంబేనియుఁ జిత్రకారునకు సంసేవ్యంబు గా దిప్పుడున్.

ఇనకరతాప చండిమము హెచ్చుకొలందిని మంచుకోఁత కో
యను వరిమళ్ళకుం బఱచు హాలికపాళి సువర్ణరోచులఁ
మునిఁగి యథార్థరూప పరిపూర్ణత నొందిరి; తద్వసుంధరా
తనయ లవిత్రపూజ సరిదాఁకునె విగ్రహపూజ లెన్నఁడేన్.

నా కిటికీకి నేరుగఁ గనంబడి రిద్దఱు యౌవనంపు లేఁ
శాకపుఁ దీపులఁ మెఱుఁగు వాఱిన యాలుమగల్; నెలంతయుం
బోక సగంబుగం గొఱికి ముందుగ భర్తకుఁ బెట్టె; నాతఁడుఁ
ఆకుఁ బొగాకుఁ దుంచుకొని యాలిపయింటనుగట్టె శేషమున్.

పెండ్లికొత్తఁదనము వీడని దాంపత్య
లజ్జ, యళుకువారు లాలనంబు,
మొదటి ప్రేమ దుడుకుపోకల మురిపెంబు
వారి చేఁతలం దవార్య మయ్యె.

పనులు పాఁటులు నంతగాఁ బట్టువడని
తరుణి మునుమును మున్నుగాఁ దానె కోయు;
శ్రమకుఁ దాళని చెలిపైన జాలి పుట్టి
దప్పి గొనె నీరు దెమ్మని తడయఁ బంపు.

ఆఁడుబిడ్డల యత్తల యాడికలకుఁ
బొంచుచూపుల కెడమైన పొలముపనియె
క్రొత్త మిథునంబునకు స్వేచ్ఛఁ గూర్చునేమొ!
తోడి పనిపాటు ప్రేమకు దోహదంబు.

వారటు పంటచేలఁ బని పాటొనరింపఁగఁ గాంచి నేను సో
మారితనంబునన్ గిలకమంచము డిగ్గక, యున్నిశాలు వే
మాఱక పొర్లుచుంటఁ గని మాటికి నాపయి రోఁత పుట్టి సం
సారి వ్రతంబుఁ బూనుటకు సల్పితి గొప్పప్రతిజ్ఞ ధీరతన్.

17-2-1929

గాంధి.

ధర్మసంస్థాపనార్థంబు దైవశక్తి
యుగయుగంబున జన్మించుచుండునన్న
యార్యసూక్తికిఁ దార్కాణమైనయట్టు
లవతరించితె గాంధిమహాత్మ, నీవు?

భీష్మదీక్షయుఁ జైతన్య ప్రేమరసము,
బుద్ధుని యహింస, క్రష్ఠోదు పూతభక్తి,
యల హరిశ్చంద్రు సత్యవ్రతాఖ్యతయును
గలసి మూర్తీభవించితే కార్యశూర?

కురుభూమిన్ స్వవిపక్ష శోణితపు వాఁగుల్ పొర్లి పారన్ వసు
ధరభారంబును డించి ధర్మనియతిన్ దక్కించె శ్రీకృష్ణుఁ; డి
త్తఱి నీవన్న నహింససూత్రమును సంస్థాపించి, వర్తించి, దు
ర్భరదౌర్జన్యపు మూలబంధము సడల్పంజాలితొ ధీనిధీ!

ముప్పదిమూడుకోట్లప్రజ ముక్తపథంబున నీ యనుజ్ఞలం
దప్పక యాచరింత్రు; మృతి దంష్ట్రలఁజిక్కఁగనైన జాకరో
యప్ప! చిరప్రసుప్త శిథిలాస్థికళేబరమైన నీవు చేఁ
ద్రిప్పఁ బునఃప్రబుద్ధమయి తేజరిలున్ మహామేంద్రజాలతన్.

కడపల్ దాఁటని కోమలుల్ విజయశంఖంబెత్తి పూరించి న
ల్గడ సత్యాగ్రహమంత్రబోధనలు సల్పంజల్ప, గ్రామీణులున్
నడుముల్ గట్టి స్వదేశ సేవలకుఁబూనన్, జైళ్ళునిండార నె
క్కడఁనూహించితివీమహోద్యమమమోఘశ్రేయమున్ గాంధిజీ

మొనలో మేటిఫిరంగిదెబ్బలకు రొమ్ముల్ సాఁపి పోరాడఁగం
జను నాంగ్లేయుల వజ్రముష్టియుతమా సామ్రాజ్యగర్వంబు, త
ర్జన, ధిక్కారము, నీదు నాత్మబలమున్ రాకొట్టి డీకొట్టి పొం
దెనుగండూతి చికిత్స; ప్రాకృతులకున్ దివ్యప్రభల్ లొంగునే?

అరకట్టుపుట్టంపు నిఱుపేదవయ్యును
సమ్రాట్టుతో సరి సమతగనుట;
మఱునాఁటి కర్చుకై చిఱుపైసయును లేక
కోటిరూప్యంబులఁ గూర్పఁగనుట;
శమదమక్షమ నిత్యశాంతికి నెలవయ్యు
సత్యాగ్రహంబును సల్పుచుంట;
కంటికిం దాళని కాయంబుగల్గియు
దేశ దేశంబులఁ దేజరిలుట;

ఇట్టి యన్యోన్యవైరుద్ధ్య మెసఁగునట్టి
నీ మహత్తర జీవిత నియతిలోని
గుప్తభావంబులెవ్వరి కొలతకందు
నందు వైదేశికుల కెట్లు లంతుచిక్కు?

హేళనపాత్రమై మొదట, నింతగనంతగ మోసులెత్తి, వే
వేలకు వేలునాచు జనవిశ్వసనీయముగాఁ జెలంగి, యు
ద్వేల పయోధి వీచికల తీరున రేఁగి సమస్తదేశమున్
మూలము ముట్టనూచెఁగద మున్ లవణోద్యమతత్త్వ మెట్టిదో!

భోగము సౌఖ్యసంపదలు బొందుటకుందగు మార్గముండియున్
వేగమ తత్పంథబువిడి విశ్వజనీన కుటుంబివై మహా
త్యాగముఁజూపి జీవితమునంత స్వరాజ్యపు యజ్ఞవహ్ని నీ
రాగత వేల్చినాఁడవు ధరంబశుశక్తి వినాశ మొందగన్.

అరరే! నేఁడు వినంగనయ్యె భవదీయంబైన భీష్మప్రతి
జ్ఞ, రవంతేని స్వచింతలేక ప్రజకై సర్వంబు వోనాడియున్
మఱలం బ్రాణముఁగూడ వీడ నసమానంబైన యత్నంబు! నీ
మరణజ్వాలలు కోటిసూర్యులటులన్ మండింపవే లోకమున్.

కలవరమయ్యె దేశమున గాంధిమహాత్మ, నిరన్నదీక్ష నే
వలదని చెప్పునంతటి ప్రపన్నుఁడఁ గా; నెట్లైనఁగాని నీ
తలపయి మోపియున్న జనదాస్యవిమోచన కార్యభారమే
తల వహియింపనోపు; నవతారపుఁ బర్యవసానమిద్ది యే?

అతుల పరోపకార యుతమైన మహాత్ముని జీవితంబు సం
తతము నిరామయంబయి జనంబుల పాలిటి కల్పవృక్షమై
శతసమలుండు గాత యని సంతస మొప్ప జయంతి సల్పఁగా
మతిఁదలపోయు నీ పిడుగు మాటలు దూకె నుపాయనంబుగన్.

చావుం బ్రతుకులు రెంటికి
నావలి మార్గంబుఁ ద్రొక్క నచలుఁడవగుటన్
మావలెఁ దలఁపం గోరవు;
దేవుఁడు గలఁడింక మీఁది దేశస్థితికిన్.

22-9-1932.

కళాప్రపూర్ణుఁడు.

తీరుగఁ దిక్కయజ్వ తరితీపు తెనుంగు కవిత్వ సారపున్
ధారల నాంధ్ర సాహితి సుధామధురం బొనరించెఁబూర్వ;మా
కీర్తి పొల్లువోక పలికించెడు సింహపురాన నేఁటికిన్
శారద కావ్యనాటక విశారద మంజువిపంచి నాదముల్.

నాఁటిని నేఁటినిం గలుప నాణెపు వంతెనయౌచుఁ బాండితీ
పాటనమందు విద్వదభివంద్య కవిత్వ విమర్శనంబులన్
బోటియు సాటిలేని కవిపూజ్యుఁడు వేంకటరాయశాస్త్రి యా
మేటరి సంస్కృతి ప్రతిమ నింపు హృదంతర పద్మపీఠికన్.

శ్రీనాథకవివర్య శేముషీ విభవంబు
కావ్యార్థ కల్పనా గౌరవంబు;
కృష్ణరాయ నృపేంద్ర కృత విష్ణుచిత్తీయ
కేరళ ఘన నారికేళరుచులు;
ప్రకృతి సౌందర్యంబు ప్రతి పదంబున నించు
కాళిదాస కవీశు కావ్యరసము;

భవభూతి సాహిత్య భాండార పేటిక
దాఁగిన యాణి ముత్యాలసరులు;

శ్రమలకోర్చి, యేరిచి, సంతరించి,
యాంధ్ర వాఙ్మయ దర్శన హర్మ్యమందు
స-తపెట్టిన వ్యాఖ్యాతృ చక్రవర్తి
పేరు స్వర్ణాక్షరంబుల వెలుఁగుటరుదె!

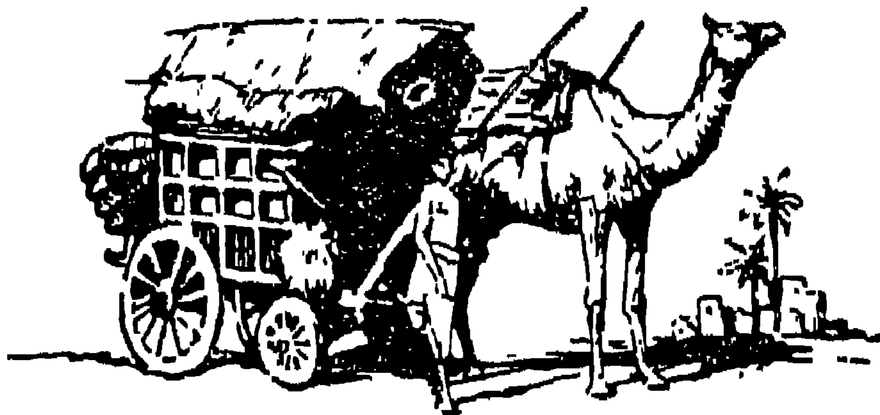
కల్పించినాఁడు యుగంధ రామాత్యుని
కైతవోన్మాదంబుఁ, గార్యదీక్ష;
చిత్రించినాఁడు కృశించిన యాంధ్ర శౌ
ర్యము లేఁగ బొబ్బిలి యాహవంబు;
పరగించినాఁడు మా భావన బాణ పు
త్రిక పెండ్లి చలువపందిళ్ళ నీడ;
దక్కించినాఁడు కథాసరిత్సాగర
కథలఁ దెల్గున గద్య గౌరవంబు;

'ఆంధ్ర భాషాభిమాని' సమాదరించి
దిద్ది యభినయాభిరుచులు దీర్చినాఁడు;
అంతటి కళాప్రపూర్ణున కంకితముగ
స్మరణ చిహ్నంబు నిల్పుట సార్థకంబు!

ఈ వొనర్చిన సేవకు నీకుజోడు
ప్రతికృతి యొనర్పలేము విద్వద్వరేణ్య;
యెవరి యుపకృతియును లేక యీ యనంత
కాలమున నీదునామము మధురత గాంచు!

[వర్ధంతినాఁడు చదువఁబడినది

24-12-1932

ప్రథమ కవిత్వము

1916—1918

విన్నపము.

1915 వ సంవత్సరాంతమున నాయందు కవిత్వ మంకురించినది. 1916 మొదలు 1917 వఱకు నాకవితాభ్యాస కాలము. ఈరెండు సంవత్సరములోపల వ్రాయుటయు చదువుటయు చాలతీవ్రముగ కొనసాగినది. రసికజనానందము, స్వప్నాశ్లేషము, అహల్యానురాగము, కృష్ణుని రాయబారము, అను ప్రబంధములను రచించితిని. ఋతుసంహారమును పుష్పబాణవిలాసమును ఆంధ్రీకరించితిని. అప్పుడప్పుడు ఖండకావ్యములుగూడ వ్రాయుచుంటిని. ఇవియన్నియుంగలసి వేయి పద్యములకంటె నెక్కుడుగనుండును. కాని, ఆకావ్యములు, వ్రాతనెరవడి కుదురుటకు వ్రాయఁబడు కాపీపుస్తకములవలె నున్నవనియు ప్రకటనార్హములుకావనియు భావించి మూటకట్టి మూలపెట్టితిని. ఎవరైనను "పద్యములుబాగుగానేయున్నవి" అని చెప్పినప్పుడు వారు మోమోటతో చెప్పుచున్నారని భావించితిని. "బలవదపిశిక్షితానామాత్మన్యప్రత్యయంచేతః" అను అనుభవపూర్వకమైన కాళిదాసుని సూక్తియుండగా నాబోఁటి యశిక్షితునకు ఆత్మవిశ్వాసము కొఱవడుట యొకవింతగాదు.

1927 నవంబరునెలలో వీచిన పెనుతుఫానుగాలికి కిటికీతలుపులుపగిలి ప్రక్కనున్న పుస్తకములబీరువా వానజల్లున తడిసి లోనికి నీరు ప్రవేశించి పుస్తకములు నానిపోయినవి. వ్రాతప్రతుల దస్త్రముకూడ నానిపోయెను. ఆనోటు

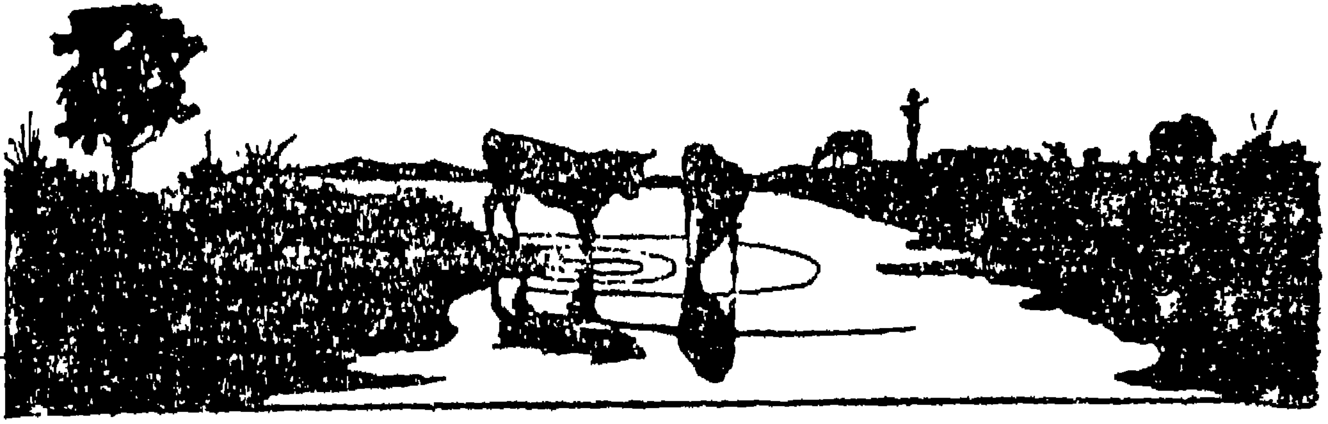
బుక్కులనుతీసి యెండఁబెట్టితినిగాని, కాగితములు అట్టలు కట్టుకొని పోయి సిరాతో నలికి వేసినట్లు అక్షరములు అగోచరములైనవి. వస్తువు నశించిన వెనుక దానిపై ప్రీతి హెచ్చుట నైజమేమొ! భగ్నావశిష్టములైన యీ కావ్యములను ఖండకావ్యములను గుర్తింపసాధ్యమైనంతవఱకు ఎత్తివ్రాసి "ప్రథమకవిత్వ" మనుపేర ఈఖండకావ్య సంపుటమున చేర్చితిని. "స్వప్నశ్లేషము" మాత్రము బొత్తిగా చీకిపోయినది.

"నలజారమ్మ"కు ననంతరమును "వనకుమారి"కి పూర్వమును అనగా 1917వ సంవత్సరమున వ్రాయఁబడిన "మాతృశతకము" ప్రతికూడ తడిసిపోయికొన్ని పద్యములు గుర్తించుటకు వీలులేక అర్థానర్థరూపములతో బయటపడినది. దానిని కూడ నిందుచేర్చితిని. ఈశతకము కావ్యసంపుటమున నలజారమ్మ వనకుమారీకావ్యముల మధ్యగాని లేక ఖండకావ్య సంపుటమున మొదటగాని చేర్పఁబడియుండిన రచనాకాల క్రమమునకు భంగమువాటిల్లకుండెడిది.

ప్రథమకవిత్వముమీఁది ప్రేమచాపల్యముచేత ఈకావ్యఖండములను ప్రకటించుచున్నాను. నాకవిత్వ పరిణామమును దెలిసికొనుటకీకావ్యములుకొంత తోడ్పడగలవు. సహృదయులు నాచాపల్యమును మన్నింతురుగాక.

ప్రెమ్మారెడ్డిపాళెము
9-5-1935

ఇట్లు,
దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

రసికజనానందము.

శ్రీమహిళామణీ కుచపరిస్ఫుట కుంకుమ చందనాంకముల్
భామినిరాధ దా వరుని వక్షమునంగని మోముఁద్రిప్ప "నా
కేమి శరణ్యమింకసుదతీ," యనిపాదసరోజ పాళికిన్
వేమఱు మ్రొక్కు కృష్ణుఁడు వివేకరమా విభవంబు మాకిడున్

* * *

"క్రీడికినోడి, కంఠమున క్ష్వేళమునుంచియుఁ, బుఱ్ఱదాల్పువై
పాడి రవంత లేక పరభామను గంగను బొంది, బూచులం
గూడి నటించు నీకు ననుగూర్చె గిరీశుఁడ"టంచు మేలసం
బాడెడు పార్వతిన్ నగి ప్రియంబులఁ దన్పు మహేశుఁ గొల్చెదన్

* * *

పలుకున్ జోటి విపంచికానవరసవ్యాబద్ధగీతంబులన్
వలపింపన్ నిలుపోపలేనితమిఁ జేరంజేరి కర్ణోత్పలా
విలసద్గండము నొక్కినొక్కి యధరావిర్భూత సౌరభ్యసం
కుల మాధ్వీరసమత్తుఁడౌ విధియు మాకుం గూర్చు దీర్ఘాయువుల్.

* * *

ఒక్కరిశిక్ష లేదు; కవినొక్కని నేనియుఁ గాంచలేదు; పే
రెక్కిన పండితాఖ్యు లిదమిత్థమటంచొక కావ్యమేనియున్
నిక్కము, సెప్పలేద! యిఁకనీదగు సొంపురహించుకైత వే
ఱెక్కడనుండి యుప్పతిలె? హృత్సరసీజమునుండియే కదా!

కాఁపునఁ బట్టిలాగినటుగాఁ దిలపిష్టపుశైలిఁ గూర్చి ము
మ్మాఱు విమర్శచేసినను మాధురి సుంతయు లేక యొంతయున్
నీరసమా కవిత్వమును నేర్వకయుండిన నేమిలోటు? సొం
పారెడు భావబంధముల కాశ్రయముల్ గద సత్ప్రబంధముల్.

భావరసప్రసంగములు పాయఁగరాదు; సుధామయోక్తులం
బోవిడరాదు; మార్దవమువో శ్రుతికంటకమైన పల్కు సం
భావన సేయరాదు; మదిభారము తోఁపఁగరాదు; శైలిసొం
పేవగఁజూడ నిక్షురసమీనెడు నట్లు రచింపు కావ్యమున్.

బాలురు సైతమొక్కరిని పద్యగతార్థము వేడఁగాదు! వా
చాలురు బాపురే కవిత! సారససారమరందలుబ్ధతన్
ఘూలలుగట్టి మ్రోఁగు నళిమండల గీతములంచుఁ బేర్కొనన్
మోలిన ముద్దుమాటలను మూటలు గట్టుము తీపుజొత్తిలన్.

రసికులు మెచ్చుకోవలె; విరాజితకుండల గండపాళి సొం
పొసఁగవలెన్; మరందరసమూటలు గట్టవలెన్; మిటారిమే
ల్పసిమి వలందగుబ్బలను బయ్యెదజాఱినఁ బొల్చుక్రొంబసల్
పొసఁగవలెం గడింది; యటుపొల్పెసఁగన్ రచియింతువే కృతిన్.

అనియిటు మత్సఖుఁడర్మిలి
ఘనిఁబూని నచించినట్టి పల్కులనెల్లన్
మనమునఁ జింతన చేసియు
ననుమానముతోడ నిట్లు లంటిని మిత్రా.

చిన్నయసూరి వ్యాకరణసింధువు నీఁదను; సంస్కృతాంధ్రశ
బ్దోన్నతపారముంగనను; నొప్పులు తప్పులెఱుంగుబుద్ధిసం
పన్నతలేదు, కాని యలవాణి యయాచితరీతి నన్నుఁగై
కొన్నతెఱంగుగాక, కృతిగూర్పగ శక్యమె నన్ను బోఁటికిన్.
దోసఁగులు గల్గునంచుఁ, బరితుష్టియొసంగదటంచు, నెవ్వరో
కసరుదురంచు, మత్సరులుగాంచి హసించెదరంచు, భావముల్
రసములు గూడవంచును జిరంబుగ వేచిననేమివచ్చు, నా
పొసఁగిన కైతయుం జివికిపోవును బొండిలి దిబ్బగుంటలోన్.

కృతులురచియించి యందఱి మతులనొకట
తుష్టిపఱుపంగ నౌనె యాస్రష్టకైన?
"జిహ్వకొకరుచి" యంచును జెప్పనుడిని
సాహితీపరు లెఱుఁగరే సరసులౌట?

* * *

అంగజ సంగర క్లిశిత హల్లకపాణుల చెక్కుఁజెమ్మటల్
రంగుగ జోపునేర్పున నిరంతరమున్ మృదుమందవాయువుల్
గాంగతరంగ సంచలిత కాంచనవారిజ సౌరభార్ద్రితన్
బంగరుమేడ సోరణలబాటఁ జరించు సుశీతలంబులై.

నీవిసడల్పకుండ, రమణీయకుచంబులఁ బైటఁ దీయకే
దాఁగవలనీక యోష్ఠరసపానము మోసపుటక్కసల్పుచుఁ
జేవయొకింత లేని విటశేఖరులన్ గిలిగింతలార్చియే
భావజుకేళిఁ దన్పక యె పంపుదు రర్థమునాఁచి రోఁచెలుల్

※ ※ ※

అట్టిపురోత్తమంబున.

కలఁడొక పంటకాఁపు కలకాలముఁ దాతలనాఁటి యాస్తిగా
వెలయు మణీకలాపములు వేసవి నేర్వరిపండు నైదువం
దల యకరాలమళ్ళు, దగుధాన్యపుగాదులు పాడియావులుం
గలిగి సమస్తసంపదలఁ గ్రాలుచునుండెను బెద్దకాఁపునాన్.

[ఈపెద్దకాఁపున కొకపుత్త్రుఁడుద్భవించి క్రమముగ బాల్యంబు గడపి విద్యలనభ్యసించి యౌవనప్రారంభసమయమున కామాయత్తచిత్తుఁ డాయెను.]

కన్నులువాల్చూపు కడలొత్తె; వక్షము
కాంక్షించె ఘనసార కర్దమంబు;
బాహువుల్ ప్రియురాలి పరిరంభమాశించె,
ముద్దు సౌఖ్యముఁగోరె మోవిచివురు;
చన్నుగుబ్బలిపైకిఁ జనను బ్బె నఖశశి;
రదనముల్ జిలగొనెఁ బెదవినొక్క;
కర్ణయుగ్మముగోరెఁ గంతు కయ్యపుఁబల్కు;
నాస యపేక్షించె శ్వాసతావి;

అంగమంతయుఁ గైసేత నభిలషించెఁ;
జెలులబొమవింట వాల్చూపు ములికిదొడిగి
మరుఁడుగాఱించ గోవాడి మనమునొచ్చె
లలిత యౌవన సౌభాగ్య లక్ష్మిరాఁగ.

[ఆయెమ్మెకాని సదనంబునకు కతిపయదూరంబున గోవెలందుల వాడగలదు. అందు కనకాంగియను కన్యసౌందర్య రాశియై యొప్పారుచుండెను.]

అంతనా కలహంసీయానకు.

కన్నులండలఁ జేరఁగావలెననుకొన్న
నరచూపు చూచె నీ యన్నుమిన్న;
యురమున సుఖసుప్తి మఱేఁగియుండెదనన్న
నిక్కుగుబ్బలరాపు లుక్కుమీఱె;
కౌను పేదఱికంబుఁగాంచి యాశ్రయలాభ
మేమి యటంచట కేఁగ నైతి;
నాభిషజ్జనునుండ నాభీల కూపమై
వెఱపు నబ్బురమును గఱపె మిగుల;

కన్నెపుట్టిన దాదిగాఁ గన్నుతెప్ప
మైత్రి గల్గిన యాయేణనేత్రిఁ బాసి
యెట్లు సైచెదనని బాల్య మెంతొ వనరి
యరిగె నెట్టన యౌవనం బడుగుపెట్ట.

కచకాంగి మోవికి నెనగాక కాఁబోలు
పల్లవంబొక సుప్రవాళ మయ్యె;
ఫూఁబోఁణి నాసతోఁబోల్పు చెందకయేమొ
కలికి సంపెగమేలి కనకమయ్యె;
నుత్పలేక్షణ కౌను కుద్దిగాకనో యేమొ
యంతరిక్షము శూన్యమై రహించె;
పాటలాధర కటి సాటికి నిల్వక
వసుధ వెలసెను కువలయమనఁగ;
కన్నులకు నోడి లేళులు కానఁదిరిగె;
పాదములకోడి జలజముల్ పడెనునీట;
మాఱుపేరులతోనైన మఱిఁగిరైనఁ
బడఁతి సౌందర్యమునకోడి బ్రతికెనవియు.

తేఁటిదాఁటు నీటుఁబాటి సేయవు కురుల్;
మీల నేలఁజాలు వాలుఁ గనులు;
కెంపు పెంపుఁజాపు సొంపు నింపెడుమోవి;
మించు మించు నొంచు మేనిసంచు.

పున్నాగము రోమావళి;
పున్నాగము నాభి; చనులుఁ బున్నాగములే;
తన్నాగంబుల గెలువఁగఁ
బెన్నాగంబగుచుఁ దనరె వేణి సుదతికిన్.

శ్రోణియందముదాచఁ బ్రసూనశరుఁడు
మిండ తుమ్మెద రెక్కలకాండపటము
గట్టెనోయనఁ జికురాళి కలికి పిఱుఁదు
లంటిజీరాడుఁ జీఁకటులావరింప.

వక్షమనుకాంతిసరసి యౌవనము దేభ
మీఁద, హారిమధ్యమేఖల హేతుకలన
బిట్టుగర్జింపఁ గుంభముల్ భీతినెత్తె
ననఁగఁ జనుదోయి రాజిలు సబ్జముఖికి.

* * *

ఇట్లు సకలజనానురంజకంబై యొప్పువసంతంబున నొక్క నాఁటి సాయంసమయమున కాపుఁ గోడెగాఁడు ఉద్యానవనంబునఁ దీవచప్పరంబునఁ గూరుచుండి మన్మథార్తుఁడై వారకాంతాయత్తచిత్తంబున నిట్లు చింతించె:

* * *

మత్తమతంగయాన మధు మత్తతఁ గన్నరమోడ్చి యుబ్బిపై
కొత్తెదుపూపచన్మొనల నోరగఁబయ్యెద జాఱఁదీసి మే
ల్పుత్తడి కీలుబొమ్మవలెఁ బొల్చునొయారము గాంచనామరుం
డెత్తడె మీనకేతనము, నేడ్తెఱగుప్పడె పూవుటమ్ములన్?
అరయఁగ లేదె మాకొలపుటంగనలం బదివేలసారు; లె
త్తఱిఁ దలదువ్వి కొప్పెవ్వదను దండిగఁ బూవులువెట్టిపట్టుటం
బరములుగట్టి వల్లభులభావములన్ హరియింపఁబోరు; రో
తెఱవలయట్లు నాకెమును తీరును పోఁదియొనర్పరీసతుల్.

మనకులకాంతలా చెలులమాదిరిగా; రదియెట్లులన్న నే
వినయము లేదు, మన్మథవివేకముశూన్య, మటుండ గానముం
బనుపడఁబోదు; పల్కరొకపాటిరసోక్తు; లవెట్టులుండినం
గనఁబడఁబోవుగా వెదకి కాంచినఁ జేఁతకుమాఱు సేఁతలున్.

సొగసులు చేసికొన్నఁ దఱుచుం దలదువ్వినఁ బాటపాడినన్
మగల మనంబులాఁకగొను మాదిరి సల్ప సతీత్వధర్మముల్
విగళితమౌనటంచు విలపింత్రుకులాంగన లేమిసెప్పు; నా
మగువలు పేడతట్టలటు మాఱఁ బతివ్రతలౌదు రే మొకో!

ప్రాజ్ఞులాడిన "శయనేషురంభ" యనెడు
సూక్తి కులసతి యెఱుగని సుద్దిసూవె!
అట్టి నైపుణి వెలయాలి నాశ్రయించె;

* * *

నిగనిగల్ నగఁజాలు తొగఱాల పోగులు
నిద్దంపుఁ జెక్కుల ముద్దుగురియ;
మగఱాలు పగడాలు నగపాలు జిగులారు
తారహారము లెదఁ దళుకులీన;
పాలడాలును జాల నేలఁజాలిన మేలు
వింత దువ్వలువ పై వెల్లివిరియ;
జిలుగు కస్తురిక్రొత్త కలపముల్వలపుల
వాయుపోతములకు వడ్డికీయ;

అంగుళుల జాల యుంగరాల్ రంగు మీఱి
కుండలంబుల కాంతితోఁ గూర్మిసలుప;
వెల వెలందుల వాడకు వెడలె నంత
రామకృష్ణుండు రెండవ కాముఁడనఁగ.

వినని యట్టుల వినువారి వింత నుడులు;
చూడనట్టులఁ జూచునా సుందరులను;
నడచి నట్టుల నడచును గడనఁ డొక్క
బాటఁదైనను దన్మయ భావమంది.

అప్పుడా పల్లవుండుల్లము పల్లవింపఁ బల్లవపాణులంగని యిట్లు చింతించు:

కన్నుసన్నల నాయింతి కన్నువిల్తుఁ
బిలిచి ననుజూపి చిత్తము బిట్టునొవ్వ
వేగఁ జనుదెంచె నొకవంక వీథిదాఁటి
గబ్బిగుబ్బల ప్రేగునఁ గొను వడఁక.

వలపు గుల్కెడు క్రొత్త కలపమలఁదెనేమొ
కమ్మ కస్తురితావి గ్రమ్మకొనియె;
విటుని పుక్కిటనున్న విడెమందుకొనెనేమొ
ఘనసార గంధంబు గడలుకొనియె;

పటుబంధ నిపుణత విటులఁ దేల్చినదేమొ
భామయూరులు తొట్రుఁబాటునొందెఁ;
సురతాంత తాంతయై సొక్కిపోల్చినదేమొ
చెక్కులమకరికల్ చెదరిపోయె;
క్రమముదప్పిన చుంగులు గదలియాడఁ
బైట సవరించు నెపమునఁ బట్టిడేసి
చనులు చూపియుఁ జూపక సగము మూసి
కాంత నను గాంచె నేవతెయో సంతసమున.

ఇప్పుడె వత్తునంచుఁ దన యిక్కకుఁ గాంతుఁడు సేరకుంటవాఁ
డెప్పుడువచ్చునో యనుచు నెవ్వరుపోయినఁ బుల్కుపుల్కనం
దప్పక పైగవాక్షమున దామరసేక్షణ తొంగిచూచె; నే
నిప్పుడెదాని బారిఁబడియేఁగెద నన్ను వరించిరమ్మనన్.
జవ్వని యెవ్వతో తెలియఁజాలనుగాని తదీయ వేణితీ
రెవ్వనికైనఁ దెల్పదె మృగేక్షణ భోగినియంచు; మించుకొ్రిం
బువ్వుల సెజ్జపై స్మరవిభూతికిఁ బట్టముగట్టుకొన్న నే
జవ్వను పుట్టువైన భువి సంతతసార్థకమౌట వింతయే!

* * *

ఈతని నడక యొయ్యారము,
ఈతని తెలివాలుచూపు, లీతనియందం
బీతని వెడఁద యురంబును
బ్రీతిగనే యువతిచూడ వీడునె మరుఁడున్.

సిబ్బిగుబ్బలు గఱుపాటు చెందివడఁక
జాఱుపయ్యెదను సవరించకయు మఱచి
కాఁపు బాజుగును గాంచుచుఁ గదలకుండె
నతను పడుకింట వ్రాసిన ప్రతిమవోలె.

*   *   *

దైవవశమ్మున నస్వాడు
పూవులు గోయంగ నేఁగు పూఁబోఁడి వనిం
ద్రోవకు నడ్డంబల్లిన
తీవను సరియొత్తి మరలఁ దిరిగెడునపుడున్.

*   *   *

కులుకు మిటారి గబ్బిచనుగుబ్బలఁ జేసి తదీయభారముం
దెలిసి, లతాంగి కౌను గడ తేరదటంచుఁ బిఱుంద భాగమున్
బలితపుమూలబంధనము భాతినొనర్చియు నారుకమ్మనిన్
వళులను త్రాఁటితో నడుము పైబిగియించెనొయే మొ బ్రహ్మయున్.
ఎచ్చట నైనఁ గాంచితినె యిట్టిమనోహరరూపు? కాంచినన్
మెచ్చు గడించు క్రొందళుకు మీలకనుంగవ యున్నె; యుండినన్
బొచ్చెము లేని చంద్రికళఁ బోలెడి నెన్నుదురున్నె; యుండెఁబో
యచ్చపలాయతాక్షి దరహాసము చాలదె గెల్వనంతయున్.

*   *   *

ఎయ్యది యూరు, మీరిచటికేగుటకుం గత మెద్దియయ్య యిం
కెయ్యెడనుందురే సతము; నెవ్వరుబంధులు, సమ్మదప్రదం
బయ్యెనె వాడసొంపు; పనులన్నియుఁ దీరెనె; యెప్పుడేగుటల్;

*   *   *

గానాలాపము వింటిరే, నటనముల్ గాన్పించెనే, హార్మొనీ
వీణానాదము మోదముం గొలిపెనే, వీక్షించితే మాడుకుల్,
కానంగల్గితె వారకామినుల నాకస్త్రీసమానాంగులన్
దేనన్ మీకిటఁ దృప్తిగల్గెమదికిం దెల్పంగరాదే ప్రియా.

* * *

వార కాంత మాత వచ్చి దగ్గఱ నిల్చి
యింపు కానిఁ జూచి యిట్టులనియె;
నెప్పుడైె మీర లీవాడ కేగరు
వెలవెలందు లంత వెకలివారో?

* * *

కాలము చెల్లెకొంత; యలకమ్మల వెల్లిచిగిర్చె; మున్ను నే
జాల విటాగ్రగణ్యులను జాతురిమైఁగవగూడి యుంటి; నే
వేళను నెట్టివారు వెలబిత్తరి భాష్యముసేయ; రింతకున్
మూలకమింగిలీషు; మునుమున్నిటువంటి కలాఘ్యులుండరే.
ఎట్టోవిద్యల నభ్యసించి తుద బి. య్యే. ప్యాసుగావించి, తా
రెట్టోప్లీడరులయ్యు వేదికలపై నింగ్లీషుభాషించి మా
పొట్టల్ మాడ్చెడు సంఘసంస్కరణముల్ బోధింత్రులోకంబునన్
గట్టా! గోప్యముగాను వారు గణికం గామింప కేనుందురే,

తహసీలుదారుఁడు దంపూరు శివరావు
మీనాక్షితోఁగూడి మెలఁగలేదె;
అగ్రహారీకుఁడు హరిహరశాస్త్రిలు
ఇందిరమ్మకు ధన మీయలేదె;

పించెను కలకటేర్ పెద్దచిన్నయసెట్టి
నన్నుఁజేపిడెనే మొన్న దనుక;
ప్లీడరు వినుకొండ పిచ్చి మాధవరావు
విజయలక్ష్మి గృహాన విడియలేదె;
చక్కనయ్యలు వేదిక లెక్కనిక్క
చేయిత్రిప్పుచు లెక్చరుల్ చెప్పనవియు
నేతిబీరకాయలుగావె! సేఁతలేవి?
పలుకవచ్చును నోటికిఁడలుపు గలదె?

* * *

గురువునైనఁగాని కుంభినీ ధవునైన
గణికనైనఁ బేర్మిఁ గాంచునపుడు
రిక్తకరములఁ జన యుక్తముకాదండ్రు
ధర్మవిదులు; గాన, ధనమునిపుడు,
తెచ్చితి నూటపదారులు
పొచ్చెములేకుండ కూర్మి బోటికి; నిదిగో
యిచ్చెదఁగొనుమా, విను, నీ
వెచ్చట ననఁబోకు గోప్యమిది యన వినియున్.

* * *

వినువొకమాటఁ జెప్పెదను వీరలవారలరీతి మమ్ములన్
మనమున నెంచఁబోకుఁ; డతిమాన్యతనొందెను నాకుతల్లి; మే
మనయముబూజ్యులతోవిటులకాతతసౌఖ్యముగూర్చుటొండె;
యా।ధనమతిముఖ్యమా, రసికతల్ సుగుణాలు ప్రిధానమాసఖా

ఇటుసుతపలికిన వినియా
మటుమాయల వేశ్యమాత "మనసిరియెల్లన్
విటునిది కాదే, యిరువుర
కిటుభేదములున్నె బేలవీవు మృగాక్షీ.

తీసిపెట్టుధనము తిరిగి యాయనయెప్పు
వలసి యడుగ నీయవచ్చుమనము;
అనిన నొక్కమంది యానంద కలితయై
యినుప పెట్టెయందు నిడియెఁ జెడిష.

※ ※ ※

ఇటులొక సంవత్సర కాలము సంతోష తరంగితాంత రంగులై వెలవెలందియు కాఁపుకోడెగాఁడును కాలము పుచ్చుచుండ నొక్కనాఁడు వేశ్యమాత ధనాకర్షణ యంత్రిమోయన ఆతని సమీపమున నిలుచుండి యారోపిత వినయావనత వదనయై యిటులవిన్నవించె:

దాదాపబ్దంబయ్యెను
నిదాపునఁజేరి తనయ, నీవెఱుఁగవొకో,
నాదాఁచిన ధనమంతయు
నీదినమున కడుగుముట్టె నికమీఁదెటులో.

నీవిటఁ జేరిన దాదిగ
నే విటులును నెంత విత్తమిచ్చినఁగానీ

నా వాకిలిఁ జొరనియ్యను;
నీ వెఱుఁగవె దాని ప్రణయ నిశ్చలవృత్తిన్.

* * *

కోకలు ప్రీతవైచినిగెఁ గోరిన పట్టుగులాబిత్తైకలం
జాకలి పాఱవేసె; నిఁకఁ జాయమఱాగిన చీటిగాగరా
రేకులు చీకువట్టెను సరే, ఘనసార మృగీమందంబులున్
లేకగదా నెలంతయు విలేపము మేదుటలేదు రొమ్మునన్.

దినమును జెప్పనెంచి నిను ధీరతఁ జేరుటెకాని చెల్లరే,
మనమెటు ఱాయిచేసినను మాటలురావుగ! జంకిగొంకి నిన్
గనుఁగొని యెట్టకేలకును గష్టములన్నియుఁ దెల్పికొంటి; దీ
నిని మనకన్యకుం దెలియనీకుఁడు; చూడుడు కార్యపద్ధతిన్.

* * *

అంతట నొక్కనాఁడు తల్లి రామకృష్ణారెడ్డిని జేరఁబిలిచి యిట్లనియె.

జనకుఁడు వృద్ధుఁడయ్యె; వ్యవసాయము భారము; కూలివారలన్
దినమును బిల్చి సేద్యము నుదీర్ణతఁ జేయఁగలేఁడు; తోడు నీ
వనిమది నమ్మియుంటిఁ గొడుకా, ముదిప్రాయపుఁదండ్రి కూఁతవై
పనుల నొనర్చుకున్న నిలవారలు పుత్త్రులఁ గోరు టేలొకో.

ఎన్నొనోములునోచి తుట్టతుద కెంతే ప్రీతి నిన్ గాంచి నా
నన్నా, పుట్టిననాఁటఁగోలె ధరపైనాస్సంగ నేమానో యం
చెన్నోదృష్టులు దీయుచున్ దినము నీదేచింతగాఁ జూచుచుం
గన్నారం గనుచుంటినయ్య తనయా, గారాము తోరంబుగన్

పుట్టునొ యొక్క బిడ్డ యటుపోవుట వచ్చుటఁ జూచు భాగ్యముల్
గట్టునొ యంచు నాకడుపు గల్గినదాదిగ నెంచికొందు; నీ
యట్టిఁడు పుట్టె చందనకుజాళికి నల్లిన ముండ్లతీవె నాఁ
గట్టిడి బిడ్డవైతివిగ కాఁపుకులానకు మచ్చవెట్టఁగన్.

తనయుఁడు గల్గునా, కులముధన్యతనొందును, పేరునిల్పునా,
యని మది నెంచి యుంటి నవురా, యిది యేమిర, చేటుగాల మీ
వనయము వారకాంతల గృహంబునఁ బ్రొద్దులుపుచ్చి పెద్దవా
రిని రవసడ్డ సేయక చరించెదు సోమరిపోతువై యిసీ!

కులమును శీలముం గలుగు కోడలు నా కుపచర్య సేయరాఁ
గిలిచెదు భాగ్యమబ్బునని ప్రీతిమెయిం దలపోయుచుంటి; నేఁ
దెలియక పోతి నీ కసటుఁ దెక్కలి చెయ్వులు; మానవేర యా
కలికి పిసాళి పచ్చిపలగాకులఁ గూళల రోనెలంతలన్.

కంటిని నీకు చైదములు, కంటిని నీకయి డబ్బుపోకడల్;
తుంటరివారిఁ జేరి వెలతొయ్యలి నెయ్యము దెచ్చికొంటె; వా
ల్గంటులు లేరె కాఁపుల కొలంబునఁ బెండిలి చేసికోఁగ; పా
ల్వంటి కులంబు నీటఁ గలుపన్ గమకించితె యోరిమూర్ఖుఁడా.

* * *

[శ్రీ తిరుపతి వేంకట కవుల శ్రవణానందమును చదివిన వెనుక అటువంటి కథనే కల్పించి కావ్యము వ్రాయవలయునని దీనిని వ్రాసితిని. ఇది నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము. 550 పద్యములు.]

ఋతుసంహారము.

వేసవిరాత్రులందు నలివేణుల యూర్పులకుం జలించు న
వ్యాసవముం గరంబు కుసుమాస్త్రక దీపనమౌ విపంచి గీ
తాసదుపాయముం గలిగి దర్పక బాధితులంత ధూప స
ద్వాసిత రమ్యహర్మ్యముల పైతలమందు సుఖింతు రర్మిలిన్.

సారసుగంధ సమ్మిళిత చందన లిప్త పయోధరంబులన్
హారి తుషార గౌర సముదంచిత హారములన్ ఘటించి యిం
పారు నితంబసీమను సువర్ణపుఁగాంచి నలంకరించు శృం
గారవతీలలామఁ గనఁగాఁ బ్రియమారదె నెట్టివానికిన్.

కరము నసహ్యమౌ పవనకాండము రేణుక మండలంబు స
త్వరగతి రేఁప, భూమి ఖరభాను కరావళి సంతపింప దు
ర్భర వనితా వియోగశిఖి ప్రజ్వలియింప హృదంతరంబులం
దిరుగు ప్రవాసులిద్ధరణిఁ దేఱి కనంగ నశక్యమయ్యెడున్.

మలమలఁగాయునెండలకు మ్రగ్గుచు జింకలు కానయందు దా
డలు వసివాడ నత్యధికదాహమునం జరియించి భిన్న క
జ్జల నిభమౌ నభంబు పలుసారులు నీరను భ్రాంతి నాతురన్
బలు పరుగెత్తుచున్నయవి పైఁబయి నెత్తిచూచుచున్.

మిక్కుటమైన యెండలకు మిక్కిలి తాపమునొంది విక్రమం
బెక్కుడ లేక వక్త్రము మఱింతగ విప్పుచు వ్రేలు కేసరాల్
నిక్కువిదిల్చి నాల్కఁ గదలించుచుఁ బెగ్గడగ సింహముచ్చటం
బ్రక్కల నేఁగుచుండెడు నిభంబును సైతముఁ జాపమద్ధతిన్.
నురుగులు మాటిమాటికిని నూల్కొన నాల్కలు సాఁచి నోళులం
దెఱచుచు మోరలెత్తుమను ద్రిప్పుచు దాహముపుట్ట నీటికిన్
దెరువులు సూచుచున్ బడలి నెట్టన భూధరగహ్వరంబులన్
బఱువిడె బట్టెతండములు బారులు గట్టి తదగ్రభూమికిన్.
చిటపటదావదాహమునఁ జెట్టులు చేమలు గాలిపోవ, ను
త్కట పవమానవేగ పరికంపిత శుష్క పలాశ సంచయం
బటునిటు పైకిరేఁగఁ; గమలా ప్తవిత ప్తజలంబులోట నా
యటవులు భీతిదంబులుగ నయ్యెను నెత్తుననుండి చూడఁగన్
అనిల వివృద్ధ వహ్ని నికటాద్రి గుహాంతర సీమమందుచున్
ఘన నినదంబునన్ విరియఁ గాననఁ గాలిన శుష్కవంశముల్,
కనులటు మూసి యెత్తఁ దృణకాండమునం జొరె వృద్ధినొందుచున్
వనమృగ వర్గముం గడు వనారిలఁ జేయును భ్రాంతలగ్నమై.
జ్వలనము శాల్మలీమహిజ సంతతులం బ్రభవించి ధాత్రిజం
బుల పెనుకోటరంబులఁ బ్రభూత శిఖాజిత హేమవర్ణమై
తళతళ మండుచున్ బరిణతచ్ఛదసంకుల వృక్షజాల శా
ఖల కెగఁ బ్రాఁకుచుం బవనకంపితమై భ్రమియించు నంతటన్.

*　　*　　*

భిన్న ఖగేంద్రరత్నములపెంపును నింపు దృణాంకురంబు, లు
త్పన్న శిలీంద్రకందళ వితాన మనోజ్ఞత, యింద్రగోపకా
భ్యున్నతి మీఱుభూమి యసితోజ్జ్వల రత్నవిభూషితాంగియై
చెన్నలరారు కాంతవలెఁ జెల్వగు నెల్లెడఁ బాఱఁజూచినన్.

కమ్మని తేనెఁద్రావి తమకమ్మున ఝుమ్మనిపాటపాడి ప
క్రిమ్ములు లేని తమ్మివిరి తండమువీడి సముత్సుకమ్ములై
ఝుమ్మగు నల్లగల్వలని, యెమ్మెగ నెమ్ములు నృత్యమాడ భ్రాం
గమ్ములు పింఛచక్రములఁ గ్రమ్మెడు; మూఘులెకా మలీమసుల్

* * *

ఒకయెడ శంఖపాండురత, యొక్కెడ బాలమృణాళకాంతి, వే
ఱొకయెడ వెండి నిగ్గులనునొప్పి, విముక్తజలంబులౌట వే
శకలములై లఘుత్వమున సాగు పయోదము లొప్పఁ జామర
ప్రకరముచేత వీవఁబడు రాజనఁ గ్రాలు నభంబు మిక్కిలిన్.

ఆకాశంబు విమర్ధితాంజన నిభంబౌ కాంతి దీపింప, బం
ధూకంబుల్ వికసించి శోణరుచులన్ దోఁపింప ధాత్రిన్, నవా
స్తోకాంభోజవనావృతోర్వ్యలగుచున్ సొంపార వప్రంబులున్
లోకంబందు నిఁకెట్టి యౌవనునకే న్నొల్కల్పవే వేడుకల్.

ఫలభారంబున వ్రాలుశాలితతులం బల్మాఱునూఁకించి పు
ష్పలతాభారవినమ్రముల్ తరువులం బ్రాపించి యూఁగించుచున్
విలసత్ఫుల్ల నవారవింద నలినీ వీధిం బ్రవేశించి గం
ధిలవాతంబు బలాత్కృతిన్ యువమనోధీరత్వమున్ దుల్చెడిన్

మదనుఁడు,నృత్యకృత్యములు మాని చరించు మయూరసంతతిన్
వదలి రసార్ద్రగీతములు పాడెడు హంసల నాశ్రయించెదున్.
మాదనని పుష్పలక్ష్మి, కుటజార్జున సర్జ కదంబ నీపముల్
వదలి సమాశ్రయించె సుమవార మనోహర సప్తపర్ణలన్.

※ ※ ※

మదిరను గ్రోలిసట్టి బలుమత్తడగంగ నిశీథఁగాంతుఁడుం
గొదనుపిసాళి గబ్బిచనుగుబ్బలఁ గౌఁగిట నొత్తవత్తలె
మెదగఁగఁ, దెల్లవాఱ నొక మేచకకుంతల కేళివాసమున్
వదలి మఱొక్కెడన్ గదికిఁ బాఱుఁ దనుంగని తానెనవ్వచున్

※ ※ ※

వనితల తనువుల నియ్యెడ
మనసిజుఁడు విపాండురముగ, మంథరముగ, జృం
భణ తత్పరముగఁ, గృశముగ
ఘనలావణ్య విలసితముగా వర్తించున్.

ప్రేంకణపుఁ బూవు కస్తురి
కుంకుమ కస్తూరిపసుపుఁ గూర్చి మెదిపి యే
ణాంకముఖులు కలపంబును
బొంకపుఁ దెలిగుబ్బచనులఁ బూయుదురిపుడున్.

సరస రసాలసాల నవ సారకిసాల రసాసవంబునం
బరభృతరాజమెంతయును మత్తిలి రాగరసాంతరంగమై
నిరతము నాఁడుకోయిలను నిక్కము ముద్దిడుఁ; దేఁటి పద్మమం
దిరమున నర్మకృత్యములఁ దేల్చుఁ బ్రియున్ మధుపానిపాడుచున్

తరుణుల చిత్తపేటికల దాఁచిన కాముకపాళి మానసాం
బురుహములన్ శుకాస్యములువోలు పలాశసుమాళి చీల్పవే?
ఖరముగఁ గర్ణికార సుమకాండము కాల్పదె? యంత:శోక బం
ధుర కలకాకలీధ్వనులఁ దూర్ణము నొంచుట యేల కోయిలల్?

[ఈకావ్యముసంపూర్ణముగ నాంధ్రీకరింపఁబడియుండినది.]

పుష్పబాణవిలాసము.

అనువుగ గోపకాంతలు స్వయమ్ముగఁ గౌఁగిల గబ్బిగుబ్బపో
టున కొకయింత చందనముడుల్లియు సౌరభమొల్కు కాయ మొ
ప్ప, నిశి నను ప్తిమైఁ గనులఁ బాటలమారఁ బ్రభాతవేళ శో
భనువహింయించిమించు విటవర్యుఁడు మిమ్మనిశమ్ముఁ బ్రోవుతన్
అన్నులవేనవేల మదిహాయి జనింపఁగఁ గూడియాడు నా
వెన్నుని చిత్రమౌ చరిత విత్థములోకమునందుఁ; దత్కథా
భ్యున్నతి నాశ్రయించి సరసోజ్జ్వల కావ్యము వ్రాయనున్న నా
కెన్నఁగఁ దల్లి భారతి యహీనకృపామతిఁ బల్కుతోడగున్.

కన్నులుగొప్పవాయెఁ బ్రియకాంతుఁడు దృష్టిపథమ్ము నొంద; నా
కన్నియ మేన నొత్తెఁ బులకల్ విజనాలయమందుఁ గాలిడం;
బ్రన్నని చన్నుగుత్తులను బట్టునెడం దనువల్లి కంపిలెన్;
గ్రన్ననసూడెఁ దానయయి కంఠముఁ గౌఁగిలు వేళ నీవియున్.

అరవిందప్రతిమానమై నగవుతో నాస్యంబు రంజిల్ల; సుం
దరవక్షోజ తటాంతలగ్న పట మత్యంతంబు జాఱంగ, జె
చ్చెర నాసన్నజనప్రతారణమతిం జేచాటుగావించి బి
త్తరి దూరంబుననుండి కాంచు నను మోదంబార సాకూతమై.

మదఁతిరో చూచితే నిబిడమాధవి మధ్య నికుంజసద్మముం?
బడమిని రాలి చల్లినటు పూవులుశోభిలు; నిందుబాళిపై
బదఁతులు కాముకేళి సలుపన్ మణితంబుల శబ్ద మేరి కె
వ్వడు వినరానియట్లు గొలుపుం బికముల్ కలకాకలీధ్వనుల్.

స్రము బింబముంచుఁ గొఱికెన్ బెదవిం; బరుగెత్త వీడె నీ
భారపుఁగొప్పు; మోముశ్రమువారి కణంబులఁదోఁగెఁ;గంటకాం
హారము మేనఁగాటు లిడెఁ గోమలి, కంకణమార్భటింపఁగన్
బాఱెదవేల చిల్కకయి భ్రాంతి, ననందయుఁ బూలుగోసెడిన్

వాటిన పయ్యెదం గరకిసాలముచేఁ జనుదోయిఁ జేర్చుచున్
వేటోకముద్దుకేల ముడివిడిన కొప్పువ్వెద దిద్దికొంచు నో
య్యారి సుగంధకర్దమకణాంకిత దేహముఁబాటలోష్ఠ మె
ప్పారఁగ వెల్వడుం బ్రియునిహార్మ్యము కంతునిజైత్రిలక్ష్మినాన్

కాంతుండేఁగుఁగదా విదేశమని యోకాంతా, మదీయాత్మయా
దెతోచింతయొసంగె; లోకహితుఁడౌ యిందీవరాప్తుండు దుః
స్వాంతుండై కలహించుఁ; గోకిలల రమ్యాలాప సంగీతముల్
వంతం గూర్చు; వనానిలంబులకటా! ప్రాణంబులందీసెడున్.

కన్నులవిల్తు కీలల వికారము పేర్చినఁ దాపశాంతికై
పన్నిన మావిలేఁ జివురుఁబాన్పునఁ దొయ్యలి చేయినాన్చినం,
గొన్నన లెల్లమాడె; సుమకోమలగాత్రి యనంగసంజ్వరం
బెన్నఁగ నింత యంతయని నెవ్వరికేనియు శక్యమే ధరన్.

అలరు సుధామరీచి వికచాబ్జమునం బవళించె; ముత్యముల్
కలువల జంటనుండి యధికంబుగ వెల్వడె; హైమవల్లియుఁ
వెలవెలవాఱెఁ; బూసరము వింతగవాడెఁ బయోజకోరకం
బులపయి; విప్లవంబులిటుమూఁగి ప్రయాణముమాన్పమిత్రిమా
దూతీ, నీనయనోత్పలద్వయమదో తోరంబువాడెఁ; మణి
వాత్రితళీరియన స్వేదబిందు గణముల్ రాజిల్లె నెమ్మోమునఁ
నీతంబాయెఁగడింది నిశ్వసితముల్; నీపట్టి రేయొండలో
యాతాయాత నితాంత శాంతవయితే హంతా! మదీయార్థమై.
జక్కవపెంటివంటి మృగశాబ విశాల విలోల నేత్రి బల్
వెక్కసమా వసంతమునఁ బ్రేయసుఁబాసి సహింపలేమిఁ చా
వొక్కటె యాశ్రయంబనుచు నోరుపు సుంత వహింపలేక తా
నెక్కెను గీలికల్పము నహీనరసాల కిసాల తల్పముఁ.
కలకంఠారవ కర్కశత్వము, నిశాకాంతోగ్ర తీక్ష్ణత్వముం
జెలయఁ రేఁగెడు దక్షిణానిలము దాక్షిణ్యంబు లేకుంట, నీ
కలవాణిఁ స్మరణీయఁ జేయునకటా! గడ్డేని కంపింపఁగఁ
దలఁచుఁ నీదు సమాగమంబని; యిటు తద్విఘ్నముంగల్గెడిఁ
కన్నుల నీరువెట్టకుము కజ్జలరేఖ కరంగిపోయెడుం;
గ్రొన్నన కంఠమాల రుచి గుందగ నూర్చెదవేల కోమలీ,
మిన్నక పొర్లకే పడుకమీఁద సుగంధపుఁ బూఁతచిట్లు; నీ
వెన్నకు వేఁటరీతిఁ, గమియింపదు కాంతుఁడు వచ్చువేళయుఁ

కన్నియ మిన్నయొర్తు చెలికత్తెల కూటువ మధ్యనుండి క
న్నుల దూతితోఁ బలికి, చయ్యనఁ గాటుకఁ గన్నుదమ్ములన్
సన్నగదిద్ది, యుబ్బటిలు నాణెపు గుబ్బల రత్నహారముం
గన్నుగమూసి పెట్టెఁ దన చేలచెఱంగున వింతదోఁపఁగన్.

ముద్దిడుబింబమోష్ఠమును; మూర్తిను నాస్యము శీతలాంశుఁడున్
ద్దయుఁ బద్మకోశములు దాఁకవరించు నురోజభారమున్;
ముద్దులుగుల్కు చెంగలువ పూసిరి యామఁ గరావలంబమై;
వద్దనె సేవచేయును బ్రవాళరుచుల్ పదపద్మశోభకున్.

దూతి, మదుక్తసర్వమును దోరముగా సమకూర్చితౌర! నీ
కీఁబరార్థసక్తతఁ జరించెడు బోంట్లుగలారె యెచ్చటన్?
ఆతతతాంతి పాలయితె హంత! మదర్థము; కోమలాంగి యె
బ్భాతి ఘటిల్లు పుణ్యము లపారము నియ్యెలఁ గష్టమబ్బకే.

క్రొన్ననదండలం దఱుచు గ్రొమ్ముడిఁబెట్టుము; తావికస్తురిన్
నెన్నుదుటన్ ధరించి రమణీయతఁ జిల్కుము; నన్నుఁగాంచియుం
గ్రన్ననడాసి ముద్దొలుకఁగా విహరింపుము తొంటి కైవడిన్;
గన్నెమిటారి యింతకును గాంతుని నేరముఁ దెల్పదక్కటా!

బాలా, ధూర్తుంభీతి గండతలముల్ ప్రాపించి ముద్దాడుటల్,
బాళిం జన్నులనంటి కౌఁగిలు కళాభ్యాసంబు దప్పెన్ స్మృతిన్
ఆలాపంబులు గూడఁదీఱె నిపు; డాహా! యింతకే వంత నా
కేలా పొందఁగ, నీదు దర్శనము లేదేయంచు దుఃఖించెదన్.

లలనారత్నము నవ్వుమోము విధునిన్ లజ్జాంకితుం జేయ మం
జుల కీరాలపముల్ వచః ఫణితి యస్తోకంబు నిందింపఁగన్,
జలజామోదభరానిలంబులను నిశ్వాసంబు గ్రేణింప నా
ర్తిలి యుండాకను వేచి కాంత నవి గాజించున్ వియోగంబునన్

కన్నియ పాడినన్ శ్రుతివికారము గొల్పు విపంచినాదముల్;
వెన్నెల చీఁకటట్లు గనిపించును దెల్లనినవ్వు నవ్వినన్;
గన్నులముందుఁ గ్రొత్తదగు కల్వయు వాడినయట్లుదోఁచు;మై
వన్నియచెన్నుఁజూడఁగ వివర్ణములౌఁ దొలుకారు మించులున్.

చిరము, నభూతపూర్వము విశేషసఖీజన దోషజంబునై పురి
గొనురోషముల్ విడిచి మోమిఁటు చూపుము, నేత్రజాడ్యముల్
కరఁగుత; కర్ణపేయమగుఁగాతఁ త్వదీయ రసార్ద్రవాక్యముల్.
తరలుత తాపబాధ వనితా, వెదఁజల్లుము చల్లచూపులన్.

కాంతుఁడుమ్రొక్కనించుకయుఁగాంచ;దతండునుగిన్నఁబోయినం
జింత నిరంతముం బొగులుఁ; జెచ్చెర నెచ్చెలులంత వల్లభుం
జెంతకు బల్మిఁదేమఱలఁజెల్వయుమానముఁబూను;గ్రిమ్మరన్
వంత నతండుఁ బోవఁ జెలి ప్రాణము కంఠమునాశ్రయించెడిన్

కన్నియ కన్నుదోయికడఁ గన్నులుమూసినమేల్ కురంగముల్;
విన్నను బల్కు, వీనులకు వేదగుఁ గోకిల కాకలీరుతుల్;
పొన్నరిమోముఁజూచుటకుఁబూర్వమెలోకముగోరుఁజంద్రునిన్
మన్ననపొందు హేమలత మానినిఁ జూడని యంత కాలముల్.

అహల్యానురాగము.

పూలగుత్తులు దేవె పూజార్థమనియన్నఁ
జనుకట్టు క్రిందికి జాఱనొత్తు;
జలజంబులైనను సంతరించితె యన్న
వెడఁద వాల్గన్నులు విప్పిచూచు;
కుందంబు లోకకొన్ని కోసితేవే యన్న
దరహాసమొనరించి తలనువంచు;
పున్నాగమల్లదో పూచెఁ గైకొమ్మన
నెఱినాభి క్రిందికి నీవి దిగుచు;

యజ్ఞవేదిక సమిధలు నాజ్యపాత్ర
పెట్టవేయన్న హృదయంబు తట్టిచూపి
భావజానల ధూమంబు బయటి కూర్చు
యౌవనారంభమున నహల్యాలతాంగి.

*　　　　*　　　　*

అలరుల్ చల్లనితావులం జిలుక, స్విన్నాంగ శ్రమల్ వాయువుల్
దలఁగింపన్ సెలయేళ్ళు కోయిలలు పంతాలాడి పాడంగ వె
న్నెలపర్వన్ విలసత్సమాధి పదవీ నిష్ణాతు నాగౌతమున్
జెలి కౌఁగింటనుబట్టె ఆ పర్తిమఁ బుంజీభూత కామార్తయై

[ఇది 110 పద్యముల కావ్యము పుస్తకము ఎప్పుడు ఎక్కడ పోయినదో తెలియదు. ఈ కావ్యమును వ్రాసిన కొన్ని దినములకు పిశుపాటి శేషాచలశాస్త్రిలవారికి కొన్నిపద్యములు చదివి వినిపించితిని. వారు పై రెండు పద్యములను మెచ్చుకొనిరి. ఆపద్యములను మరల మరల చదివి కంఠగతము చేసికొంటిని. అవి నేటికిని జ్ఞప్తియున్నవి.]

శ్రీకృష్ణుని రాయబారము

శ్రీరాజిల్లెడు స్వర్గదేశమును దోర్వీర్యంబునన్ గెల్చి వృ
త్రారిం గానలపాలుచేసి నరకుం డత్యంత గర్వోన్నతిన్
మీఱన్ సంగరమందు నయ్యసురునిం బిల్కార్చి దేవేంద్రునిన్
స్వారాజ్యంబున నిల్పినట్టి హరి నిచ్చల్ మాకు సౌఖ్యంబిడున్.

ఫాలయును గ్రొత్త నెత్తురులు పొల్పెసలార యకాలసంధ్య ది
క్తలముల నించు మత్తగజదానవచర్మము వల్లెవాటు చుం
గులు కటిసీమ జాఱ, శివుఁగూడి ముదంబునఁ దాండవించు న
వ్వలిమల యల్లువాని రిపుభంజకశూలము మమ్ముఁగాచుతన్.

బలయుతులైన దైత్యులకుఁ బ్రాభవమొంద వరంబులిచ్చి వా
రల రణశక్తి ధాటికిఁ బరాజితులైన నిలింపకోటి యు
మ్మలికముదీఱఁ గొండొక సముంచిత కార్యవిధంబుఁ దెల్పు నా
జలజభవుండు మానొసటఁ జక్కనివ్రాతలు వ్రాయుగావుతన్.

* * *

భారత కావ్యరాజమున భావరసోదధి తిక్కయజ్వ శో
భారమణీయ కల్పనల వాకొనెఁ గృష్ణుని రాయబారమున్
నే రచియింతు నేఁడు, దగు నేర్పున నద్దియె కాలపద్ధతుల్
మాఱుటఁ జేసి నూత్నగతులన్ సమకాలికు లెంతొ మెచ్చగన్

* * *

అని యిష్టదైవ ప్రార్థనంబును, సత్కవి ప్రశంసయు, విష్ణులీలా బహుళత్వంబును గణించి పతితుల కభ్యుదయ పరంపరగ నాయొనర్పంబూనిన శ్రీకృష్ణుని రాయబారంబను ప్రబంధంబునకుం గథాక్రమం బెట్టిదనిన:—

కురురాజేంద్రుని పేరుటోలగమునం గొల్వుండి శాస్త్రార్థముల్
పరతత్త్వంబులు లోకవృత్తములు నుల్లాసంబుగన్ భీష్ముండున్
గురుఁడున్ ద్రోణియు సంజయుండు కృపుడుంగుందేద బోధింప ని
ర్భరమోదంబున సభ్యులెల్ల శిరముల్ పంకింప నత్యంతమున్.

దరహాసోల్లసితాస్య పద్మమున కుద్యద్దంతకాంతుల్ తదం
తరజాతామల కేసరంబులన విన్నాణమ్ము గొల్పంగ భీ
కరసంగ్రామకళోక్తులం బలుకుచుంగర్ణుండు దుర్యోధనా
ది రసాకాంతుల మెప్పులంబడసి యుత్తేజంబునన్ మీఱఁగన్.

*　　　*　　　*

అతులమణిమయ హేమసింహాసనమున
నధివసించి యిట్లనియెను నంధనృపతి
సంజయునిఁగాంచి హృదయంబుసంచలింప
వదనబింబము దీనత వాడువాఱ.

*　　　*　　　*

అర్జునుఁడేల శత్రువిజయాంకము గాండివ మూననేల య
త్యూర్జితబాహువీర్య సమరోద్ధతుఁడా మరుదాత్మజుండె వే
కర్జముఁదీర్పఁబూని లయకాలకృతాంతుని లీలరేఁగ న
ర్వార్జితబుద్ధిమాంద్యులగు నయ్యలుకొండొకలెక్కయేయిటన్

*   *   *

అనవుడు ధృతరాష్ట్రునివంక మొగంబై ద్రోణసుతుం డిట్లనియె.

పాండునృపాలసూనులు స్వభావకృపామయులౌట నీర్ష్యమై
గండుతనమ్ముఁజూనకయ కానలకేఁగిరి; కాకయున్న, నా
ఖండలసూతిగాండివముఁ గైకొన నొక్కఁడు నిల్చువాఁడె త
ద్భండన కౌశలోద్ధతి విధానము నోగ్రహణానఁజూడమే.

పాఱులెవారు "దేహి"యని పాండుమహీశుని రాజ్యభాగముం
గోరుట, కెమ్మెయిన్ విమతకుంజర కేసరులై రణావనిం
బోరి సమస్తసంపదలు పొందకయుందురె? యీయమన్నవా
రూరకపోదురే భుజబలోగ్రులు సంగరమన్నభీతిచే.

అనవిని యింతదనుక సభ్యుల యభిప్రాయంబు గనుం గొన నెట్టులో కోపము బిగఁబట్టి వేచియున్న దుర్యోధనుండు దండతాడిత భుజంగప్రాయుండై వీరావేశంబునఁ గనీనికలు రక్తగోళంబులై చూపఱకు వెఱపుఁ గఱప నిట్లనియె:

వెలితి ప్రసంగముల్ సలిపె వృద్ధమహీపతి; యంతఁబోక పెం
జలమున సంజయుండు తనచాతురిఁ జూపెను ధర్మవేత్త నా
వలఁతుల యట్లు ద్రోణకృపవక్తలు వాకొనిరేమొ పద్ధతుల్
పలికెను ద్రోణపుత్రుఁడును పాండుతనూజుల శౌర్యగాథలన్.

కురురాజేంద్రుని సత్సభాగరిమ మొగ్గుంబొందఁగా మీరు సి
గ్గఱిగాజుల్ధరియించు కొన్నటుల విక్రాంతిన్ విసర్జించి సం
గరమన్నన్ వెఱగొందు పందలయి పల్కన్ వింటి మీనాఁడు,
చూ। డరమమ్మైనను; మేటులంచు నిటులాడన్ బాడియే దీనతన్.

పాండుతనూజులంట! బలుపాడి చెలంగెడు వారలంట! తా
మొండనలేక ధర్మరతి నోరిమి రాజ్యము వీడి కానకున్
భండన మొల్లకే చనిన బాహుబలాఢ్యులటంట! యింతకా
ఖండలసూతి గాండివముఁ గైకొన నిల్వరటంట కౌరవుల్!

పరదోర్వీర్యము వందులల్లెపుడు గైవారంబులం జల్పుకొం
చు రణంబాతఱి నీతిశాస్త్రముల హెచ్చుల్ మాకు బోధించి ని
ర్భర శౌర్యాత్ములకేని పందతనముం బట్టించు పాండిత్య బం
ధురులౌ పాఱులు మాకు సాయపడ నెందున్ లోటు వాటిల్లునే?

కరమున గాండివంబుగొని కవ్వడి చివ్వకుఁ గాలుదువ్వఁ బెం
పఱ వెఱఁబూని కౌరవులు పాఱులువోలె వడంకి యార్తురే?
నరుఁడననేమి యాతనికి నాయన నాకవిభుండు వచ్చినన్
గురుధరణీశు శాతశరకోటులు పాపపుబుద్ధి నెంచునే.

పెనుగదఁ దాల్పనేల, యనిఁ బేర్చఁగనేల విభీషణంబుగన్
ఘనసమరారవంబులు వికత్తనముల్ రవణింపనేల మ
ద్ధనురతిముక్త హేమకలిత ప్రదరోద్ధతి కాఁగినంగదా
యనిలతనూజు సంగరవిహారపుమాటలు మున్న యేటికిన్.

కపటపు ద్యూతముం గొలిపి కన్నులు రెండునుగప్పి పాండుభూ
మిప సుతులన్ వనంబులకు మేమనిపించితిమోటు? వారు ము
న్నె పణముగాఁగ భార్య ధరణీతలభాగము నొడ్డి మాకు నో
డి పురమువీడిపోయిరి; కడింది మగంటిమి గల్గఁ బోరరే?

బలముఁ బ్రతాపమున్నఁదమ పాలు చలంబున నాలమందు వే
గెలిచి గ్రహింపరే, వనులఁ గీడ్పడియుందురె వీరులైన నం
దుల నోడఁబాటు మై సమయధూర్వహతన్ నటియింపనేల ని
చ్చలు నిజధర్మవృత్తియను ఛాయను డాఁగిరిగాక పాండవుల్

బలము గలిగినపుడె బవరమ్ము సలుపంగ
హక్కుగలదు; సమయహాని యనెడు
మిషయె మాటుగాఁగ మెలఁగిరి యెట్టులో
పాండుసుతులు ధర్మవర్తులటుల.

అనవిని చెవులకు ములుకులవలెసోకు దుర్యోధనుని వచఃప్రహారంబుల మనంబు గలంగి రక్తరూక్షేక్షణుండై భీష్ముఁడు మేఘనిర్ఘోషంబుల ననుకరించు పలుకుల నిట్లనియె;

ధర్మబద్ధులౌట ద్రౌపది చెఱనాఁడు
నూరకుండి రకట, యొప్పుదటిగి
కుంతిసుతులు; పోరు గూడినయపుడైన
మీ పరాక్రమంబుఁ జూపినారె?

సమరమందు వైరి సమ్ముఖంబుననిల్చి
యుద్ధరాస్త్రచయము లోర్చుకన్న
నోలగంబునవె రణోక్తులు వచియింపఁ
గొంతమెప్పుగాదె కురుకులేశ.

నిర్జరనాథుపుత్రునొకనిన్ మనమందఱ మూలమట్టునాఁ
డూర్జితబాహుగర్వమున నొప్పదొఱంగఁగఁ జేసినారమే?
తర్జన భర్జనాదుల నుదాత్తత నూపెదుగాని పోరునం
దర్జును నొంచినాఁడవె శరాసన పాండితి మేరమీఱఁగన్.

పందతనాన నుత్తరుఁడు పాఱఁగ సారథిగాఁగ దేరిపై
ముందలబెట్టి పార్థుఁడు సముజ్జ్వలసారశర ప్రకాండముల్
గ్రిందుకొనంగ నేయఁగ వికర్తనముల్ దెగనాడు నేఁటివా
రందఱు లేరొ, సంగర విహార మనోరథముల్ సెలంగవో!

నాఁడు నరుండు కైవడని నాటిన తూఁపుల పోటుగంటులీ
నాఁడును గ్రొత్తనెత్తురులనానెడి; మానఁగలేద; యింతకే
పోడిమిమాలి యాలమునఁబోటరులంచుఁ దలంపనేల మీ
రాడిన పోటుమాటలు రణావనిఁబల్కినఁగాదె దీటగున్.

అబలయౌ ద్రౌపది యార్తయై కుయ్యిడ
నోలగంబునఁ జీర లొలిచినట్లు;
కపటపు ద్యూతంబుఁ గల్పించి పాండుపు
త్రులపాలి రాజ్యంబు గెలిచినట్లు;

లక్క యింటనుమే నలసి నిద్ర వోయెడు
కుంతిపుత్రులఁ గాల్పఁగోరినట్లు;
విషసంయుతాన్నంబు పెట్టి భీమన్నను
జంపుయత్నంబులు సలిపినట్లు;
అంత తెలికయే రణమందునిల్చి
పార్థబాణా సనోన్ముక్త పరకఠోర
కంతలుంతన లీలాప్రకార ఘోర
శరపరంపర కోర్వంగఁ గురుకులేశ.

బెట్టిదముగ గంధర్వులు
ముట్టగనిన్నపుడు పార్థభుజవీర్యం బి
ట్టిట్టిదనుచు నీమదికిం
దట్టదె రవమేని? యింతదాపటికంబే?

అనవుడు కోపంబురూపంబుదాల్చిన తెఱంగున నుగ్రుం డై పలుకంబోవు, దుర్యోధనుని వారించి సటాలుంచనంబున గర్జించుపంచానన కిశోరంబువరవడి కర్ణుఁడిట్లనియె.

యుద్ధము గల్గినప్పుడు బలోన్నతి చూపక ధర్మశాస్త్రసం
బద్ధమనస్కులై పనికిమాలిన సుద్దులు పల్కుచుందు; రీ
బుద్ధులవేలకో పరచమూ కరకంఠ మృణాలహంస చం
చూద్ధతి మీఱు క్రూరవిశిఖోత్కరముం బఱపింపలేనిచో.

వరుఁడడుగో రథంబుపయినా మనముబ్బఁగఁ జెంగలించి యా
త్రాత్రిని నమస్కృతీషువు నతండొకఁడేయఁగలొంగిపోయి, ని
ర్భరగతివచ్చెఁ బార్థుఁడిఁక భండనమేల యతండు భర్గునిన్
దురమున గెల్చెఁగాదె యనదో కపికేతనుఁడంట లెస్సయే?
వీరుల యట్లు గోగ్రహణ విభ్రతలీలకువచ్చి యర్జునుం
జేరిపయిం గనుంగొని యుదీర్ణపరాక్రముఁ డాతడంచు మీ
బీరము సారముందొలఁగ బెల్చనఁ గౌరవసేనముందఱం
గాఱులు వల్కమేలె పతిగాఁటియవొందగ శంకపుట్టఁగన్

పరమాన్నం*బులుభక్ష్యముల్ పు*లుసులుంబప్పప్ప*డంబుల్ తెరల్
వరుగుల్ గారెలుసుష్ఠుగామెసవుచున్ వహ్వాయటంచున్ రుచుల్
హరువుల్ పల్కుచు బ్రాహ్మణార్థములఁ బిండాస్ క్తివర్తించుమీ
మ్మైఱుఁగం డేమును యోధనుండనిసహాయేచ్ఛన్ గడున్ వేడఁగన్

అనవుడు కోపసంక్షుబ్ధ చిత్తుండయి యంగంబున రోమాంచంబు లుప్పతిల్ల దిగ్గని గద్దియనుండి లేచి యశ్వత్థామ యిట్లనియె.

ఓరీకర్ణుఁడ, కండకావరము నిన్నూఁకింప మాబోఁటి స
ద్వీరశ్రేష్ఠుల వ్రేలుచూపి పలుకన్ దీటైతివే యారా! నీ
బీరంబున్ సహియింపనోపనిఁక దోర్వీర్యంబు శూరత్వ మే
దీ రా చూతము; చాపపాండితి బలోదీర్ణత్వమున్ సత్త్వమున్

ఖలము కొఱంత యట్టులొనగూరెను బల్కులు, రాజరాజు ని
చ్చలు నిను బెద్దఁ జేయఁగొనసాఁగెను డంబు, పవిత్రవంశ పూ
జ్యుల మముబోఁటి యోధుల విశుద్ధయశంబును మాపు నీవు పె
గ్గెల నటు గట్టిపెట్టి రణకేళికి రమ్మిట సూతనందనా.

అరయుం డెక్కములో, రథాంగములో పల్యాణంబులో కోలలో
తురగ శ్రేష్ఠములో కరీంద్రఘటలో తోత్త్రంబులో గాక భూ
వరులున్ బ్రాహ్మణయోధులున్న సభలో భాషింతువే ధీరునన్
బరరాజన్య గళాబ్జనాళ దళన ప్రావీణ్య ధుర్యుండునన్.

అని సజ్యంబును జేసి కార్ముకము నత్యాకుంచిత భ్రూకుటిన్
మునుకో, భీష్ముఁడు నాఁగుమాఁగుమని తాముం జేయి సాఁచియా
తనిఁ బీఠంబునఁ బెట్టఁ జిత్తమునఁ గ్రోధజ్వాల ధూమంబు పై
కొనెనో నా గురుపుత్రుఁ డూర్చెను సభాకూటంబు వేండ్రంబుగాన్

* * *

జననీ కంఠలతా నికృంతన గళత్సారాస్ర ధారాముఖం
బునఁ గెంజాయలు చల్లు గొడ్డలి తృషన్ భూపాస్ర సంతర్పణం
బునఁ జల్లార్పఁడె క్షత్రియాన్వయము రూపున్ మాపియా రేణుకా
తనయుం; డాతఁడు బ్రాహ్మణుండొ పరుఁడో తథ్యంబు యోచింపుమా

కురుసభనుండు సర్వహిత యకుంఠిత గౌరవమేఁగె; నింక ని
త్తెఱఁగున నిల్వనేల, పనిదీఱెను రండు మహీసురుల్, వృథా
భరమొక కౌరవేంద్రునకు; భండనమెల్లియ కాకమాన, దం
డొరసెడి కర్ణపార్థ విశిఖోద్ధురతం గనుగొందుమే గదా!

సూతసుతుండ నయ్యెదనొ సూర్యతనూజుఁడనౌదునో రిపు
ద్యోతిత కంఠనాళ రుధిరోదధిలో జయలక్ష్మిపోత ము
ద్భూతలువోవ నెట్టుకొని యుద్ధతి నేఁగెడువాఁడు సూతసం
జాతుఁడొ క్షత్రియాన్వయ నిశాపరిపూర్ణ సుధామయూఖుఁడో
తేరకుఁ గారవేశ్వరుని దిట్టుచుఁ దిమ్ముచు వాలు బొజ్జలన్
భేరులలీలఁ బెంచికొని పెద్దఱికంబు భరింపుడన్న నిం
కేరును నోరులెత్త నటు లెంతయు మాటకు వేయిమాటలన్
దూఱుట కబ్బసంబయిన దూబలతో సరిపల్క వచ్చునే?

అవనిసురుల కొఱకు నమవస నిలుచునా
పుంజులేక పొద్దుపొడవకున్నె!
చూతమింక రణము చొప్పడునప్పుడు
నర్జునుండు శరము లడరునపుడు.

* * *

బలవంతులైన వైరుల
మెలకువఁ దప్పించుకొనుట మేలగు; మధురో
జ్జ్వలవాక్పూర్ణుఁడు, కార్యాం
బులవిజ్ఞుఁడు సంజయుండు, పోలఁగ నతనిన్.

కుంతీపుత్రులపాలికంపి యట నెగ్గుల్ పుట్టకుండం గదున్
శాంతోక్తుల్ నుడివించి సంధివిధముల్ చర్చింపఁ జేయించి దు
ర్దాంతా భ్యాగమలీల మాన్పి ధరణీరాజ్యంబు నేలుండు మా
స్వాంతంబుల్ ముద మొందఁ బాండవకురుక్ష్మాపాలకుల్ నెమ్మిమై

లేరేపూర్వులు కీర్తిధన్యులు ధరాలేఖ ప్రభుల్ సద్గుణో
దారుల్ శూరులు వారితోడ నొకచింతాకైనఁ గొంపోయిరే,
పేరుంగీర్తియె కావె నిల్చునది, నీవేయెంచుమీ, దుష్టచే
ష్టారక్తిందగు రాజులం బ్రజలు విశ్వాసంబుతోఁ గొల్తురే?

సరసిజబాంధవుండు విలసత్కరపంక్తి దొలంగి రక్తవ
ర్ణ రమనుదాల్చి పశ్చిమధరాధర శృంగముపైకిఁ బ్రాకఁ, ద
ద్గిరి విలసిల్లె సల్లలితదీప్తిని కాలవరుండు సంధ్యకున్
సరసతఁగూర్చు హేమకలశస్ఫురితంబు గుడారమో యనన్.

కాంతాకాంతుల సౌఖ్యవల్లరులు చక్రంబాయ నిండారు పై
కాంతుల్ నాఁగ సుధామయూఖుఁడుదయగ్రావంబునందోఁప న
త్యంతం బభ్రచరద్ధునీ సలిల భంగాభోగడిండీర ఖం
డాంతః స్వచ్ఛసితప్రభాకలితమై వ్యాపించెడిన్ వెన్నెలల్.

మారుని యుద్యోగంబిఁకఁ
దీక్షిక యగుననుచు ముందుఁ దెలిపెడి ధవళా
కారపు టాజ్ఞాపత్రము
నా రాజిలె నింద్రుదిక్కు నలుపు వదలుచున్.

లలితానేక సుమప్రకాండ లతికాలాస్యంబులన్ మీఱి యు
జ్జ్వల చంద్రోపల సంస్రవత్సలిల మిచ్చం గ్రుంకి యామీఁద గం
ధిల శీతామలవాతపోతములు ప్రీతిం జొచ్చె శయ్యాగృహం
బులఁ గాంతామృదుగండ ఘర్మకణికాపూరంబులం ద్రావఁగన్

* * *

కులుకుంగత్తెలు నీటిబిందెలు భుజాకూలంకషస్ఫూర్తిఁదా
ల్చులతాంతాయుధుచిహ్నముల్ గలుగు లేఁజెక్కుల్చనుల్వ్రాతెఱ
ల్వానెలపున్నెన్నడలుం బరస్పరము నాలోకించి హేలావహో
విలసత్స్వాంతతఁ బోవుచుండిరి సరోవీథిన్ మిటారించుచున్.

* * *

అంతధృతరాష్ట్రుండును దక్కుంగల సుతహితామాత్య బంధువర్గంబులు సభామందిరమున నోలగంబుండి సంజయుని రావించుడు ఆతనిదిక్కు మొగంబై యంధభూపతి యిట్లనియె:

సుమతివి, మధురాలాప
క్రమచాతురిగలను; రాజకార్యజ్ఞుఁడవీ
వు మతిఁదలంచిన యత్నము
సమకూరు నిరస్తవిఘ్నసముదాయంబై.

అవ్యయసంగరాంగణవిహారులు పాండుతనూజు లాయుప
ప్లావ్యపురంబునన్ మురవిపాటను గూడి వసించువారలీ
వేవ్యతిరేకభాషణములెత్తక యుక్తిఁ దదీయచిత్తచిం
తావ్యయముం బొనర్చి యమితక్రిధదీఱు వచోమనోజ్ఞతన్.

కనఁబఱచి వననివాసం
బునఁబొందిన ఖేదమును సమూలంబుగ నూ
డ్చి నయముసెప్పి రణంబున
కనుమతిలేకుండు తెఱఁగు నరసి పల్కుమీ.

* * *

నాపూర్వపుణ్య ఫలములు
దీపించెనొ నాఁగ మిమ్ముఁ దేజోమయులన్
బాపవిదూరుల సుమతులఁ
బ్రాపించుట గల్గె నంధపతి మూలమునన్.
మీర లుపప్లావ్యంబునఁ
జేరుటవిని వృద్ధనృపతి చిత్తంబున బొం
గారెడు వాత్సల్యంబునఁ
గోరి ననుంబంపె మీదు కుశలంబడుగన్.
వనవాసాయాసంబులు
ఘనమగు నాపదల నెల్లఁ గడపి యపాయం
బును బొరయక మీవచ్చుట
మనమున ధృతరాష్ట్రపతి ప్రమదముం బొందెన్.

* * *

అనవుడు సంజయుఁ,గని ధ
ర్మనందనుఁడు పలికె-గూఢమతియై మేమా
జనకుని వాత్సల్య భరం
బునఁగాదే కానఁ గష్టములు పుచ్చుటయున్.
సేమమే వృద్ధనృపతికి శ్రీసమృద్ధి
యుతమె రాజ్యంబు ధృతరాష్ట్ర సుతశతంబు
జనకునాజ్ఞ నడపుచున్నె, సర్వజనులు
నాయురారోగ్య విభవంబు లందువారె?

గురుకృపభీష్మ ద్రోణులు
నిరతముసౌఖ్యంబు లంది నెగడుదురే, యా
కురురాజువారి మతి పొం
దరసి నటించునె సగౌరవాంచితరీతిన్!

సూతసుతుండు కర్ణుండు వి
ఖ్యాతరమాపూజ్య రాజ్య కలితుండు కురుభూ
మీతలపతియును సౌఖ్య
స్ఫాతిం బరస్పరముం గలసి వర్తించెదరే

* * *

అనవిని సంజయుండించుక దైన్యము మోమునం దుల
కింపం గౌంతేయాగ్రజున కిట్లనియె:

ధార్తరాష్ట్రులు సతము మత్తద్వి పేంద్ర
ముల తెఱంగున స్వాతంత్ర్యమునం గడంగి
కార్యభారము వహియింపం గలదె వృద్ధ
కురుపతికి గుండెలొక్కటం గుదుటపడుట.

శకునికర్ణదుశ్శాసన వికటమతులు
ధారుణీపాలనాది సందర్భములను
దోడుపడం గౌరవేశుండు దుష్టబుద్ధి
గాని తెఱంగు కొండొక్కండు గలదెచెప్పుడ.

* * *

అనవిని ధర్మనందనుండిట్లనియె:

ఎప్పుడైనన్ గద పోరుగల్గునెడ నెంతే మోదమేపార భూ
మి పతుల్ భీముగదావిహారచణతోన్మేషంబుఁ జింతుంతురే?
కృపభీష్మాఖిల వీరయోధులు సభం గీర్తింతురే విద్విష
త్తపనాపాదకగాండివంపుఁ బస నుత్తాలత్వముల్ సంజయా.

అదుగో పాండవ కల్పశాఖి కరుణాస్వాంతుడు దైత్యాంతకుం,
డదుగో భీముఁడు, వాఁడెయర్జునుఁడు నల్లారే కవల్ వారి వెం
బడియున్నారదె చూడు బాంధవహితామాత్యుల్మహారాజులున్.
గడఁకం జెప్పుము వార్తలున్న నిచటన్ గౌతూహలంబొత్తఁగన్.

వారువినంగరాని యెటువంటి రహస్యములేని మాకు బం
గారమువచ్చినన్ వినుటగాదు; సభాస్థలమందు నియ్యెడం
జేరినవారలెల్లరును శ్రేష్ఠులు శిష్టులు మిత్రబాంధవుల్
శూరులు పండితుల్ గురుయశోధరులౌట నెఱుంగుమీ మదిన్.

కావున ధృతరాష్ట్రుఁడు ని
న్నేవిధి వచియింపఁ బంపె నింపుదొలఁక నీ
వా వార్త లుగ్గడింపుము
మావారలు మేము ముద మమందతఁ గాంచన్.

అనిపాండుక్షితిపాలకాగ్రతనయుండాడంగ సూతాత్మజుం
డును దద్గర్వవచోవిధానమునకొండుం బల్కకే యోలగం
బునఁ గూర్చుండిన వారికందఱికి సమ్మోదంబుగన్ మ్రొక్కి యి
ట్లనియెం దేనియసోనలం జిలుకురమ్యాలాపముల్ భక్తిమై.

కాలమువచ్చెఁగృష్ణ, కలకాలముఁ బాండవకౌరవేశ్వరుల్
బాలురనాఁటినుండి యెదఁబాటిలు నీర్ష్యనడంప, బంధువుల్
పోలగ సర్వసౌఖ్యములు పొందగ, నెయ్యముభోగభాగ్యముల్
చాలఁబరిగ్రహించి ప్రజసంతసమొందఁగ శాంతిమీఱఁగన్.

శాంతాకారుఁడవీవు కృ
తాంతాత్మజుఁడును క్షమాపరాత్ముఁడు మీర
త్యంతముఁ జేరినయెడ నొ
క్కింత జనక్షోభమెత్తునే శ్రీకృష్ణా!

శరమునకున్ ధనుస్సునకు సంధియొడంబడ దుర్నిరీక్ష్యమై
పరఁగువిధానఁ గౌరవులు పాండవులుందగఁ గూడియున్న నె
వ్వరికిని వారిఁదేటి కనవచ్చునె? శాత్రవకోటి సంగరో
ద్ధురభుజగర్వ నిష్ఠురత దొల్గదె వెల్గదె దోఃప్రతాపమున్.

* * *

మారుతపుత్రుఁడొక్కఁడె యమానుషశక్తి గదాప్రహారదు
ర్వారత వైరివీరనికరంబుల నెత్తురు లొల్కమొత్తి పు
ష్పారుణమంజుళ ద్రుమము లట్లొనరించి జయేందిరన్ వసం
తోరువనీవిహారమున నుల్లముకంజిలఁజేయఁడే, నృపా.

సవ్యాపసవ్యకరముల
నవ్యయశరముల్ నిగుడ్చి యర్జునుఁడు రిపూ
గ్రవ్యథ యను మూల్యంబున
భవ్యవిజయలక్ష్మిఁ గొనఁడె భండనవిపణిన్.

* * *

ఐన నజాతశత్రుఁడు నయంబుఁ దితీక్షయు ధర్మరక్తియుం
బూనిన సాత్త్వికుండగుట బుద్ధివిహీను లొనర్చు చేఁత యొం
డేనియుఁ దప్పుగాఁ దలఁచి యేయుపకారము సల్పనోపఁడెం
తే నియతాత్మతాం బవర మెంచు జనార్తికి మూలమాట చే.

※ ※ ※

ధరణిం క్షత్రియఘస్మరుండయి భుజాదర్పంబునం జాప వి
ద్య, రణావేశమునం బ్రతాపగరిమం ధైర్యంబునం బుద్ధి నె
వ్వరు లేకుండెడు జామదగ్ని సమరవ్యాపార పారీణతం
బోరి నొప్పించిన భీష్ముఁడాహవమునం బోరంగ మాఱుండునే?

చాపాచార్య శరప్రయోగ విలసచ్చాతుర్య సంకీర్తనం
బేపారం రణమందునీల్గు పరభూమీశుల్ వచింపంగ నౌ
రా! పాఱుండు దలాలి మాకనుచు స్వర్గస్త్రీలు పానార్తమం
దాపాంగంబులఁ గాంతులం గనఁగ నేనా తాదృశుం బల్కుటల్!

గురుసుతుఁడైన నేమి, తనకుం రణమబ్బినఁ బూర్వపుణ్యమం
చురుసముఁ బొందు శౌర్యనిధి; యాతఁడు దివ్వకు లేఁగి యాశుగో
త్కరముల నుద్ధతిం బఱపఁ దచ్ఛర ఝుంకృతి హెచ్చరించు ని
ర్భరకులిశాయుధాగ్రముల వాడిమి పోఁడిమిమాఱు వైరికిం.

కర్ణుఁడు వైరివీరలయకాలుఁడు కార్ముకమంది శౌర్య సం
పూర్ణతఁ గ్రోధమూర్తియయి పోరఁగడంగి నిశాతబాణముల్
ఘూర్ణిలు సేననేయ రిపుకోటి శివుండొ రమాధవుండొ యా
కర్ణుఁడొ యంచు నిర్ణయముగాక గణింతురు నాకమేగుచో.

రాధేయుండు సమస్తగర్విత రిపువ్రాత ప్రతాపోద్ధతిన్
బాధింపంగ సమర్థుఁడంచెపుడు సౌభ్రాత్రంబు వాటించు చా
పోధాగ్రేసరు గౌరవించుఁ గురుభూపోత్తముం డత్యంతమున్
మేధాయుక్తునిఁ గర్ణునిం బొగడగన్ నేనెంతవాఁడన్ నృపా.

అంగపతి సూత సుతుండని యుపాలంభించుటయేగాక దాననేమి శౌర్యంబునకు లోటు వాటిల్లెనే?

సూతసుతుండ యౌటయది సొంపెగదా, కదనోగ్రబాహు గ
ర్వాతత సైన్య మత్స్యనిచయాంతక శాతకలంబ కల్పనా
ద్యోతిత జాలమొప్పు సమరోదధి స్యందనపోతమెక్కి ప్ర
స్ఫీతవిహారతన్ ధరకు వ్రేఁగగు ధీవరమాన్యుఁడుర్విపా!

* * *

కావునఁ దుల్యబలులైన యిరువురు తెగలవారు నెమ్మిమై నుంట శ్రేయంబు నావుడు కర్ణదుర్యోధన శౌర్యోత్కర్ష కథనంబు సహింపనోపక యీసడించి భీమసేనుండు వెక్కసముగ నిట్లనియె.

ఔరౌ సంజయ, కర్ణబాహుబల విఖ్యాతిం బ్రశంసించె దీ
వీపాండుక్షితిపాలసూనులకడన్ హెచ్చింపుగన్, సౌబలే
యీపుత్రుల్ నినుఁజేరఁబట్టిన ఋణంబీగంగ వర్తించి తౌ
రా! పార్థన్ హరినైనఁ జూడవలదా రాధేయుఁ గీర్తించుచో

* * *

మీదుర్యోధను శౌర్యసాహసములన్ మేమెల్ల వీక్షింపలే
దే దెల్లమ్ముగ ఘోషయాత్ర, మఱి యుంకేలా నుతింపంగ వా
గ్వాదంబుల్ బలియంగ నేమిటికి వక్కాణింపుమీ వృద్ధరా
జాదుల్ పల్కిన తేరమాటలను మాయన్నయ్య శాంతింపఁగన్.

* * *

[ఈకావ్యము అసంపూర్ణము. 215 పద్యములు వ్రాయఁబడియుండినవి.]

సింహాపరిబోధము

సమ్మోదంబున వన్యసత్త్వములు నీ సామ్రాజ్య భారమ్ముఁ గై
కొమ్మంచుం బ్రతిమాలుచుండ దినముం గుంభీంద్రఫాలాస్రమాం
సమ్ముం ద్రావుచు మెక్కుచుం దిరుగు నీ శౌర్యమ్ము దేమాయె సిం
హమ్మా, కాననరాజ్య మేలఁ జనుమా యత్యంత స్వేచ్ఛారతిన్

కమ్ముల్ద్రాపిన బోనునన్ నిలిపి సౌఖ్యమ్ముల్ దొలంగించి రా
పొమ్మంచున్ వినయంబు నేర్పి, తుదకుం బూర్వంపు రోషమ్ము శౌ
ర్యమ్మున్ లేమిని నైజముం జలిపె నాహా! కాలచక్రమ్ము, సిం
హమ్మా, కాననరాజ్య మేలఁ జనుమా యత్యంత స్వేచ్ఛారతిన్

సొమ్ముల్ వాఱెడు నీ మొగంబు గనినన్ శోకంబు పెల్లుబ్బు; బీ
రమ్ముల్వల్కు వృకంబు లీవెసఁగి దుర్వారాత్మ వీర్యమ్మునన్
హుమ్మంచున్ వడిబోను వ్రచ్చి చనఁగు యోయ్యాయంచు బోనే యొ సిం
హమ్మా, కాననరాజ్య మేలఁ జనుమా యత్యంత స్వేచ్ఛారతిన్.

వమ్మా నోజతనం బటంచు నిరసింపం బోకు యత్నమ్ము; నై
జమ్ముల్ మార్పులు; స్వీయమాబలము సచ్ఛౌర్యమ్ము మేధాప్రకా
రమ్ముల్ శంకయొనర్చి దీనతఁబడన్ రంజింపె యోచింపు సిం
హమ్మా, కాననరాజ్య మేలఁ జనుమా యత్యంత స్వేచ్ఛారతిన్

చుష్మల్ చుట్టగఁ బొట్టగట్టుకొనిహంసుల్వాఁడుచుఁ మేకఁమాం
సమ్మ్రంబట్టెఁడు దింపువో, పలలమిచ్చంగాన భక్షింతు వో;
కమ్మ్రల్ గిమ్మ్రలు స్వప్నబాధములువీఁకఁ బోనులంఘింపు సిం
హమ్మా, కాననరాజ్యమేలఁజనుమా యత్యంతస్వేచ్ఛారతిఁ.

కవి

సరసకవీశ, నీయశము సర్వదిగంచల చంచలేక్షణా
వరకుచ చందనాంకమయి పండితచిత్త చకోర చంద్రికో
త్కరమయి, కాలపత్త్రమున గట్టిగ వ్రాసిన వర్ణపంక్తియై
ధర వెలుఁగొందుఁగాక జనవితానము సన్నుతియింప నిత్యముల్.

నీయాశయంబులే నిఖిలలోకమునకు
మార్గదర్శకములై మహిమఁదాల్చు;
నీమహాసూక్తులే నిర్నిద్ర విజ్ఞాన
పటిమ సంపాదించుఁ బ్రజలకెల్ల;
నీసరసోక్తులే నీరసాత్మునకైనఁ
గరుణాంకుర స్ఫూర్తి గలుగఁజేయు;
నీ వీరవాక్కులే నిర్బలాంగకునైనఁ
గరవాలు దూయించుఁ గలనుసలుప;

నీవు గలుగని సంఘంబు నిర్మనంబు;
నీవు పుట్టని దేశంబు నిష్ఫలంబు;
నీవు దలఁపని యూహలు నీరసములు;
నిన్నుఁ బొందని వాక్తతి నిందితంబు.

సత్యమ్ము ధర్మమ్ము శౌర్యమ్ము వీర్యమ్ము
మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
సాంఘికాచార సంచయము శాశ్వతముగ
మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
దృగ్గోచరముగాని దివ్యభావములెల్ల
మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
భూతకాలైక భూభుజుల చారిత్రముల్
మూర్తీభవించె నీమూలముననె;

నీమహత్త్వము నేమని నేనుతింతు;
నీవు వచియించు నదియెల్ల నిత్యమగును;
సమయభేదావరోధంబు సమసిపోవు;
సకల సజ్జన సన్నుత సత్కవీంద్ర!

భారతమాతృ ప్రబోధము.

లెమ్మో మాతరొ యీప్రభాతరుచులన్ లీనమ్ములై యంధ కా
రమ్ముల్ వీఁగె; మనః ప్రబోధక కలారావంబుగం బక్షులున్
సమ్మోదమ్మునఁ బాడె నీచరితముల్ శౌర్యమ్ముపొంగంగ; లే
వమ్మా, స్వాప్నికశయ్యవీడి,కనుమాయందందసూర్యాంశులన్

ఫలభారంబు ధరింపనున్న మొగడల్ వాసంతమందానిలా
బులకుం బూచి భవిష్యదద్భుతఫలస్ఫూర్తింబిసాళించు చి
హ్నాలసూచించెఁ, దదీయవాసనలకైనన్ లేచి యోతల్లి, నీ
తళుకుంగన్నులఁ గప్పుముంగురులఁ జిత్రాబారఁబైకొత్తవే.

మును గంగా లహరీతరంగతతులన్ భోకొట్టి స్వాతంత్ర్యగా
న నినాదంబులు నేఁడు త్వత్ప్రియసుతానందాత్మ వీణారవ
మ్మున సమ్మేళనమంది నాగరకతా పూర్ణత్వసంధాన సూ
త్రనినాదంబయి మిన్నుముట్టె జననీ, తల్పంబు వేడిగ్గవే.

కాళిందీ సికతాప్రదేశముల మున్ గల్యాణ కృష్ణుండు స
ల్లీలన్ వేణురవ ప్రబోధములఁ దల్లీ నిన్ను మేల్కొల్పె ని
ద్రాలోకమ్ముననుండి; నేఁడును సుధాధారాభినిష్యందగీ
తాలోలమ్ముగనారవీంద్రకవి నిన్నగ్గించెఁ, గన్నెత్తవే.

నీపుత్రుల్ గనుచున్న స్వప్నశతముల్ నిండారు సత్యమ్ములై
దాపుం జేరెడు మూర్తిమంతములుగా ధైర్యమ్ముఁ బ్రేరించుచున్
మాపుణ్యంబు ఫలోదయంబగు నెడన్ మమ్మెల్లదీవింప ని
ద్రా పర్యంకము వీడరమ్ము జననీ రాగంబవార్యంబుగన్.

విమర్శకుఁడు.

విను: కవితావిమర్శకుఁడ, పెద్దఱికంబును మానుమింక, నీ
మనము శిలామయంబొ, యభిమానమనంతమొ, కోమలాశయం
బణఁగెనొ, సత్కవిత్వపరమావధి నందితొ, శబ్దలోక జీ
వనమగు భావసృష్టి సలుపన్ గమకింతువొ, పూవుఁదేనెకున్
మునుకొని మూఁగు తేఁటి పెనుమూఁకలఝుమ్మనుకమ్మగీతితో
నెనయగు శబ్దరత్నము లనేకము సుందరభావసూత్రమం
దొనరఁగఁగూర్చుచుందువొ, రసోజ్జ్వలయాకవితావధూటి మో
హనముగ నివ్వరించునొ, యహర్ముఖమందు హసించుపూవులం
దొనుఁకు తుషార బిందువులు దోఁచిన మోదరసాంకితాశ్రు సం
జననము గల్గునో, వివిధసాంధ్యవిలాసము లంకురింప మిం
చినతమిఁ బశ్చిమాశఁగల చిత్రములం దిలకింతువో ఘనా
ఘనములు నంతరాళమున గంతులువైవఁగఁ జూచుచుందువో,
వనభృతకాకలీ కలరవంబులు వింతువొ, భూధరంబులన్
వనుల వయాళి సల్పెదొ, స్రవంతి నిపాతముఁ గాంతువో నిశీ
థినిఁజని యొంటిగా నిసుకతిన్నెల మేనరమోపి తారకా
స్వనమున గర్భితంబయిన భావరహస్యముఁ గందువో మదిన్.
తనివి సనంగ వ్యాకృతియుఁ దక్కినలక్షణ లక్ష్యముల్ మనం

బునఁ బెనుజిడ్డు గట్ట నెగఁబోసి యజీర్ణవు గాలిత్రేఁచుచున్
మనియెడినీకుఁ గావ్యరసమాధురి నాని యథార్థలోక సీ
మ నొకత్రుటిం గ్రమించిక్షణమాత్రముస్వర్గముచూఱగొట్టఁబో
లునె? సరసాత్మ కోమలత లోపముచేసెను నీకుబ్రహ్మ! కా
దనియెదో? యట్టులేని మధురామృత శీకరముల్ వెలార్చుమో
హన కవితాసుమంబులను నగ్గి రగుల్తు వదేల? పుట్టు మ
చ్చను దోలఁగింపనెంచి నవసారసనేత్రి కపోలఫల్కమున్
ఘనముగ గంధకాష్ఠమునఁ గాల్చినరీతిఁ బటంబునందు బొ
మ్మను దిలకించి నేత్రములమాదిరి దప్పెనటంచు దబ్బనం
బునఁ దెగదిద్ది కన్నుఁగవ పోడిమి నూడ్చెడు పోల్కికావ్యముం
గొని వివిధావయంబులనుగోసి కసాయిబజారుఁ బెట్టెదో?
కనుఁగొనవోయి మున్ గవియగాధ హృదంబుధి గర్భగుప్త ర
త్ననిచయమున్ బదింబడిగఁ దత్తటమందుఁ జరించిచూచి; భా
షను నెఱసుల్ గలంచ సరసంబగు పద్ధతి దిద్దుచుందుమం
చనుటయె! యెవ్విమర్శనమునైన విమర్శక దృష్టిఁజూడ ఈ
సును వెలిగ్రక్కుచుండు; గడుసుందనమెంతయు భాషసేవసే
యనుదగు సాధనంబొ, మదియందునెదోయనుమానమున్న యో
చనమెయిఁ జర్చసేయ కవిచారతఁ దప్పులటంచు దిద్దు నీ
యనుభవ మేమిసెప్పను! మహాశయులీవెడ సేఁతఁగాంచి ప
క్కున నగరే? మహాకవి నకుంఠితరీతి సడింప గౌరవం
బొనరు నటంచునెంచెదవహో! యిదిధర్మమె? చిత్రకారుఁడున్

అనుదినముం బ్రయత్నమున నద్భుతచిత్రములన్ లిఖింప ఈ
సున నొకడట్టి లేఖ్యములఁజూచి మషీజల సేచనంబుచే
సిన నదియాని నైపుణి? కుశేశయపత్రవిశాలనేత్ర నొ
క్కొ-సెలఁతెఁ గూడుచెలికారము చొప్పడ నెన్నియత్నముల్
పొనరిచియుం గృతార్థతను బొందక తత్ప్రణయంబు నీర్ష్యగా
నొనరిచి కాంతనేచు నొక యున్మదుభంగిఁ బికస్వరస్ఫుట
స్వనమును హంసికాగతియు సారవచో విభవంబుముగ్ధ మో
హన తనువల్లిగల్గు కవితాంగన కౌఁగిలి గోర నాకె ఛీ
యనుచుఁ దిరస్కరింప రదనాంచలముల్ పొడిగాఁగ గీటి క
న్గొనలను గెంపులూర "నిదిగో కనుఁగొమ్ము విమర్శనాస్త్రముం
గొని దినపత్రికాధనువుగూరిచి నిన్నొగిలింతు" నం బ్రతి
జ్ఞను నెఱవేర్పఁబూని కడఁకం గువిమర్శనకార్యదీక్షఁ జే
కొనెదవు; పండితోత్తములకుం గవివర్యులకుం బరస్పరం
బును నెవియో విరోధములు పుట్టిన యప్డె విమర్శనంబు పు
ట్టును;నటులౌటఁ జిత్తము పటుక్రుధతోఁజ్వలియింపనొప్పులుం
గనఁబడు తప్పులట్లు; లొకకావ్యమునందున నొప్పుదప్పులం
గని రసముల్ గణించి, యొసకమ్మగు భావములం దలంచి శో
భను గమనించి, శిల్పకళపద్ధతిఁగాంచియు నౌచితిం గనుం
గొని, కవిచిత్తమారసియు క్రోధముఁ బాసి విశేషశాంతభా
వ నియతితో విమర్శనము వ్రాసిన నయ్యది మార్గసూచియై
తనరునుగాని పండితుఁడు తప్పులనే యొక కొన్నిచూపి యొ

ప్పను గమనింపకుండుట పరిపూర్ణవిమర్శన శక్తి యౌనె? చిం
తన మొనరింపుమయ్య, కవితాసుమంజరి కమ్మతావులం
గొని సువిమర్శనానిలము గూర్చి మానవపాళికెల్లఁ బం
చిన నది మేలు సేతయగు; శ్రేయము కీర్తియు నీకుఁ జేకుఱున్;
మునుపటినుండి నీవచన ముద్గరసంహతి నెందఱో కవుల్
మనమొఱియంబొకారిరి; కుమారికలౌ కవితాలతాంగులే
యనలముఁ జొచ్చిరో, రసమయంబుగ నేటికిఁ గైత సెప్పఁజా
లిన కవులెందఱో తొలిమలిఁ గుఱివెట్టు విమర్శతాఁకునన్
దినదినముం గృశించి యతిదీనత నీకవితోద్యమంబె మా
నినసుఖమంచు నెంచిరో, వినీతి నిఁకం గవిమారకాస్త్రలీ
లను నుపసంహరింపుమి కళాపరిపూర్తికి దారిచూపుమీ.

దేశమాతృస్తవము.

ఏధీరహృదయకు నింపారు హిమవద్ధ
రాధరంబు కిరీటరాజమయ్యె;
ఏపుణ్యచరిత కహీన గంగాసింధు
వాహినుల్ తోమాల వలె రహించె;
ఏమహాసాధ్వికిఁ గోమలతరులతా
బృందమ్ము పులకలచందమయ్యె;
ఏవీరమాతకు దేవారిపురిలంక
పాదపీఠంబుగఁ బరిఢవిల్లె;

అట్టితల్లిని నిన్ను జేపెట్టి యెపుడు
భక్తిసేవింతుమమ్మ నీపాదమాన;
మమ్ము నీపుత్త్రికులఁ గావుమమ్మ కరుణ;
దివ్యశక్తిపవిత్ర యో దేశమాత.

కోఱలు ముప్పదిమూఁడుకోట్ల కోటీరముల్
నక్షత్రచయములై నభము ముట్ట;
ఘోరారి మదకుంభి కుంభశోణితధార
లేఱులై సెలవులఁ బాఱుచుండ;

వజ్రప్రభావ నిర్భరత శాసించెడు
శాతత్రిశూలంబు చేతమెఱయ;
నీలకంధరవర్ణనిబిడమై దేహంబు
భూనభోంతరములఁ బూరటిల్ల
దుర్నిరీక్ష్యప్రతాపంబుతోడఁ దాండ
వంబు సల్పెడు నీస్వరూపంబు మాకు
దర్శనంబీయఁ గొల్తు నితాంతభక్తి
దివ్యశక్తిపరిపూత యోదేశమాత!

వేదాంతవిద్యా వివేకస్వరూపకుం
డల వివేకానందు నాత్మ శక్తి;
ప్రకృతివిజ్ఞానశాస్త్ర ప్రవీణుఁడు జగ
దీశచంద్రుని బుద్ధిపేశలతయు;
కవితారసాస్వాద నవనీతకంఠుండు
కవిరవీంద్రుని కావ్యగానరక్తి;
చిత్రకళాప్రభా శేముషీ ధుర్యుండు
రవివర్మ తూలికారత్నమహిమ
మాకుదయచేసి విద్యావివేకఘనులు
గా నొనర్పుమ వాత్సల్య గరిమ మమ్ము;
కనుమ పూర్వస్మృతిని కొంత మనమునందు
దివ్యశక్తి పరిపూత యోదేశమాత!

దుర్వారశత్రు సందోహమ్ము మర్దింపఁ
    దొడరునట్లుగ శౌర్యదోర్బలంబు;
నీమహావిఖ్యాతి నిత్యంబు వినుతించి
    చెలఁగునట్లుగ మాదు జిహ్వలతయు;
స్వాతంత్ర్యబలివేది సన్నిధిఁ గానుక
    లర్పించునట్లుగ నాత్మదృఢత;
కావింపఁ దలపెట్టు కార్యాళి సాధింపఁ
    గడఁగు నట్లుగ వీరకార్యదీక్ష

అమ్మ ప్రతిపక్ష వీరసంహార ఘోర
భీకర కరాళ రూపిణీ, ప్రీతిమీఱ
మాకు దయసేయుమమ్మ తన్మహిమలెల్ల
దివ్యశక్తి ప్రపూత యోదేశమాత!

పుణ్యస్రవంతికా పులినభాగంబుల
    వేద ఋక్కుల ఘోష వెలయవలయు;
హైందవ యువకుల యాత్మదర్పణముల
    నీమనోహరమూర్తి నెగడవలయు;
ఆరణ్య విశ్వవిద్యాలయమ్ములయందు
    విద్యార్థులను జదివింపవలయు;
భారతీయులొనర్చు ప్రతికార్యమునయందు
    జాతీయతావ్యక్తి చాటవలయు;

ఎట్టు దిద్దెదో పుత్రుల నింకమీఁదఁ,
బూర్వశోకమ్ము విడనాడి పూనుకొమ్ము
గౌరవాస్పదానల్ప సత్కార్యదీక్ష
దివ్యశక్తి ప్రపూత, యోదేశమాత!

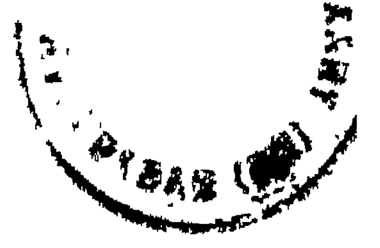

జలజము.

సంతమసావరోధమున సన్ననిమంచు చెఱంగుఁగప్పి నీ
వెంతయు వంతలంబొగుల నింతకురాడు మయూఖమాలి తా
నెంత కఠోరచిత్తుఁడో సహించునొకో ప్రణయప్రవాహ సం
క్రాంత మనస్కుడై చెలఁగు కాంత హృదీశుఁ డుపేక్ష చేసినన్.

కడు గర్భస్థ మిళిందబృందము మిషన్ గగ్గోలుగానేడ్చి సం
దడిసేయంగ నీఁకేల వారిజమ, యుద్యద్ధాళధళ్య ప్రభం
బుడమిన్ ముంచుచువచ్చు మిత్రుఁడనుచున్ బోధింపఁ బెన్వేచులం
బడి నిన్ జేర రథాంగదంపతులు ప్రేమన్ వచ్చె వీక్షింపుమా.

అరుణుఁడుపొల్చె శీర్షమకుటాగ్రమణీమయకాంతి పుంజముల్
వఱలఁగ; వందిమాగధుల భాతి ఖగంబులుగూసెఁ; జీఁకటుల్
దొఱఁగెను; నింకనైన మది దుఃఖమువాసి ప్రసన్నచిత్తవై
కరుణ ననుగ్రహింపు బలుకౌఁగిటఁ గాంతుని; నల్కమానుమీ

ఆశీర్వాదము.

లోకోజ్జీవన కరమయి
ప్రాకట రసభావ శిల్ప భరితంబయి నూ
త్నాకారంబుల వెలసెడు
నీకవిత చెలంగుఁగాత నిత్యము సుకవీ!

శారదచంద్రికా స్ఫురిత శర్వరులందు నదీతరంగ ఝం
కార రవానుకారియయి కమ్రి రసాభ్యుచితప్రచారియై
సారస నిర్యదంబు ఘనసార సుశీతలతం జెలంగి సొం
పారునుగాత! నీకవిత యాంధ్రకవీ, రసికోపభోగ్యమై.

తాలఁ గరంచి మ్రోడుల సరాళకిసాల చయంబులొత్తి శో
భాలలితార్ద్రభావ రసభంగులకుం దలిదండ్రులైన వా
గ్జాలముగూర్చి గీతముల సత్కవిశేఖర, పాడిపాడి యాం
ధ్రాలి చిరప్రసుప్తమగు నాత్మను నిద్దురలేపు మియ్యెడన్.

బంభర శుకకీట సంవాదము.

శుకకీటంబునుగాంచి బంభర మహా! చోద్యంబు! నీపక్షవ ర్ణకళాచిత్రము లెట్టిపుర్వునకు నైనం గల్గునే? యింద్రచాప కణంబుల్ నవరత్నఖండరజముల్ పక్షంబులం జెక్కి తా నొక కీటంబు రచింపఁగోరి విధి నిన్నొప్పార నిర్మించెనో!

నిను గాంచంగనె యెట్టి జీవులకునేనిం బ్రేమ చిప్పిల్లు; స న్ననిపూరేకులఁ బోలు నీగఱుల సౌందర్యంబు కొల్వొందెడిన్, అనయంబున్ బువ్వఁదేనెలాని రమణీయంబైన నీరూపమున్ ఘనఝుంకారనిబద్ధ గీతముల నే గానంబుఁగా వించెదన్.

అనవిని సీతాకోకము
తను బొగడుచునున్న షట్పదంబును గని, నీ
వనునది యెల్ల నిజంబై
నను, సంతాపాంకితంబు నాబ్రతుకు సఖా!

నను గనినంత బాలురు మనంబున సంతస ముప్పతిల్లఁ జ
క్కని పురువియ్యదే యనుచుఁ గాలుకుఁ గాలుమెదల్పకుండ మె
ల్లన ననుబట్టి ముద్దిడుచు, లాగుచు, నొండొరు చేతికిచ్చుచుం
గొనుచు గఱుల్ సడల్చి తుదకుం బడరువ్వుదు రేమిసెప్పుదున్!

అర్భకుల కాటయయ్యె నయ్యయ్యొ! నాకుఁ
బ్రాణ సంతాపకరమగు బాధయగును;
నాదు సౌందర్యగరిమయే నాకు మృత్యు
వగును భ్రమరమా, యిఁకేమని వచింతు?

కమ్మఁదేనియఁ ద్రావి ఝుంకారములను
శ్రుతి సుఖమ్ముగఁ జేయుచు సొంపుమీఱు
నీరజాగారమున నుండు నీకు నెపుడు
సాటియౌదురె మాబోంట్లు షట్పదంబ?

అని శుకకీటమాడ విని యౌవనపు నందపు రూపుగల్గి తా
నవయముఁ బ్రాణసంశయమునందుచుఁ ద్రిమ్మరుకంటె, నల్లమా
పున మసిబొగ్గులా గలరి పువ్వుల తేనియలాని తమ్మిగీ
ముల నివసించుటే సుఖము మోదమునించును;బోయివచ్చెదన్

అనివచియించి మిళిందము
ఘనవర్ణ గరుద్ద్వయంబుఁ గదలించుచు ఝ
మ్మని గానము లొనరించుచుఁ
దనదారిని బోయెఁ బుష్పతరువాటికకున్.

మాతృశతకము.

శ్రీకల్యాణనిధాన మాశ్రితజనాశ్లేషానుభావ్యంబు పు
త్రైకానందకరం బరాతినృపమూర్ధన్యస్త ముద్యద్యశో
వ్యాకోశీకృత దిఙ్ముఖంబు కరుణావాల్లభ్యపూతంబునై
మాకుంగూర్చుత దేశమాతృపదయుగ్మం బర్థమారోగ్యమున్?

తల్లీశారద, మాతృదేశమును శ్రద్ధాభక్తి సేవింప నేఁ
డుల్లాసంబుగ సన్నుతుల్ సలుప నేనుంకించితిన్, నీవు నా
యుల్లంబందు దయామతిన్నిలిచి యుద్యోతించి, మందాకినీ
కల్లోలార్భటి నించు పల్కు రసనం బల్కింపవే, నింపవే.

కఱవుంగాలమనాక బిడ్డలను నెక్కాలంబునం దైన స
త్కరుణా దృష్టులఁ బ్రోచి కట్టఁగుడువం గల్పించి పోషించి యు
త్యురుకష్టంబులు సైచు నీకుఁ దులయే యోచింపఁగన్ దేవతల్
గురువుల్ బంధులు పుత్రమిత్ర ధనముల్ కోట్లైన నో మాతరో

తళుకుం జెక్కులు గబ్బగుబ్బలును నిద్దంపున్ లలాటంబు ను
జ్జ్వల శంపాలతఁ గేరు మేననుచు నిచ్చల్ స్త్రీలవర్ణింప నే
మిలభించున్ వెత దక్క? నిన్నుఁదలఁపన్ మించుంగదే సద్యశో
విలసత్ సౌఖ్యసమస్తసంపదలు నిర్వేలాకృతిన్ మాతరో.

ఘనముల్ కుంతలపాళిగాఁగ హిమవద్గ్రావంబు హీరప్రభా
ఖనియై దివ్యకిరీట మట్లెసఁగ గంగాసింధువుల్ బాహు లై
యొనరన్ వింధ్యము మేఖలావలయమై యొప్పార భవ్యాకృతిన్
మను గన్పట్టిన నీస్వరూప మిపు డింపుల్ వాసెనే మాతరో

సరసీజాప్తమయూఖముల్ కిసలయచ్ఛాయన్ విడంబించి క -
ల్యరమాకంఠమునన్ సుమస్రజము లీలంగేరు వేళన్ సరో
వరతీరంబుల మౌనులాగమవచః ప్రాగల్భ్యముం జూపుచుం
బరగన్ స్నానము మున్నొనర్తు రిపుడవ్వారేడ నే మాతరో.

హరిణుల్ నిర్భయలీలఁ బచ్చికలనాహారింప వన్యోర్విని
ర్భరమోదంబున గిండ్లు గైకొని ఝురింబ్రాపించి సల్లాపముల్
జరుపం దాపసకన్యకల్ ఋషులుసంజన్ మ్రొక్క, నానందమం
దిరముల్ గా మునిపల్లెలొప్పెఁగద మున్ నేఁడేవియో మాతరో

హోమోద్భూత పవిత్రధూమచయ సంయోగంబునం బుష్పితా
రామంబుల్ ఘృత సౌరభాంచితములై రాగోల్లసత్పల్లవ
స్తోమంబుల్ మసిపూతలొంద, మృగసందోహంబు క్రీడింపఁగన్
గోముం జిల్కువనంబు లిత్తటిని రంగుల్వాసెనే మాతరో.

సెలయేటుల్ శిలలం దొరంగి రవముల్ సేయుంగ వాసంత కా
ల లతావాటులు తావులం జిలుక నుల్లాసంబుగం గోయిలల్
పలుకన్ మావుల నీడ శిష్యతతికిం బాఠంబులం జెప్పు నో
జ్జలు నావన్య పవిత్రసంస్థ లిపు డేజాడయ్యెనే మాతరో.

తలఁపం జిత్రముగాదె బౌద్ధుల నలందావిశ్వవిద్యాలయ
స్థలమున్ ముప్పదివేల శిష్యులట శాస్త్రంబుల్ పఠింపంగ ని
చ్చలు వాణీనిలయంబులై వెలయు నాస్థానంబు లేమయ్యెనో?
కలఁ జింతించిన యట్టులా యెఁగదె యిక్కాలంబునన్ మాతరో.

జలకంబాడి త్రియాప్రయుక్తవిధులన్ సాంగంబుగందీర్చి వి
ద్యల నభ్యాసము సల్పఁదాపసుల చైత్యంబుల్ సమీపించు శి
ష్యులు లేమింగద భావదాస్యపరతన్ శుష్కించుచుం గ్రుంగె దే
బలవత్కాలజలప్రవాహ భయదావర్తావళిన్ మాతరో.

సుతులత్యంత భుజాబలాఢ్యులగుచున్ శూరత్వమేపార వి
శ్రుతసంగ్రామకళాధురంధరత శత్రువ్రాతముం ద్రుంచి సం
తత కీర్తిన్ వెలయింప నీనయన పద్మంబుల్ ప్రమోదాశ్రుశో
భితముల్ గావొకో మున్ను; నేఁడవియెటుల్ పెంపేదెనే మాతరో.

* * *

అవనిన్ వాఙ్మయమందు క్షత్రియపద వ్యాప్తిం దొలంగింప భా
ర్గవరాముండు ప్రతిజ్ఞవట్టి తరుణక్ష్మాపాల కంఠాంకు రా
స్రవదస్రోత్కట నిర్ఝరిం బరశు మత్స్యం బీఁదనేర్పించి సం
స్తవనీయుండయి మించె నట్టిసుతు నెంచన్ లేవటే మాతరో.

* * *

ఖరరక్షో ముఖులైన నాల్గుఁబదివేల్ క్రవ్యాదులన్ ధైర్య సు
స్థిరతన్ దా నసహాయశూరుఁడయి నిశ్శేషంబుగం గూల్చి, రా
గ రమం గ్రక్కు నశోకశాఖవలె రక్తప్లావితాంగంబుతో
ధరణీజాతను డాయు దాశరథి సందర్శింపవే మాతరో.

వనధిఁ గోష్పదమట్లుదాఁటి యసుర ప్రాతంబుఁ జెండాడి సీ
తను దర్శించి యశోకవాటిక సముద్ఘాటించి పౌలస్త్యు చెం
తను నిర్భీతిగ రామునాజ్ఞపలుకన్ దర్పించి లంకం బ్రమటిం
గనదగ్నిన్ రగిలించు మారుతి కీశం గైమోడ్పు వే మాతరో.

కురువంశస్థులు పాండవుల్ సమదసర్వోపంబులం జేయుచున్
ధరణీచక్రము దిద్దిరందిరుగ యుద్ధక్రీడ నన్యోన్యమున్
శరకౌశల్యముఁ జూపఁ గాంచి మది నుత్సాహంబు పొంగంగ నీ
మురువుంజూపిన కాలమిప్డు కలయైపోయెంగదే మాతరో.

మును చంద్రార్ధకళా కిరీటు శివునిం బోరన్ బడాయించి యా
తని మెప్పించి గడించి పాశుపతమున్, ధర్మజుమాజానికిన్
ఘనరాజ్యంబును గట్టి కౌరవపతిం గాజించి శౌర్యంబు చూ
పిన గాండీవి శరాలు ద్రుప్పుదినెనే పృథ్వీస్థలిన్ మాతరో.

గురుకర్ణాఖిలయోధ సంఘటితమై ఘోరారి దుర్భేద్యమై
స్థిరమై యొప్పెడు తమ్మిమొగ్గరము దోఃస్థేమంబునం జీల్చి వై
రి రసాకాంతులు సైతముం బొగడ నిర్ణిద్రోగ్ర సంగ్రామబం
ధురతం జూపిన పార్థపుత్రుఁడు మదిందోఁచెంచునే మాతరో.

విజయా, నీతలగాచికొమ్మని రణావేశంబునం దేరులుం
గజముల్ సేనలు పీన్గుపెంట లటులం గావించి గర్జించి, యం
బుజనాభుండును జక్రమెత్తునటు లేపుంజూపె గాంగేయుఁడా
ధ్వజినీకాంతుని యంపశయ్యఁ గనుమా భావంబునన్ మాతరో.

గురుశాపంబును విప్రశాపమిపుడే గూడెంగదా, యస్త్రముల్
మరునిం దాఁకపటంచు నర్జున శరవ్రాతక్షతిన్ రొమ్ము నె
త్తురుఁబైఁజిమ్మఁగ, నేలఁగ్రుంగు రథమున్ దోర్దండముల్ మోపి యే
డ్తెఱఁ బైకెత్తెడి కర్ణయోధ రణశక్తిం బాడుమీ మాతరో.
సెలవుల్ సాంధ్యరమన్ వహింపఁగఁ గురుక్షేత్రింబునన్ ధార్తరా
ష్ట్రుల కీలాలము దోయిలించి దగగొట్టుల్ దీఱఁగాఁద్రావి, తూఁ
పులగంటుల్ విరఁబూయు కింశుక కుజంబున్ గ్రేణిసేయన్ జగం
బులు భీతిల్లగ ద్రౌపదిం దరియు భీముం గాంచుమో మాతరో.

* * *

గురువృద్ధాంచిత సైన్యముంగనుచు నీగోడేల నాకంచు సం
గర వైముఖ్యముఁజూపు పార్థునకు వీకన్ గీత బోధించి ని
ర్భర శౌర్యంబును గొల్పి తేరికిని సారథ్యంబుఁగావించి భూ
భరమున్ డించిన సూత్రధారిని మదిన్ భావింపవే మాతరో.
కంసోర్వీశుఁడు క్రూరుఁడై నిజభుజాగర్వంబునన్ లోకమున్
హింసింపన్ గతియేమిలేక పనులెంతేఁ గుయ్యో మొఱ్ఱోయనన్
శంసాపాత్రుఁడు కృష్ణుఁడా నృపతి మస్తంబూడ్చె; నవ్విక్రమో
త్తంసున్ దుష్టనికృంతనున్ నిరతమున్ ధ్యానింపవే మాతరో.
శరదిందూదయవేళ యామునతటిన్ సంగీతనాదంబు లం
బరహోంతస్థమిళింద ఝుంకృతులలోఁ బూర్ణత్వముంబొంది యూ
పు రహింపన్ మురళీరవాంచిత సుధాపూరంబు వాఱించి యే
పరమాత్ముండిల మేలుకొల్పె, సతనిం బ్రార్థింపుమా మాతరో.

* * *

ఆలీసాందరువంటి శూరుని రణవ్యాపారముల్ మాన్పి పై
న్వ్యాళిం బ్రీనుగు పెంటలంజలిపి కయ్యంబందుఁ బాచ్యావనీ
పాలుర్గండర మిండలంచుఁ దలవంపన్ గ్రీకుసర్దార్లు దో
శ్శీలం జూపిన చంద్రగుప్తు మదిఁ జేర్మింగాంచవే మాతరో.

* * *

ఢిల్లీరాజ్యధురంధరుంగదిసి దండిన్ బోర జృంభించి శుం
భల్లీలన్ జయలక్ష్మిఁ గైకొని రిపువ్రాతంబులంజీల్చి పే
రుల్లాసంబున రాజపుత్ర యశముద్యోతింపఁ జిత్తోడ్ క్షమా
వాల్లభ్యంబు భరించె; నట్టిపురిశోభల్ మాసెనే మాతరో.

ఆర్యావర్తమనార్య సంఘపద విన్యాసోగ్రపాపంబునన్
శౌర్యౌదార్యపవిత్రవేదవిధులం బాసెంగటా! లెందు మీ
ధైర్యస్ఫూర్తియొకింతచూపుఁడనిప్రోత్సాహంబుఁగోల్పన్ యశో
ధుర్యుండౌ మహరాట బెబ్బులి మదిందోఁ తెంచునే మాతరో.

* * *

హా! గౌతమి తీరముల్ యవనపాలానీకినీ స్పర్శచేఁ
గారెం గల్మష, మాంధ్రదేశయశ మెగ్గుంబొందె, నేమున్నదిం
కోరాయీ, యని పౌరులాడఁ బరరాడ్వ్యాధంబులన్ గెల్చిపో
ట్మారన్ నిల్పడెకృష్ణరాయఁడుజయాంకోత్తంసముల్ మాతరో.

పరరాణ్మత్తగజేంద్ర కుంభదళన ప్రారంభనిర్యాత భా
స్వరముక్తాఫలహారముల్ నిజయశః సాధ్వీగళాలంక్రియ
స్ఫురణన్ మీఱఁగనాంధ్రశౌర్యముఁబరాసుల్ మెచ్చఁబోరాడె
భూ। వరుఁడాబొబ్బిలిబెబ్బులిం గనుమ పాపారాయనిన్ మాతరో

* * *

విరుగన్ దుర్గము ఖడ్గతీక్ష్ణనయు "నబ్బే! పాలిదేమే?" యనన్
"విరుగన్ నీవె రణంబునం దిఁకను బాల్‌విర్గ న్విచిత్రింబె"యం
చరినిర్మాలన కేళికిం దనయు డాయంజేయు వీరప్రసూ
త్తరయింకొక్క తెలేదెయాంధ్రమహీనిద్రింబాపఁగన్ మాతరో.

"ఇటనీరాడెడు చోట సిగ్గుపడిపోనేలా? తమాయింపు మి
చ్చట నీమువ్వుర మాఁడువార"నుచున్ సంగ్రామమం దోడి ని
ష్కటముంజొచ్చినభర్తహేళనములన్ శూరత్వమున్ రేఁపి యు
త్కటయుద్ధంబున కంపినట్టి సతికిం గైమోడ్పవే మాతరో.

పరమత్తేభఘటాంకుశంబయి రణప్రౌఢిన్ విజృంభించి భూ
భరముందాల్చిననాగమాంబికయశఃప్రాగల్భ్యమాంధ్రాంగనా
భరణంబై చెలువారు, నట్టిసుత సంభావించి నేఁడైన సం
బరముల్ ముచ్చటముద్దు దీర్చుకొనవే భావ్యమ్ముగన్ మాతరో

* * *

గిరికుల్ మూఢత నుండ, జంతువులటుల్ క్రీడింపరోమన్లు, ఘో
రాకారంబుల నీలిరంగుల శరీరాద్యంతముంబూసి కొం
చే కాంతారములందొ యాంగ్లజనముల్ హేయంబుగానుండ నీ
కాకాలంబున మించె నాగరక విద్యాసంపదల్ మాతరో.

ధర నెచ్చోటనుగాని విద్యలు విధుల్ ధర్మంబులున్ శాస్త్రముల్
సరసత్వంబునులేని నాఁటను మనోజ్ఞంబైన చిత్రంబులం
బరతత్త్వ ప్రకృతి ప్రభావముల నుత్పాదించు వేదంబులం
బొరి వాకుచ్చిరికారె నీకొమరులింపుల్ మీఱఁగన్ మాతరో

* * *

ఇలనే దేశమునందు నిట్టికళ నెందేఁ గాంచమంచున్ జనుల్
పలుకం, జంద్రశిలావళీరచితమై ప్రత్యగ్రరత్నాంకురో
జ్జ్వలమై తాజమహల్ నిలింపపురినా సంధించు నాశ్చర్యమున్
గలరే నేఁడును నట్టిశిల్పులు ధరాకాంతాగ్రిణుల్ మాతరో.

దేవాగారవిహారమంటపములన్ దీపించు చిత్రాళి ప్రా
ణావిర్భావముగల్గఁ బల్కునె త్వదీయానల్పశిల్పక్రియా
సేవాసక్తి "నజంత" చిత్రరచనా శిల్పోన్నతిం గన్న నేఁ
డేవారల్ నినుసన్నుతింపరు ముదంబెచ్చన్ మదిన్ మాతరో.

యవనోర్వీశుల ధాటికిన్ మిగిలి యర్ధానర్ధరూపంబులం
దవులన్ నిల్చిన దేవతాలయములన్ దర్శింపఁ ద్వత్పూర్వశి
ల్పవిధానంబుల యస్థిపంజరములన్ భావంబుదోఁతెంచు; నిం
క వివేకింపుము పూర్వశిల్పమెటులం గాంతిల్లెనో మాతరో.

మును మంత్రింబులశక్తిచేఁ బ్రతిమలైపోయెన్ శిలల్, లేకయుం
డిన నింకెట్టుల నిట్టివిగ్రహములన్ నిర్మించు నేశిల్పియై
నను నాఁగన్ రమణీయ శిల్పముల ధన్యంబైన "యెల్లోర"సృ
ష్టినిగావించిన సిద్ధహస్తుల కళల్ జీర్ణించెనే మాతరో.

హారినీలంబులు పద్మరాగములు వజ్రాంకూరముల్ పచ్చలుం
బరగన్ నవ్యచుహేంద్రచాప సుషమా ప్రాగల్భ్యముం గేరు తే
వ రహించెంగదె నెమ్మిగద్దియ కళావాల్లభ్యముంజాటు చా
వరపీఠం బిపు డేడనున్నదో మదిన్ భావింపవే మాతరో.

అన్నల్లమ్ముల మచ్చరించి సకలం బర్థంబు వేఱొక్క పు
ల్లన్నన్ నమ్మి వృథాఁగ దుట్టతుద కయ్యర్థంబుఁ గోల్పోవు రీ
తి నీవార్తయుఁ దెల్లవాఱె; బకభక్తిన్ నమ్మి మత్స్యంబులా
పన్నత్వంబున డిందవే కపటముం బాటింపమిన్ మాతరో.

గంగోత్తుంగ తరంగ పాళులకు నాల్కల్ గల్గినం బూర్వ రా
జ్యాంగ ఖ్యాతి పరాక్రమక్రమరణ వ్యాపార పారీణతన్
రంగారన్ వచియింపవే వనజ నిర్యద్భ్రాంభరీ డింభకా
భంగోద్యన్ మృదులార్భటుల్ శ్రుతులుగా భాసిల్లగన్ మాతరో.

ఏయెన్ శౌర్యము, ఏయెవీర్యము రమాభోగంబులుంబోయెవే
ఆయెంగ్రికి నీకు దుర్యవన సైన్యాంబోధి కౌర్వానల
ప్రాయంబౌ యసి త్రుప్పుపట్టెఁ; బదముల్ బంగారుసంకెళ్ళలో
రాయన్ భూపలటంచు సంతసమునన్ రాజిల్లితే మాతరో.

* * *

పారావారములెల్లదాఁటి మునుపుం బాశ్చాత్యదేశంబుతో
బేరంబుల్ పొనరించి నావికులుగాఁ బేరొంది హిందూ వణి
గ్ధీకుల్ గాంచిరి కోట్లకున్ ధనము; నా తేజంబు నీనాఁటి వ్యా
పారుల్ పొందనుపాయ మొండు గనుమా భావించియో మాతరో

హిమవత్పర్వత గహ్వరంబు డిగి మానీశుండొకం డిప్పు డా
ర్యమహింజొచ్చి యిదేమి దేశమన నార్యావర్తమం చేరు ధై
ర్యముఁతోఁ జెప్పఁగలారు? పూర్వమటులా యౌన్నత్యమా టెక్కు
నా! రమణీయత్వము నట్టినీతి గలదే రాజ్యంబునన్ మాతరో.

పరవీరుల్ బెగడొంద ఖడ్గములఁ ద్రిప్పంజాలి యుద్ధంబులన్
శరముల్ గాడిన పోటుగంటులె తగన్ సమ్మానపత్రంబులై
యొరపుం జూపిన యార్యయోధులిపుడేమో కత్తిచేపట్టఁగా
నరుహుల్ గారట! యిట్టివింతగలదే, న్యాయమ్మిదే మాతరో.

కనకాగారము, రత్నసంఖచిత మెకాలంబునం బడ్లు నిం
దునకేవచ్చును, బంజరంబయిన నింపుంగల్గు సౌఖ్యమ్మటం
చను తాచిల్కవిధాన నుంటి; వికనే నానందముం బొంద ముం
జని స్వాతంత్ర్యనభో విశాలతను విచ్చల్గాంచుమీ మాతరో.

చెఱకా బెల్లము, బియ్యమా కబళ,మో చెట్లా ఫలంబిందు మి
మ్మురుభక్తిన్ భజియింతునన్న నిడునాయుష్పొంగివాంఛార్థముల్
పరగన్ గానుగ రాచకున్న, ననలవ్యాపారమీకున్నఁ, గ్రి
చ్చఱఁగోలంగొని రాల్పకున్న; నిదినైజంబెందు నోమాతరో

* * *

గమనాయాసమునన్ హయంబులొఱగెం గపించెఁడేక్కాంబు; క
ర్దమనిర్మగ్నములాయెఁ జక్రములు; చేరన్ లేదు గమ్యస్థలం
బ, మహీంజుట్టెను జీఁకటుల్, రథమువోఁ బైకెత్త నీపుత్రులన్
గుమిగూడింపు ప్రబోధగీతములదిక్కుల్ మ్రోవఁగన్ మాతరో

"తరుణార్కుండిదెవచ్చువాఁడు, తమముల్ తల్గుండి,పాల్పేదెమీ
హారువుల్" నా వచియించు శుక్రునటు భక్త్యావేశనతుత్రి మీ
తరుణంబాదుఁ ద్వదీయపుత్రహృదయాంతర్వర్తియై శోభిలెన్
సరగన్ స్వాప్నికబాధముం జదిపి స్వేచ్ఛన్ లెమ్మికన్ మాతరో

తిమిరాంధీకృతశయ్యపైఁ గలగనం దెల్వేది స్వీయస్పృహా
సమతం బాసి, తమిస్రనైతినని యెంచం బోకు సూర్యాంశువుల్
రమణీయంబగు నీశరీరగరిమల్ రాజిల్లఁ జూర్ క్రింతలం
దెమలన్ లేదో స్వరూపబోధకరుచిం దీండ్రించుచున్ మాతరో.

* * *

మదవేదండము శృంఖలందునుప, దిజ్మాతంగ కర్ణోత్థ భీ
ప్రదఘుంఘుమా నిలమట్టెపివఁ; దటఘర్షస్ఫూర్తినంభోధిశుం
భదనంతోర్మి కరాళదంష్ట్రిల ధరన్ భక్షింప నెవ్వారు కా
దిదియానం చెదరొత్తువారు ప్రకృతిస్వేచ్ఛాహతిన్ మాతరో
ఆకుల్ దుంచియుఁ దీవలం జదిపి యాయావాపముం బూడ్చి పై
పోకల్వ్యాపఁగ నల్లుదించి యెటులోనాక్రమించియుం జైత్ర షే
రీకళ్యాణరవంబు రేఁగఁ గళికల్ రెక్కెవెప్పూఁదోఁట; నా
యాకాలంబున కవ్విగూడును నయత్నావాప్తిగన్ మాతరో.

కడుపుం గాల్చెడు శోకమేమొ! పలుకంగా రాదు వాకట్టు చే!
నోడలెల్లన్ వసివాళ్ళువాడె, నిఁకఁ గుయ్యో మొఱ్ఱచే నెల్గురా
పడె, ఝంఝుళంఝుళరత్ననూపురమిషన్ బల్మారు నమ్మించియున్
దోడిగెన్ శృంఖల నీకభాగ్యరమ సందుం జూచి యో మాతరో

* * *

తనయుల్ మేమట! మానిరాణ్ణికరపాదస్పర్శఁ బూతాత్మవై
నిను బూజించెడివారమంట! రణనిర్ణిద్రోగ్రశౌర్యప్రధా
ఘుచులౌ వీరులు పూర్వులంట! యిఁకనిక్కాలంబునన్ నీవు భో
జనహీనంబుగఁ బొట్టగట్టికొన నిచ్చల్ సూతుమే మాతరో.

ఏలే ముప్పదిమూఁడుకోట్ల బలగం బింపారునం చీవు జ్ఞా
ర్యాలాపంబులు పల్కుచుండెదవు; విద్యాహీనులా పుత్రులుం
డీ లేకేమి? స్వకీయమాతృముఖమే యెట్లుండునం చెన్నుమూ
ర్ఖాళుల్ పుత్రులు శత్రులైన నొకటే యర్థంబెకా మాతరో.

తనకుక్షిన్ భరియింప నన్యమృగ సంతానంబులం జంపి జీ
వనముం జేయునుమాంసభక్షణరతిన్ వ్యాఘ్రంబు క్రూరంబుగన్
దనకుక్షిన్ భరియింప మాతృపదమందారంబు ఖండించి జీ
వనముం జేయునరాధముం డతఁడు విశ్వద్రోహియౌ మాతరో.

నీగర్భంబునఁబుట్టి, యుప్పుపులుసుల్ నీవీయ భక్షింపుచున్
వేగన్ భాగ్యముసంగ్రహించియును, సద్వేషంబులన్ మాని నీ
పైఁగాల్దువ్వుచు నన్యధర్మముల సంభావించు దుష్టాత్మకుల్
నీగర్భంబును మంటఁ వెట్టుదురె దుర్ణీతిం గటా! మాతరో.

కవిరాట్ప్లజులైన నీతనయులింకన్ స్త్రీలపాలిండ్లపైఁ
జివురుం జెక్కులపై దృగంచలముపైఁ జెన్నారునూగారుపైఁ
దవులం జిత్తము లుంతురో విజయసంధాశౌద్రి వీరవ్రతో
త్సవసంధాయకభావబంధరసముల్ సంధింతురో మాతరో

ధనములోవ్వును, రాజ్యముల్ సమయు,నబ్దంబుల్ యుగంబుల్ క
డంజను నెంతైనఁ బవిత్రవీరచరితల్ శశ్వద్యశోయాఘటన్
మనవే సాంఘికరక్తనాళరుజలన్ మాయించి స్వచ్ఛాస్త్రసం
జనకోజ్జీవన భేషజంబులయి యశ్రాంతంబు నోమాతరో.

మునివాసంబుల శీతశైలగుహాలన్ భూదేవి గర్భంబునన్
ఘనగంగా సరిదూర్మిమాలికల నింకన్ గ్రంథకాంతారముం
దున నెచ్చోటనో దాఁగు స్వీయచరితం దోఁపించి పూర్వోన్నతుల్
గనులంగట్ట మనస్కరింపుమి సుతుల్ గర్వింపఁగన్ మాతరో
స్వాతంత్ర్యంబను శక్తి నీహృదయ దేశంబందుమున్ బుట్టి గ్రీస్
చేతస్సునన్ రగిలించి, రోమనులకున్ సిద్ధించి, యాంగ్లేయ హృ
ద్ద్యోతంబై, యటుపై జపాను చయినా యుం బారసీకంబు ధీ
స్ఫూర్తిన్ లేవఁ బునః ప్రయాణగతి నీపై వ్రాలెనో మాతరో.

※ ※ ※

హిమవత్పర్వత సేతుమధ్యగత[illegible] యీభూమి నేకాతప
త్రముగా నేలిన క్షత్రియాన్వయము సంతానమ్ములం బాసి, గ్రం
థములందప్పఁ దదీయ శౌర్యములు ప్రత్యక్షమ్ముగన్ లేమిఁ బూ
త మహీదేవత గోడువోయినకొ యంతల్ దోఁచె నో మాతరో.

కఱకుంగత్తుల వైరివీరహృతనాకంఠంబులం ద్రుంచి నె
త్తురుదోసిళ్ళ వసంతమాడి యెదలం దోఁతెంచు గాయంపు నె
త్తురులే యుద్ధరమాస్వయంవరమునందున్ వైచు పూదండలై
వఱలం బోరిన పూర్వవీరుల ప్రతాపం బేదనే మాతరో.

※ ※ ※

మరుతుం డేఁగి సభాంతరస్థలము సమ్మార్జించి యంభోజ పు
ష్పరజంబుల్ వెదజల్లె, సూర్యుఁడు జగాబంగారు క్రొన్నిగ్గుల
జల్లెన్, నవ్యవసంతలక్ష్మి కుసుమవ్రాతంబులం బోహాళిం
చి రచించెన్ హరిపీఠిఁ గొల్వనకురా శీఘ్రంబుగన్ మాతరో